

JOVO BOROJEVIĆ

SINOVI ŠAMARICE

ZAPISI O RATNIM BRIGADAMA

13

Odgovorni urednik
potpukovnik
MENSUR SEFEROVI

JOVO BOROJEVI

SINOVI ŠAMARICE

TRE A BANIJSKA NARODNOOSLOBODILA KA
UDARNA BRIGADA

»NARODNA ARMIIA«
Beograd, 1969.

Brigada je odlikovana:

Ordenom zasluge za narod sa zlatnom zvezdom

Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vencem

SKOK PREKO UNE

Polovinom februara eterdeset tre e snijeg se u Podgrme u gotovo sasvim otopio. Nabujali potoci nosili su svoje mutne vode u Sanu. Pod (toplom sun evim zracima dizala se izmaglica iz raskvašene zemlje po kojoj je gazila polubosa kolona Banjiskog partizanskog odreda. Otegmuo se marševski stroj u nedogled: za elje tek što je prošlo izaselak Staipari, a elni bataljon se ve dohvatio Sokolišta. Naro ito se izdužio etvrti. Njegova kolona vu e se poput duge iskrzane trake s bezbroj vori a.

Ovaj etvrti bataljon bio je teško breme odredu. Zbog njega je u štabu odreda došlo do žu ne prepiske pre polaska na marš. Kada je 8. februara odred primio nare enje Vrhovnog štaba da se prefeo Grme a probije u Baniju, postavilo se pitanje šta u initi sa tri stotine žena, djece i staraca — izbjeglica, koji su zajedno s masovnim zbjegom krenuli sa Banije po etkom etvrte neprijateljske ofanzive i sada se zaključili u Drini u, kod Bosanskog Petrovca.

Poslije duže diskusije odlu eno je da se bataljni potajno izvuiku iz sela. To rješenje je smatrano kao najbolje, jer niko nije mogao ubjediiti taj bosonogi, izmu eni narod da ostane u Drini u; a voditi ga slobom kroz surovi Grme i neprijateljske položaje bila je velika moralna odgovornost koju lanovi štaba nisu htjeli uzeti na sebe.

Kada je po padu mraka, odred po eo napuštati selo, u kolonu se iznenada ubacio »etvrti« bataljon, koji je ve imao svoj štab, ete, vodove i desetine sa kompletним rukovodstvom. Stavljen pred svršen in,

štab odreda mogao je samo konstatovati da se brojno stanje pove alo za tri stotine inovih »boraca«. etvrti je dobio svoje mjesto iza Drugog bataljona i više nije napuštao taj marševski poredak. Držao se dobro, poštovao marševsku disciplinu i nare enja. ak i tza vrijeme proboga preko druma Bosanska Krupa — Sanski Most, kada su njema ki tenkovi presjekli kolonu, nije u njemu došlo do panike.

I, eto, maršuje sada kolona dolinom Japrice, šljapka blato pod rascvjetalim od promrzlina stopalima, klate se, vire i iz torbe, usnule dje je glavice. Putuje duga kolona prema dolini Sane da bi se prebacila na Kozaru, a odatle preko Une na Baniju.

Na prilazu rijeci odred je pristigao Petu kozara ku brigadu. Peta e prva preko Sane. Treba požuriti da bi se u toku no i svi (prebacili. Iz Prijedora nailazi oklopni voz i zaustavlja se na pruzi. Po inj borba. Prelazak se odugovla i. Nekoliko napada Pete brigade završilo se bez uspjeha. Brigada zaobilazi voz i odlazi. Pred zoru se prebacila i Druga krajiška. Odred je ostao sam na lijevoj obali. Situacija je bila veoma nepovoljna. Naprijed su rijeka Sana i željezni ka pruga Bosanski Novi — Prijedor, s neprijateljskim posadama u Blagaju i Svodnoj, a pozadi Ljubija i Suha a. Ako neprijatelj kreće iz ovih mjesta, odred e biti opkoljen ina maloj prostoriji.

— Navukoše nas Krajišnici na tanak led — re e komandant Mi o Trnini .

— Bolje bi bilo da smo ostali u Rujiškoj, možda bi se nekako prebacili preko Une izme u Bosanske Krupe i Novog — odgovori komesar Dušan Jandri .

Stab odlu i da se bataljoni razmjestete u Sokolištu, da se uhvati veza s Krajišnicima i sljede e no i ponovo pokuša pre i Sana.

Umorni borci posjedaše po drvljanicima i plotovima, griju promrzline na škrtom februarskom suncu. Jedna pove a grupa boraca gleda u pravcu Banije: pokušavaju da raspoznaju brda preko Une. Svi osjeju neodoljivu ežnju da se domognu svoje rodne

grude, u svima tinja sumnja da je na tom prostoru izme u Kupe, Une i Save ostala pustoš. Prošlo je ve petnaest dana od kada je 369. legionarska »Vražja« divizija »pro ešljala« banijska sela i šume. Ispred nje je izbjeglo oko petnaest hiljada žena, djece i staraca. Koliko se od njih uspjelo provu i nazad kroz taj strašni »ešalj«? Zna se da ih je dosta iz te duge kolone izgubilo život na biha koj i petrova koj cesti od zime, avionskih bombi i gladi, koje su ih pratile na tom maršu stradanja.

Od etrdeset prve godine Banjom su krstarile neprijateljske jedinice. Palile su sela, klale žene i dječu i plja kale, ali nikad nisu mogle pokoriti Banjce. Narod se brzo oporavlja i zapo injao život na zgarištima. Ponovo bi odjeknula partizanska pjesma, ponovo bi neprijatelj osjeao svoju nemo. Krajem etrdeset druge godine, neprijatelj je satjeran u Koštajnicu, Petrinju, Sunju i Glinu. Uspostavljena je široka slobodna teritorija koja se preko Kordunе i Like povezivala sa slobodnom (teritorijom do Neretve. Banija je imala narodnooslobodila ke odbore, komandu podru ja, škole, radionice, skladišta, bolnicu; imala je jake partijske i skojevske organizacije i svoju štampu. Iz nje su odlazile partizanske jedinice u Slavoniju i Moslavинu, da bi pomogle širenje ustanka. U novembru je od banijskih brigada formirana Sedma divizija koja je iz ovog isturenog bastiona oslobođila kog pokreta dejstvovala prema samom centru »Nezavisne Države Hrvatske«.

Po etkom januara etrdeset tre e na Baniju je nasrnula »Vražja divizija«, odatle je okupator uz pomo doma ih izdajnika zapo eo 20. januara veliku operaciju protiv Narodnooslobodila ke vojske, poznatu kao etvrta neprijateljska ofanziva. Prve udarce primila je na sebe Sedma banijska divizija. Bore i se protiv trostruko brojnijeg, dobro opremljenog i naoružanog neprijatelja divizija je sa svoje tri brigade i Banijskim partizanskim odredom vodila danono ne borbe, vještim manevrom nanosila neprijatelju udar-

ce i postepeno ise povla ila prema jugu. Kada je 7. SS divizija »Princ Eugen« potisnula Osmu kordunašku diviziju i Primorsko-goransku grupu sa pravca Karlovac — Slunj i ugrozila Biha , Vrhovni štab je naredio Sedmoj diviziji da napadne bok neprijateljskih snaga. U teškim borbama oko Biha a, na Ripaökom klancu i petrova kom drumu, izginuli su mnogi sinovi Banije.

im je formirana Operativna grupa Vrhovnog štaba, Sedma divizija je ušla u njen sastav i dobila ulogu zaštitnice. Krenula je na veliki put kroz Bosnu, Hercegovinu i Crnu Goru sa koga e se vratiti tek u septembru 1943. godine.

Nad Podgrme om se ispustila februarska no , hladna i puna neizvjesnosti. Odred se polako spušta prema Sani. Prvi bataljon je ve na obali. Komandant uro Vuji Brat izvi a prelaz. Od Prijedora dolazi oklopnjak i postavlja se ta no ispred mjesta kuda su prošle no i prešli Krajišnici. Komandant Mi o i komesar Dušan sa lanovima štaba itraže rješenje. Teško je utvrditi da li je neprijatelj postavio zasjedu na obali; ne zna se ho e li Krajišnici izvesti napad na oklopnjak.

Šumi nemirna Sana. Prolazi vrijeme, a Krajišnici se ne pojavljuju. Više se ne smije ekati, pada odluka da se izvrši prelaz. Prvi amac se otisnuo u mrak. Za njim ostali. Šest puškomitrailjeza i dva teška mitraljeza usmjerili su svoje cijevi prema drugoj obali. Tišina. uju se samo vesla... Komandant Mi o briše hladni znoj s ela... Iz mraka iskrsnu amac — prazan. Svi odahnuše.

Prvi bataljon se prebacio i postavio obezbje enje. Prebacuje se Drugi... Rafali iz oklopnjaka prekinuše no nu tišinu. Svjetle a zrna, poput varnica, prosuše se iznad Sane. Oklopnjak se ne mi e s mjesta. Boji se mina... Prebacivanje se nastavlja, prelazi etvrti bataljon. Djeca se bojažljivo uvla e majkama u krilo. Plaše se vode. Kako koja eta pre e, odmah odlazi

uz obalu Satne, zaobilazi oklopni voz i produžava prema selu Devetacima.

Oko podne odred je krenuo prema Strigovu i Kalenderima. Raspoloženje je dobro. Na prolasku kroz kozara ka sela, narod srda no do ekuje svoje susjede Baniće, iznosi im hranu: gura im u džepove jabuke, suve kruške i šljive. Zna ovaj napa eni kozara ki svijet šta su neda e i muka, preko njega su pregrmjele nevi ene strahote. U ovim selima gotovo nema ku e iz koje nije neko poginuo u kozara koj ofanzivi — velikoj epopeji naroda Kozare.

Naredne no i uspostavljena je veza sa banijskim Trokutom. Dragutin Stojakovi Putnik, i ostali partijski aktivisti s tog terena organizirali su prebacivanje jednog većeg amca sa Save na Unu, nekoliko kilometara nizvodno od Kostajnice. U noći između 20. i 21. februara odred se prebacio preko Une i nastavio put prema Rausovcu i Meminskoj, im napraviše ovaj skok preko Une, borci se osjetiše slobodnjim. Vijest da na Baniji već dejstvuje jedna partizanska grupa, formirana od boraca koji su uspjeli provu i se kroz neprijateljske položaje kao kuriri ili obavještajci, veoma je obradovala borce odreda, poja avaju i njihovo uvjerenje da na ovom terenu nikakva sila ne može slomiti oslobođila ki pokret.

Na svom putu, odred je morao savladati još jednu opasnu prepreku: prugu i put Sunja — Kostajnica, koja je uvijek dobro uvana i kontrolisana. Već je bilo svanulo kada je kolona krenula iz Meminske. Svima se žurilo da pređe u tu posljednju 'dionicu' ovog velikog marša. Prelazak se završio bez borbe, jer je narod stalno obavještavao odred o kretanju neprijatelja i slobodnom prostoru za prebacivanje.

Dvadeset i prvog februara, ta noć mjesec dana poslije po etka neprijateljske ofanzive, Banijski partizanski odred stigao je u rejon Međenani — Borozjevići — Komogovina, gdje je bila njegova stara baza. Na Baniji je ponovo bila snažna partizanska jedinica i je borbene redove svakog dana popu-

njavati novi borci: sestre e zamijeniti bra u, sinovi — o eve, borce Sedme divizije ikoji su u to vrijeme ve ušli u bitku za ranjenike -na Neretvi.

VJESNIK NOVIH USPJEHA

Prošlo je tek petnaest dana od povratka odreda na Baniju, a neprijatelj je ve osjetio njegovo prisustvo. No u 26. februara dvije ete Prvog bataljona izvršile su napad na domobrane u selu Hajti u, kod Gline. U iznenadnom naletu potpuno je razbijena 1. satnija 1. domobranske bojne. Zarobljena su 74 domobrana i zaplijenjeno gotovo cjelokupno naoružanje. U toj borbi poginuo je komandir Prve ete Stanko Arbutina. Bio je to težak gubitak za Prvi bataljon, jer je Stanko bio veoma hrabar i sposoban komandir ete.

Poslije te akcije izvršena je reorganizacija odreda. Za komandanta je postavljen uro Bakra, koji je kao zamjenik komandanta Sedme brigade Sedme banjiskske divizije vraen iz Bosanske krajine da bi pojaao rukovodstvo odreda. Dotadašnji komandant Mi o Trnini postavljen je za zamjenika komandanta, a dužnost komesara preuzeo je Dragutin Stojakovi Putnik.

Osmog marta etrdeset tre e godine cijeli odred nalazio se u Borojevi ima i Begovi ima. U Borojevi-ima se narod okupio oko boraca, gleda partizansko kolo i prisje a se na dane pred ofanzivu. Mnogima se otima uzdah:

— Eh, nije to kao nekada!

To »nekada« nije bilo baš odavno: u jesen etrdeset druge. Tada je selo bilo puno djevojaka i mlađadi a, pjesma je bila grlatija, tempo »drmeša« brži.

Sada je Borojevi e, kao i ostala sela Banije, pritinsula tuga: gotovo svaka ku a je imala nekoga u Sedmoj diviziji i banjiskom zbjegu; po selu je harao

tifus; živjelo se u oskudici. Ipak, i pored te nevolje, narod je živnuo poslije povratka odreda.

Spustila se no . U ku i, gdje je smješten štab odreda, podrhtava plami ak žiška utopljenog u mast. Komandant Duro ökupio ako sebe lanove štaba. Na dnevnom redu je plan akcije za napad na Sunju. Svi se slažu da tu akciju treba izvesti. Posljednjih dana stigla je obavijest od partizanskih aktivista iz Trokuta da su uhvatili vezu s jednim domobranskim podoficirom koji je spreman da pruži podatke o rasporedu i ja ini neprijateljskog garnizona. Ugovoren je sastanak s njim, u školi, u selu Vedro Polje.

Desetog marta, dok se kolona Odreda nalazila u pokretu prema Sunji, stigao je obavještajni oficir Stevo Bevandi sa detaljnim podacima o ja ini i rasporedu neprijatelja oko željezni ke stanice, i u ostalim objektima. Prema tim podacima u Sunji je bilo 250 domobrana, 18 ustaša i dva Nijemca. Ovi podaci podudarali su se sa izvještajima primljenim preko drugih kanala, što je potvrdilo vjerodostojnost i ostalih podataka koje je podoficir dao Bevandi u. Naravito su bili dragocjeni znaci raspoznavanja za tu no .

Približavala se pono izme u 10. i 11. marta. Bataljoni su posjedali položaje. Ispred Prve ete Prvog bataljona, koja je napadala domobrane u zgradu ispred željezni ke stanice, išla su dvojica odvažnih boraca — stri evi i Uroš i Ilija Lon ar. Njihov zadatak je bio da neosjetno ulklone stražara.

Deset minuta prije po etka napada ova dvojica, obu eni u domobranske uniforme, krenuli su prema zgradi.

— Stoj! — viknuo je glasno stražar.

— Stali smo — javio se Uroš daju i znak »domobranu« iza njega da se zaustavi.

— Ko ide?

— Obhodnja — odgovori Uroš i krenu naprijed, spreman da se baci na stražara ako ovaj nešto posumnja ili ako budu neta ni znaci raspoznavanja koje je dao domobranski podoficir.

Dok su se Uroš i stražar sporazumijevali, Ilija je polako prišao do njih i zgradio domobrana za pušku. Uroš je izvukao bajonet i zaprijetio mu da uti. Nekoliko trenutaka poslije toga »živi jezik« je preba en preko živice u etu, a put do zgrade bio je otvoren.

U vrijeme dok je Prva eta otvarala ovu »bravu«, sli an zadatok izvršavali su borci Tre eg bataljona oko zgrade pozadi željezni ke stanice, gdje se nalazila ve ina domobrana. Me utim, stražar na koga su naišli bio je oprezniji, po eo je da bježi i vi e. Planuli su pucnji.

Više se nije imalo šta ekati. Odred je krenuo u napad. Ilija i Uroš su utr ali u hodnik, uklonili požarnog i rafalima otvorili vrata. eta je odmah vatom blokirala izlaze, a bombaši su ubacili bombe. Iznena eni domobrani nisu se mogli sna i i odmah su se predali.

Borba se rasplamsala oko objekata koje su napadali Tre i i etvrti bataljon. Puš ana i mitraljeska vatra pretvorila se u pravi krešendo. iZbunjeni domobrani pružali su neorganizovani otpor, ga aju i nasumice u no . Dijelovi odreda koji su se nalazili na obezbje enju prema Sisku, Kostajnici i Novskoj porušili su prugu. Oklopni voz koji je krenuo iz Novske u pomo sunjskoj posadi morao se zaustaviti u Šašu zbog ošte enja pruge. Neprijateljske jedinice iz Kostajnice i Siska nisu ni pokušale da intervenišu.

Poslije kra e borbe neprijatelj je savladan. Zapaljena je stanica, ložiona, pilana i kožara. Zarobljeno je 165 domobrana i zaplijenjena velika koli ina oružja i razne ratne opreme. Vagoni iz kojih se nije mogla izvu i oprema zbog malog broja transportnih sredstava odmah su zapaljeni.

Pred svanu e Odred se, zajedno s zarobljenicima i plijenom, povukao u svoju bazu. Narod Banije pozdravio je ovu zna ajnu pobedu kao vjesnika novih uspjeha. Pokušaj neprijatelja da idu eg dana napadom iz tri pravca razbijanje odred propao je u samom

za etku. Mada umorni od prethodne i no ne akcije, borci su brzo istri ali lla položaje i primorali neprijatelja da se povu e u svoje utvr ene garnizone.

PRVOMAJSKO SLAVLJE U KOMOGOVINI

Prvog maja osvanuo je topao i lijep proljetni dan. Na poljanu ispod Kalina, tamo gdje rje ica Sunja izlazi iz Samarice, pristizale su od ranog jutra povorke naroda sa zastavama i transparentima. Omladina, pioniri, žene i starci iz etiri banijska sreza žurili su na veliku sve anost — proslavu Prvog maja i osnivanja etvrte banijske brigade.

Na sve strane uo se veseli žamor. Stariji ljudi i žene opkolili borce, ispituju ih kako su preživjeli teške dane ofanzive, kakvi su rezultati posljednjih akcija. Pioniri su se razišli kao mravi po širokoj tratinici, vukli su za sobom drvene topi e i mitraljeze i demonstrirali svoje ratni ke vještine.

Na jednom poljanetu odmjeravali su snagu i vještinu rva i, me u kojima su bili Sava Mio inovi , uro Vuji Brait, Dragan Studen i Gojko Tintor. Uhvatili se u koštač pa ne popuštaju jedan drugome. Oko njih se u krug natiskala masa navija a, ibu no bodre svoje izabranike.

— Drž' se uro, ne sramoti »bra u« — hrabre borci Prvog bataljona svoga komandanta.

— Stegni ja e, Savo — nadvikuju oni iz Tre eg bataljona.

Ispod nogu rva a povija se mlada trava, ostaju brazde kao ispod pluga premeta a.

Na drugoj strani povija se kolo. Vukašin Mio inovi , Ranko Žili i još nekolicina boraca odgovaraju na pjesmu djevojaka. Vukašin, zažarenih o iju, gleda ljepuškastu slkojevku Bosiljku Dabi , na koju je ve poodavno bacio oko.

Pored kola stoji Milan Radiši , Vukašinov konkurent u hrabrosti i zadirkuje svoga druga:

— Odlijepi se Vujo od cure, vidiš da te ne gleda.

Vukašin se pravi kao da ne uje, još grlatije prihvata pjesmu i sitno poigrava, a kad mu je dosadilo Milanovo zadirkivanje, re e:

— De' se ti odlijepi od mene, nijesam ti ja » a a«!

Oni koji su stajali oko kola prasnuše u smijeh, što Milanu ne bi pravo. Vujo ga je podsjetio na Kozaru i oca, zbog koga je došao, ta nije, pobegao na Baniju.

Radiši je roen na Baniji, u selu Zivaji, ali je u ustanku prešao zajedno s ocem i trojicom braće na Kozaru i tamo se borio. Bio je u istoj eti s ocem. U žestokoj borbi na Suhači, otac je legao ispred Milana govore i:

— Sine, stavi puškomitriljez na me, zakloni glavu iza mog tijela pa udri.

— Zar ti, a a, da mi budeš zaklon — vrisnuo je srđito Milan. — Nikad više nas dvojica ne emo zajedno ratovati.

Milan je održao riječ, prešao je na Baniju i postao borac, puškomitriljezac, u Trećem bataljonu. Na Kozaru i oca podsjećao ga je povremeno Vujo, kome je ispričao svoju muku s ocem.

Malo podalje od tribine, u hladovini tek olistalih vrba, sjedio je intendant Nikola Sumani sa grupom starijih ljudi. S vremena na vrijeme potezali su iz uturice banjisku prepe enicu.

— A, veliš, Nidžo, da ete nam konje za oranje — re e jedan od seljaka.

— Da emo, zašto da ne damo. Samo ih treba dobro hraniti. No u neka nose mitraljeze u akciju, a danju, bogami, na oranje. Rat je ovo, nema im prakanja po ledinama.

— A šta e re i komandant?

— Zna uro Bakra šta su selja ke brige, ito je poznati doma in iz Luš ana.

— Zna i, on e biti komandant. Pa da, poznati je to borac.

Zapo e pri a o budu em komandantu. O uri se moglo dosta re i. Ljudi su naro ito cijenili njegovu hrabrost i staloženost. Svi su znali doga aj iz Ba uge, kada je kao komandant bataljona ušao u neprijateljske rovove i nagovarao domobrane da se predaju.

— Ko e još biti u štabu?

— Koliko znam, zamjenik e mu biti Mi o Trnni , a komesar e valjda biti Ranko Miti . On je bio komesar Odreda još etrdeset druge, a bio je i komesar Osme brigade.

— Ujemo da eš i ti avanzovati — re e jedan od seljaka, pune i svoju lulu.

— A ko bi se drugi o djeci brinuo — odgovori mirno Nikola. — Najstariji sam po godinama me u njima, pa je i red da budem doma in.

uturica po e od ruke do ruke, a s njom i zdavica u ast nove brigade.

Oko tribine su se okupili rukovodioci i predstavnici narodne vlasti. Ekali su da se narod prikupi pa da po ne sve anost. Ubrzo je poljana bila ispunjena. Postrojenim borcima i narodu prvi se obratio Ranko Miti . Govorio je o uspjesima koje je postigao Odred od svog povratka iz Bosanske krajine, navode i da je u tim akcijama, koje su izvo ene skoro svaki drugi dan, zaplijenjeno toliko oružja da se Odred mogao brojno oja ati novim borcima, a što je stvorilo uslove za osnivanje brigade. Poslije govora predstavnika narodne vlasti i politi kih organizacija, na govornicu je izašao golobradi mladi Veco Borota. Njegov »govor« sastojao se iz jedne re enice:

— Drugovi i drugarice, pošto su moji prethodnici rekli sve što treba, ja nemam više šta da kažem nego: Smrt fašizmu!

Poljanom odjeknu pljesak.

Zatim se radost pomiješala s tugom: Odred se razdvajao na dva dijela. Rastajali su se stari drugovi i borci koji su rame uz rame prošli kroz teške borbe i iskušenja. Mada je taj rastanak bio formalan, jer je se etvrta brigada i Odred boriti zajedno, ipak je to bio događaj koji je sve prisutne užbu ivao.

Novoosnovana brigada imala je 1000 boraca, svrstanih u tri bataljona i inžinjerijsku etu. Od naoružanja je imala 587 pušaka, 5 mitraljeza, 29 puškomitrailjeza i 3 minobaca a. U brigadi su bila 174 lana Partije i 158 skojevaca.

Komandni kadar sa injavačima su prekaljeni ratnici, koji su svoje rukovodila ke sposobnosti potvrdili u teškim okršajima. Pored Bakra a, Miti a, Trnini a i Sumania u štabu su bili još zamjenik komesara Dragutin i Stojaković Putnik i obavještajni oficir Milan Šorić. Komandanti bataljona bili su Gojko Tintor, Milan Rajković i Sava Miočević, a komesari Mirko Balti, Mišo Dragišić i Dragan Studen.

Za komandanta Odreda postavljen je Petar Maljković. S njim je ostalo još nekoliko rukovodilaca. Pred njima je bio odgovoran zadatak: da ponovo popune borbene redove odreda i stvore od njega vrstu borbenu jedinicu, da sa uvaju i razviju tradiciju koju je ta partizanska jedinica imala od njenog formiranja u decembru 1941. godine. Banijski partizanski odred bio je u pravom smislu borbena škola boraca i rukovodilaca. Ljudstvo koje je prošlo kroz njega sa injavalo je jezgro svih banijskih brigada.

Poslije zvanih nog formiranja etvrte banijske brigade i Banijskog partizanskog odreda narod i borci su se ponovo izmiješali. Banija je otvorena srca slavila proleterski praznik i osnivanje svoje etvrte brigade.

Kasno popodne, kada se već sunce ispušтало iza Kalina, brigada je krenula na svoj prvi borbeni zadatak, a narod se polako razilazio u sela ispunjen radoš u što je ponovo dobio svog snažnog zaštitnika.

ZASTAVE NA TOPOVSKIM CIJEVIMA

No poslije formiranja brigade protekla je bez vatretnog krštenja. Napadnuti teretni voz na pruzi Sisak — Sunja nije imao oružanu pratinju. Ispaljen je samo jedan plotun, tek da se ogarave cijevi. Uništena je lokomotiva i zaglavljeno na pruzi desetak vagona-cisterni. Etiri dana poslije toga ponovo je na istom mjestu napadnut teretni voz, ali, kao za inat, i ovog puta teretnjak je bio bez osiguranja. U ratni dnevnik upisan je »skroman« rezultat: uništene dvije lokomotive, zapaljeno 18 vagona i 14 cisterni s naftom, zaplijenjen vagon kukuruza, 1000 kilograma makarona i 22 hektolitra vina.

Poslije ovih akcija brigada se razmjestila u selu Klasni u. Kukuruz je podijeljen narodu, a vino otpremljeno u bazu. Naravno, ostavljeno je nekoliko buradi u brigadnoj intendanturi. Ostavljeno, govorili su poslije bra a Lon ar, njima za bijedu. Da nije bilo toga vina oni se ne bi opili i dospjeli na nišan karikaturiste, ne bi prasnuo onako grohotan smijeh u Prvom bataljonu.

— O, Uroše, do i da vidiš nešto! — vikao je na sav glas delegat Zivko Košuti koji je s grupom boraca stajao ispred zidnih novina i gledao karikaturu koja je prikazivala pijanu bra u Lon are.

— Vidio sam ja svoje — javlja se uvrije eni Uroš i dodaje: — Do ete i vi na red. Danas me ka igra pred mojom ku om, a sutra...

Pu e ponovo smijeh. Ko zna koliko bi to trajalo da komandant nije naredio bataljonu da se postroji za obuku, te tako spasao Uroša i njegovog stri evi a Iliju od oštih kriti kih žaoka boraca.

Glavni štab Hrvatske izdao je 5. maja naredbu za formiranje Unske operativne grupe, u iji sastav su ušle etvrta banijska i Osma krajiška brigada i Prvi Kordunaški odred. Formiranje ove grupe, kao privremene formacije, uslovila je situacija poslije ofanzive. Neprijatelj je ovladao Cazinskom krajinom i jugoi-

sto nim dijelom Korduna i uspostavio kontrolu na komunikaciji: Glina — Topusko — Velika Kladuša, te na taj na in razdvojio slobodnu teritoriju Banije Korduna i Like.

Kako je u to vrijeme Osma kordunaška divizija zajedno sa Šestom li kom divizijom vodila borbe u Lici, Kordun su štitila samo dva kordunaška odreda, koji nisu mogli ispoljavati aktivno dejstvo prema Cazinskoj krajini u kojoj je neprijatelj uporno nastojao da pasivizira oslobođila ki pokret i stvori bazu iz koje bi ugrožavao Baniju i Kordun.

Prvi zadatak Grupe bio je da presije e put Glina — Velika Kladuša i ponovo uspostavi prekinuti pravac kojim su životne namirnice iz Slavonije otpremane preko Banije u Kordun i Liku, gdje su postojali veoma teški uslovi za ishranu. Odlu eno je da se izvrši napad na domobransku posadu u Starom Selu, nedaleko od Topuskog, a za izvršenje napada odre ena je etvrta brigada.

No u 12. maja Drugi i Tre i bataljon su u kratkoj ali žestokoj borbi razbili neprijatelja. Dio posade je izginuo u borbi, a ve ina je zarobljena. Zaplijenjen je jedan protivtenkovski top, 2 mitraljeza, 1 puškomitraljez, 5 automata, 116 pušaka i 25.000 metaka. Pored razne ratne opreme zaplijenjena je i kompletna arhiva 3. bojne i 11. domobranske pukovnije.

U ovoj munjevitoj akciji brigada je imala pet ranjenih.

Neprijatelj je poslije ove akcije u inio dva pokušaja da ponovo povrati kontrolu nad pravcem Velika Kladuša — Topusko, ali nije uspio. Komandi 1. domobranskog zbora u Sisku nije preostalo drugo ve da javi u Zagreb da se na kontrolu ovog pravca više ne može ra unati.

Obavještajni organi Komande banijskog podru ja izvjestili su 18. maja štab Grupe da partizanski simpatizer domobranski poru nik Stanko Perhavec, komandir baterije u Bu ici, želi sastanak s komandan tom neke partizanske jedinice. Ponuda je odmah

prihva ena. Na ugovoreno mjesto otišao je komandant Grupe Petar Kleut is još nekoliko rukovodilaca.

Perhavec je pošao, tobože, u izvi anje. Izvi a ku grupu koja je pošla s njim, ostavio je u jednoj uvalici i sam se uputio na ugovoreno mjesto.

— Zdravo drugovi! — rekao je mirno, kao da je to bio susret s ljudima koje ve odavno poznaje.

— Zdravo, druže Stanko — odgovorio je Kleut.

Razgovor je odmah po eo. Perhavec je izložio situaciju u Bu ici, upoznao Kleuta s rasporedom posade, utvr enim ta kama i preprekama. Prema tim podacima Bu icu je držao 2. bataljon 5. brdske brigade, oja an s baterijom topova, ukupno 480 veoma dobro naoružanih domobrana. Osim pušaka imali su 6 teških mitraljeza, 20 puškomitraljeza, 4 minobaca a i bateriju topova. Posada je bila podijeljena u dva dijela. U sjevernom dijelu sela nalazili su se baterija i jedna eta, a u južnom je bio štab .bataljona s ostatim snagama. Jedan vod je branio utvr enu ta ku — crkvu Sv. Trojstvo, koja se nalazila oko dva kilometra sjeveroisto no od Bu ice.

Na sastanku je ugovoreno da napad po ne 24. maja u jedan sat poslije pono i. Utvr eno je tako e na koji na in e Stanko s još nekoliko domobrana, simpatizera narodnooslobodila kog pokreta, sprije iti bateriju da stupi u dejstvo.

Poslije jednodnevnog odmora u Bovi u i pripreme za izvršenje zadatka, brigada se predve e 23. maja postrojila za pokret. Komandiri eta izvršili su posljednju provjeru ljudstva i opreme. Borcima je ranije nare eno da ostave u selu sve što je nepotrebno za borbu i da dobro podese na sebi opremu kako ne bi zveckala i tako otkrila izlazak na polazni položaj za napad. im su stigli vodi i, kolona je krenula prema Bu ici.

Bila se ve uvelikoj spustila no kad elo Prvog bataljona pro e šumu Brezina. Ubrzo su pristigla i ostala dva bataljona. Prema utvr enom planu akcije ovdje se kolona razdvajala. Prvi i Tre i bataljon mo-

rali su zaobi i Bu icu sa isto ne strane, pro i kroz Donje Taborište i šumu Kobilja u, 'te izvršiti napad na sjeverni dio sela. Drugi bataljon je imao zadatak da krene preko sela Desni Degoj i izvrši napad sa zapadne strane. Južni dio sela napadali su Osma krajška brigada i Kordunaški odred. Njihova marš-ruta je bila znatno kra a.

Prvi bataljon i dvije ete Tre eg bataljona oko pono i su zašli duboko u Kobilja u. Druga eta Tre eg bataljona, pod komandom Milana Muni a, odvojila se ranije i otišla prema crkvi Sv. Trojstvo. Vodi se zaustavio. Nije dalje znao put. Po elo je lutanje po gustoj šumi. Borci su posrtali po bespu u i gun ali, a oni bosonogi su sve to za injali so nim psovjkama. ak je i komandant, ovjek veoma smirenih živaca, po eo da se ljuti.

Prošlo je ve desetak minuta od vremena odre enog za po etak napada, a kolona je i dalje lutala po šumi. udno je bilo da se nio kud nije uo ni jedan pucanj. Vodi , postariji seljak, drhtao je od straha. Zbunjeno je gledao oko sebe i pokušavao da se orijentiše.

— Slušaj, i a, ako za pola sata ne iza emo odavde, onda znaj da više nikada nikoga ne eš voditi — re e prete im glasom obavještajni oficir.

Vodi ništa ne odgovori. Stajao je još nekoliko minuta i razmišljao. Odjednom, kao da se ne eg do sjetio, udari se dlanom po elu i krenu. Kolona po e za njim.

Pola sata kasnije pokaza se ivica šume. Svi oda hnuše. Pred njima, na kosi, prostirala se Bu ica. Lijevo, u južnom dijelu sela, projektovao se prema nebu zvonik crkve »Sv. Anton«. Trebalо je da tamo napadaju Krajišnici i Kordunaši, me utim, i oni su zakasnili. Komandant Bakra naredi Tintoru i Mionovi u da razviju bataljone u strelja ki stroj i da izvrše pripremu na napad.

Borci se brzo rasporediše i zaledoše u rosnu travu. Komandir Prve ete Prvog bataljona Adam Rada-

novi dogovarao se sa komesarom Brankom Brkovićem i svojim zamjenikom Simom Lonarom o pravcu kretanja vodova i izvršenju zadatka. Pred njima je bio privlačan cilj — baterija topova. Međutim, da bi se stiglo do baterije, trebalo je najprije proći kroz odbrambeni položaj satnije koja je vršila njihovo obezbjeđenje. Prema dogovoru s poručnikom Perhavcem u bateriji je u ponoć obustavljena pripravnost, ali je domobraska satnija i dalje bila spremna za odbranu.

Prošla su već dva sata poslije ponoći, a Krajišnici se nisu javljali. Bakra izdaje narene enje da bataljoni krenu u napad.

— Naprijed, naprijed! — prenošeno je narene enje šapatom od jednog do drugog borca.

Streljački stroj se odvojio od ivice šume. Borci su se, poput sjenki, oprezno prikradali neprijateljevim rovovima. Naprijed su išli bombaši sa pripremljenim bombama.

Na desnom krilu Prvog bataljona odjeknu rafal. Planuše eksplozije bombi, zaštektavaće mitraljezi. Ete se u silovitom jurišu ukliniše u neprijateljev borbeni poredak. U pojedinim rovovima domobrani su se grčevito branili. Drugi vod Prve ete već je izbio na raskrsnicu u selu. Sa desnog krila javljaju da je smrtno ranjen zamjenik komandira ete Simo Lonar. U Trećem bataljonu takođe ima nekoliko ranjenih boraca.

Tamo gdje je napadala eta Milana Munić i vodila se žestoka borba, to se moglo primijetiti po gustoj paljbi i u estalim eksplozijama bombi.

Drugi bataljon je na vrijeme zaposjeo svoj položaj i spreman krenuo u napad. Sada je snažno pritisnuto neprijatelja sa zapadne strane.

Komesar Branko Brković izbio je s grupom boraca u blizinu baterije. Stajao je na usječenom dijelu puta na raskrsnicu i osmatrao kako se borci prebacuju prema topovima. Milan Branković je ga u jednog domobrana koji je bježao prema južnom dijelu sela.

Sa desnog boka javlja se dugim rafalima neprijateljski mitraljez.

— Adame, u utkaj taj mitraljez — viknuo je komesar.

Tek što je izgovorio te rije i, udari ga zrno u bedru. U inilo mu se kao da ga je neko štapom mlatnuo. Stegnuo je zube i pritisnuo dlanom ranjeno mjesto. Milan pritr a do komesara da mu pomogne da se izvu e do previjališta.

Vijest o ranjavanju komesara i zamjenika komandira brzo su saznali borci Prve ete. To im je dalo još više snage. Krenuli su još silovitije u napad. Odjeknule su eksplozije bombi.

Druga eta na elu s komandirom urom Pjevcem ve se približila vatrenom položaju baterije. Iz jednog rova javlja se bojažljivi glas:

— Ovdje je Marko.

— Koji Marko? — upita neko, ne sje aju i se u zanosu borbe da je to ugovoreni znak kojim su domobrani — simpatizeri javljali gdje se nalaze.

— Pst! — u utka borca komandir uro i dade znak domobranu da su ga primijetili.

Iz Druge ete Tre eg bataljona, koja je napadala utvr enu ta ku »Sv. Trojstvo«, stigla je tužna vijest da je poginuo komandir Milan Muni . Ima još ranjenih. U toj tvr avi neprijatelj nije savladan.

Zbog neblagovremenog napada Osme krajiske brigade i približavanje dana neprijatelj je u južnom dijelu sela osjetio da se može održati dok mu ne stigne poja anje iz Pokupskog i Gline, pa je pružao žestok otpor. Nekoliko uzastopnih juriša Krajišnika nije donijelo željeni uspjeh. Procjenjuju i da bi ponavljanje napada u takvim uslovima donijelo samo nove žrtve, Štab Grupe je izdao nare enje da se jedinice povuku.

etvrta brigada je pred podne stigla u selo Bovi sa preko stotinu zarobljenih domobrana i bogatim plijenom.

Vijest da se ibrigada vra a sa zaplijenjenim topovima i zarobljenicima stigla je u selo mnogo ranije. Donijeli su je ranjenici, me u kojima je bio i hrabri borac Cigo, koji je s tri rane u grudima i obje prebijene ruke pjevalo: »Naša borba zahtijeva kad se gine da se pjeva«. Svoju utjehu ranjenici su vidjeli u uspjehu koji je postigla brigada, a naro ito Prvi bataljon.

Narod je s darovima izišao na do ek, kao da do ekuje svatove. Skojevke su zasipale borce cvije em, darivale im košulje, arape i vezene maramice za uspomenu. Pored topova, iski enih zastavama na cijevima, išao je i bivši domobranski poru nik Stanko Perhavec. Na njegovom licu osje alo se iskreno zadovoljstvo što je doprinio ovom uspjehu etvrte brigade.

OPSADA KLADUŠE

Borci etvrte brigade nisu se mogli požaliti da im je dosadno. Akcije su bile este, a kratkotrajni predah izme u borbi koriš en je za ubrzani obuku. U tom vremenu je od novih boraca, naoružanih oružjem zaplijenjenim u Bu ici, formiran etvrti bataljon. Njegov štab sa injavali su komandant Milan Martonovi Redžo, komesar Branko Borojevi , zamjenik komandanta Ljuban Trbojevi i zamjenik komesara Milan Bogi evi . Krajem maja brigada je upu ena u rejon Slunja. S ovog zadatka vratila se 12. juna, a tri dana kasnije dobila je nare enje da hitno krene u Cazinsku krajinu.

Vidljivost je slaba, mada još nije mrak. Nebo se naobla ilo i po inje da rominja kiša. Kuvari izniješe kazane i borci na brzinu ve eraše. im se završi veva, komandanti bataljona narediše postrojavanje. Jedan po jedan, po utvr enom marševskom poretku, bataljoni su ulazili u kolonu i odlazili prema Bojni.

Na za elju kolone, ogrnut šatorskim krilom, išao je Stanko Jeki, zvani Jekan. Pozadi njega, bez povoca, ljudjala se pod mitraljezom kobila Mica.

Stanko je stari borac. Pridružio se ustanicima još 1941. godine u An elijinoj kosi. U ljeto 1942. godine s još nekoliko drugova iz Banjanskog odreda odlazi u Pokuplje u sasitav novoformirane ete »Matija Gubec«. Većina drugova koji su otišli s njim i kasnije se vratili nazad, postali su rukovodioci. Stanko je ostao kao borac u Prvom kordunaškom odredu. Kada je u maju 1943. godine došao da obiće ženu i djecu susreo ga je komandant Bakra i upitao:

- Gdje si ti, Jekane?
- Na Kordunu, druže komandante.
- Šta radiš tamo?
- Kako šta radim? Ratujem.
- Zna i, odmetnuo si se sa rovine Banije?
- Pa, tako mu nekako i dođe. Lakše mi je kad ne gledam onu moju neju kako se povlači po zbijegovima. A pravo da kažem lakše će me i prežaliti ako me negdje sustigne kuršum.
- Nije to lijepo, Jekane. Ostaćeš ti u našoj brigadi — reće komandant tapšu i ga po ramenu.
- Ne mogu, na propusnici tačno piše kada se moram vratiti. Pomisli i drugovi da sam dezertirao.
- Bogami, ešte ostati! A što se tiće toga papira, to će biti moja briga — reće odlučno Bakra.

Tako Jekan postade borac etvrte brigade, ali odlučno odbije ponuđenu mu komandnu dužnost. Istina, u tome mu je dosta pomogla kobila Mica. Ta nemirna kobilica grizla je i udarala svakoga ko bi joj prišao. Jekan se prihvatio da joj popravi ud. Koliko je u tome uspio najbolje se vidi po tome što ide iza njega bez vođenja.

Maršuju i kroz mračnu, kišovitu noć. Jekan i njegovi drugovi pokušavali su da stvore sebi predstavu o budućoj akciji. Ono što su vidjeli i doživjeli u Cazinskoj krajini, kada su prije desetaka dana išli prema Slunju, nije im ostalo u prijatnom sjećanju. Taj siro-

mašni kraj bio je u velikoj nevolji. Naseljen pretežno muslimanskim življem, zaboravljen, kako se to obi no kaže, od boga i ljudi, ostao je privredno i kulturno nerazvijen. U njemu su carevale vjerske i politi ke predrasude. Zbog toga je poslije okupacije neprijateljska propaganda i tu našla pogodno tlo.

Oslobo enjem Biha a, krajem 1942. godine, narodnooslobodila ki pokret u Cazinskoj krajini dobio je širok razmah. Me utim, kasniji doga aji, posebno etvrta neprijateljska ofanziva, zaustavili su razvoj oslobođila kog pokreta u tom kraju. Neprijatelj je raznim politi kim spletkama nastojao da pasivizira slobodarske težnje stanovništa i da vjersku netrpe ljevitost iskoristi za svoje zlo ina ke ciljeve. U ovome je djelimi no uspio zahvaljuju i Huski Miljkovi u, jednom od najuticajnijih ljudi Cazinske krajine, koji je svojom kolebljivoš u, prelaze i as na jednu as na drugu stranu, služio kao veoma pogodno oru e u neprijateljskim rukama. Tako zvana Muslimanska milicija, koju je formirao Huška, poja avala je neprijateljeve snage za Oko 3.000 ljudi, a to nije bilo bezna ajno, s obzirom na to da su to (bili dobri borci i pozna vaoci terena.

Maršuje kolona kroz no . Krupne kapi kiše natapaju odje u, prodire do ramena optere enih oružjem i opremom, ostaju u blatu itragovi bosih nogu. Neki borci su se izuli da bi sa uvali cipele do kojih se teško dolazilo, drugi ih nisu ni imali — ekali su priliku da ih otmu od neprijatelja.

Kasno u no i brigada stiže u selo Bojnu. Tu i tamo vidi se poneka nagorjela ku ica, ostalo su bajte, podignute na zgarištima. Kolona se zaustavlja. Dolaze odbornici i razvode ete na preno ište. Borci ulaze u krovinjarice, skidaju sa sebe mokru odje u i slažu oko ognjišta. Doma ice se žale što im odbornici nisu ranije javili da e do i brigada pa da pripreme nešto hrane. Takav je inarod Banije: otkinuo bi i posljednju mrvicu kruha od svojih usta i dao borcima.

U jedinoj iku i, zapravo nagorjelim zidovima po-krivenim daskama, smjestila se grupa boraca Tre eg bataljona. Me u njima su komandiri vodova Vukašin Mio inovi i Milan Radiši. Doma ica, postarija žena, skuhala lonac varenike (tako na Baniji narod zove kuvano mljeko) i dijeli borcima.

— Nemojte, mati, nismo mi gladni — kaže Milan.

— Ugrijte malo dušu. E, jadna sam ti ja i kamena kad vam ne mogu dati nešto bolje. Sve mi prokletnici oplja kaše, odnesoše i mast i meso, samo sam jednu kravicu sa uvala.

— A iti, mati, sama živiš ovdje? — upita Vujo.

— Sama kao sinja kukavica. Sin mi je u Sedmoj diviziji, a snaja i unu ad, tugo moja, pobjegoše pred ibandom u Bosnu, i više se ne vratiše — odgovori starica brišu i kradomice krupne suze s lica.

Borci su utali, pritiskivala ih je stari ina tuga. Srce im se stezalo od gorine i mržnje prema neprijatelju. Dugo su slušali stari ina uspomene o sinu i unu adima, a zatim ih jednog po jednog obuze san. Jedino je starica prosjedjela ostatak no i lože i vatru da bi se osušila mokra odje a.

Osvanulo je vedro jutro. Jedino je rosna trava podsje ala na sino ni pljusak. Brigada se oprostila od naroda, postrojila u kolonu i krenula preko Vrnogra a prema Kladuši.

Po nare enju štaba Prvog hrvatskog korpusa — Osma kordunaška divizija sa Unskom operativnom grupom imala je zadatku da napadne neprijatelja u Cetingradu, Velikoj Kladuši i Slunju. U ovim mjes-tima nalazila se 11. domobranska pukovnija, oja ana sa Muslimanskom milicijom i takozvanom »gvozde-nom satnjicom«. Unska operativna grupa imala je za-dataku da blokira Kladušu, a zatim, pošto jedinice Osme divizije zauzmu Cetingrad, da u sadejstvu s njima napadne Kladušu.

Stanje u Grupi pred ovu akciju nije bilo najbolje. Jedinice su se vratile sa Slunja prilično zamorene. Dva bataljona Osme brigade otišla su u zasjedu prema

Dvoru i vratila se 15. juna kasno uve e u Zirovac. Zamjenik komandanta Grupe Hamdija Omanovi izjavio je na sastanku da se štab Osme brigade vjero-vatno ne e složiti da ide u tu akciju zbog zamorenosti bataljona koji su se te ve eri vratili od Dvora i nare-enja štaba etvrte krajiške divizije da se brigada odmah vrati u njen sastav. Na kraju je prona eno kompromisno rješenje, pa je Osma brigada dobila zadatak da sa dva bataljona vrši obezbje enje od Ca-zina, a sa ostala dva od Kamenskog Mosta.

Šesnaestog juna uve e bataljoni su prilazili Kla-duši. Prvi i Drugi su imali zadatak da blokiraju grad sa sjeverozapadne strane, a Tre i i etvrti sa južne. Akcija je poela 17. juna oko dva sata. Do jutra su neprijateljeva spoljna osiguranja odba ena sa svojih položaja. Jedinice Osme kordunaške divizije slomile su otpor posade u Cetingradu. Jedna brigada s bate-rijom topova krenula je prema Kladuši radi sadejstva sa etvrtom brigadom u napadu.

Me utim, do napada nije došlo. Štab Unske ope-rativne grupe je zbog slabog vo enja vodi a zalutao i nije stigao do po etka akcije na predvi eno mjesto. U jutro, osmotrivši da Tre i i etvrti bataljon odstu-paju prema selu Nepeke, povukao se i on prema Bo-sanskoj Bojni. Tako se dogodilo da nije imao nikakvog uticaja na tok borbi od po etka akcije pa sve do ve eri.

Štab Osme divizije pošto nije uspio uspostaviti vezu sa štabom Grupe donio je odluku da sa svojim jedinicama napadne Slunj. Ovakav razvoj -situacije doveo je do odlaganja napada na Veliku Kladušu, što e kasnije imati neugodne posljedice.

etvrti brigada je držala posadu u vrstoj blo-kadi. Oko 1.200 neprijateljskih vojnika, me u kojima je bila i elitna ustaška »gvozdena satnija«, nalazilo se kao u mišolovci.

Da bi razbio blokadu, neprijatelj je ve u jutro uveo u borbu avijaciju. Zastršuju e zavijanje »štuka«

miješalo se s grmljavinom eksplozija bombi i mitraljeskim rafalima.

Zatim je nastalo kratko zatišje. To je ono zlosltno vrijeme kada se na bojištu prividno ne događa ništa, kada obe protivnike strane brižljivo pripremaju slijedeći potez.

Na položaju Treće bataljona, ispred sela Tuk, takođe je vladala tišina. Umorni od neprospavane noći i opijeni vrelim sunčevim zracima, borci su poeli drijemati. U jednom kamenjaru obrasлом rijetkim žbunjem smjestio se obavještajac Ljubo Cvitković. Pogled mu je prikovan za drum koji vodi iz Kladuše u Cetingrad.

— Sta misliš, Ljubo, hoće li udariti? — pita komandant bataljona Savo Miočević.

— Udariće. Po zraku to osjećam. Njuh mi je vraški osjetljiv na te pasje sinove.

Savo je gledao u Cvitkovićeve kosmate grudi koje nikad, ni zimi ni ljeti, nije skrivala zakopana košulja. Vjerovao je u ljubov instinkt. Vjerovao je i zbog toga što je taj hrabri ovjek bio na sebi iskusio ustaška zlodjela. Na njegovim rukama još su bili tragični od lanaca, a u sjećanju bjekstvo kroz prozor voza koji ga je u punoj brzini vodio u logor smrti Jasenovac.

Cvitković se nije prevario. Neprijatelj je krenuo u napad. Bio je to žestok udar, žešć i nego što se moglo očekivati. Tražeći izlaz iz blokade, krenuo je jakim snagama na Treće i Četvrti bataljon. Da ne bi trpjeli nepotrebne gubitke bataljoni su se povukli prema selu Nepeke, a kada je silina napada a splasnula izvršili su kontranapad i povratili svoje položaje. Situacija se nije ni za dlaku izmjenila, neprijatelj je i dalje ostao u blokadi.

No je protekla bez borbe. Tu i tamo dolazilo je do manje arke patrola. Rano ujutro doletjeli su ponovo avioni. Visili su čitav dan iznad položaja poput lješinara. Treće i Četvrti bataljon odbili su još jedan jak napad.

Nastupio je treći dan opsade. Svi pokušaji neprijatelja da se oslobodi iz klješta brigade ostali su bez uspjeha. Međutim, ovako dug boravak na istim položajima nepovoljno je uticao na moral boraca. Četvrtu brigadu je bila izrazito ofanzivna jedinica, sposobljena za brze iznenadne noćne napade (tu osobinu zadržava sve do završetka rata), pa je njeno ljudstvo teško podnosiло iscrpljujuće zadatke opsade. Neprekidno izloženi dejstvu avijacije, gladni, neispavani i iznurenii arkama — borci su gubili strpljenje.

— Druže komesare, kada ćemo u napad? — pitao je sedamnaestogodišnji puškomitrailjerac Milan Rula zamjenika komesara Prve čete Prvog bataljona Savu Vranješa Sajkana.

Sajkan se po ešao po zatiljku. Nije znao šta da odgovori ovom mlađom skojevcu, nenaviknutom na defanzivne borbe. A šta mu je mogao drugo odgovoriti sem onog što je već rekao ostalima:

— I mene mu i to pitanje, Mi a. Iz štaba brigade još nije stigla zapovijest, ali vjerujem da ovo stanje neće dugo potrajati.

Desetak metara dalje, pored male baštice ograne kamenim zidom, ležao je delegat Živko Košutić i nišanio pogledom na lijehu zasaenu lukom. Dovoljno je bilo da provu u ruku kroz rupu u zidu pa da me u prstima osjeti prijatnu meku u lišću. Krajnjim naporom volje uspio je da obuzda pokret ruke. Prisjećao se opomene komesara Mirka Baltića: »Druževi, vodite računa da neko ne okalja naše brigade. Ovaj narod mora osjetiti da smo mi njegovi oslobodioči, a ne banda pljačkaša.«

Živko pljucnu kroz rupu i okrenu glavu na drugu stranu. U tom trenutku Sajkan se prebacio do njega.

— Dobru si osmatrašnicu izabrao. Daj da i ja malo naparim oči — reče Sajkan razvlači svoje dobro udno lice u osmjeh.

— Kreke ću li tebi u stomaku žabe? U mome je itav orkestar, prisloni uvo pa ešti uti.

— Sada e njih kuvari u utkati. Kazan i i su ve na putu.

Obojica u utaše. Dobro su znali da je to samo želja. Možda e hrana i do i, ali kada? U protekla tri dana dobili su samo jedan obrok.

— Mladim borcima je još teže. Oni ne razumiju teško e. Pomisli e da je to nebriga rukovodstva — re e Živko.

Iznenadni nalet aviona prekinu ovaj razgovor. Dva bombardera u sasvim niskom letu preletješe preko njihovih glava i sru iše tovar bombi. Oblaci crnog dima prekriše položaj.

im se završio napad aviona, neprijateljeva pješadija je krenula na juriš. Duž cijelog položaja odjeknula je u estala paljba. Smjenjivali su se napadi ustaša i protivnapadi brigade, miješao se borbeni poređak eta Prvog bataljona s neprijateljskim. U tom vrtlogu borbe nestao je komesar Sajkan. Prva eta je u kratko vrijeme ostala bez komesara i njegovog zamjenika. Brkovi je ranjen na Bu ici, a evo sada je izgubila i Sajkana. Nije to bila slu ajnost. Komesari su samo u marševskoj koloni išli na za elju, a u borbi su bili u prvim redovima.

Dvadesetog juna uspostavljena je veza sa Kordunšima. Sada se ve znalo da e po eti dugo o ekivani napad. U štabu brigade ubrzane su pripreme. Kuriri su odnosili dopunska nare enja. Prvi i Drugi bataljcm dobili su zadatak da izvrše napad sa sjeveroisto ne strane, a Tre i i etvrti sa južne. Sa zapada su napadali Kordunaši. Na njihovom pravcu nalazila se utvrđena gradina na koti 219. Napad su podržavale dvije baterije topova koje su imale zadatak da izvrše artillerijsku pripremu.

Tre i bataljon je završio pripremu za akciju ve u prvim popodnevним asovima. Formirane su bombaške grupe u kojima su bili hrabri dobrovoljci Branko Mio inovi, Ranko Zili, Avdo Šilji, Branko Stapar, Miljka ura, Pero akala i Branko Baki. Bili su to borci koji nisu znali za strah.

Vje iti rivali Milan Radišić i Vukašin Mio inovi rješili su da na Kladuši raš iste ko je od njih dvojice hrabriji. Dogovorili su se da idu na elu vodova sa puškomitraljezima u ruci, pa ko prvi legne, taj gubi oreol hrabrosti.

Nare eno je da napad po ne u osam asova uve e. Artiljerija je po ela da izvršava svoje zadatke dva sata ranije. Za ovo vrijeme su bataljoni posjedali polazne položaje za napad.

Na elu Drugog bataljona išli su komandant Milan Rajković i komesar Mišo Dragičević. Borci su se raspričali kao da idu na svadbu. Nema više one neizvjesnosti. Rajković nare uje da se prekine razgovor.

— Komandant nare uje — tišina! — prenosi se duž kolone.

Zamor prestaje. Komandant Rajković je imao veliki autoritet. Nikada nije dvaput izdavao isto narešenje. Bio je strog, ponekad možda i prestrog, ali do krajnosti pravedan. Volio je borce i o inski se brinuo o njima. Milan je borac od 1941. godine. Prošao je sve dužnosti od desetara pa do komandanta bataljona, dobro je poznavao principe partizanskog ratovanja i stvarala ki ih je primjenjivao. Li nom hrabroš u i vojni kim talentom plijenio je srca boraca i stvarao svoj starješinski autoritet.

Kod jednog šumarka zaustavio se Drugi vod Prve ete. Komandir Adam Vučić objašnjava borcima zadatak. Božo Vučić i puškomitraljevac Branko Medaković gledaju kako pored njih promi u borci iz drugih eta.

— Evo ti brata — re e Božo.

Branko je gledao kako pored njega prolazi njegov stariji brat Mile. Htio je da mu nešto kaže, da ga posavjetuje, ali Mile brzo umaknu u gusto džbunje.

— Ovo mu je prva borba. Ne znam kako e se držati. Samo da me ne osramoti — šaputao je Branko.

Ta no u osam sati uve e vinula se u zrak crvena raketa. Uraganska vatrica iz svih oružja prosula se po

utvr enim prilazima Kladuše. Jedno vrijeme nije se ulo ništa drugo sem klokotanja mitraljeza, zatim su odjeknule bombe. Bio je to znak da su pojedine bombaške grupe ve stigle na blisko odstojanje.

Druga eta Tre eg bataljona prodirala je prema raskrsnici puteva na južnoj ivici sela, bila se ve dohvati Grabarskog potoka. Puškomitraljezac uro Radomirovi sipao je rafale po ustaškom stroju koji se pojavio na desnom boku ete. Iz neprijateljskih rovova dolazila je kiša kuršuma.

—• Lezi Vujo! — vikao je Radiši .

— Lezi Milane! — uzvraao je Vukašin.

Tvrdoglavu uporni, obojica su željeli da ne pogaze datu rije . Išli su ne saginju i se prema neprijatelju. Išli su sve dotle dok Vuju nije pogodilo u ruku mitrijesko zrno.

Neprijatelj se žestoko branio. Utvr eni položaji pružili su mu dobru zaštitu. Pojedini rovovi i bunkerji prelazili su po nekoliko puta iz ruke u ruku. U jednom trenutku inilo se da će Druga eta biti potpuno uništena. Ustaše su izvršile jak bojni protivnapad. Poginuo je zamjenik komandira Simo Noukovi , koji je u toj borbi komandovao etom, desetinak boraca je ranjeno i izginulo.

Komandant bataljona Savo Mio inovi i komesar Dragan Studen grcali su od srdžbe. Kada je Savo uo da je poginuo Noukovi , uhvatio se za glavu od muke. Simo je bio iž istog sela odakle i Sava. Zajedno su rasli, zajedno otišli u partizane i prošli kroz mnoge okršaje. Simo je pjesmom i vedrinom ulijevao svježinu me u svoje drugove. Sada toga divnog druga više nije bilo me u živima.

Nešto kasnije, razbijaju i okruženje u kojem je pao dio Druge ete, teško je ranjen zamjenik komesara Stevo Kneževi . Svaka stopa osvojenog prostora obilno je plena krvljem.

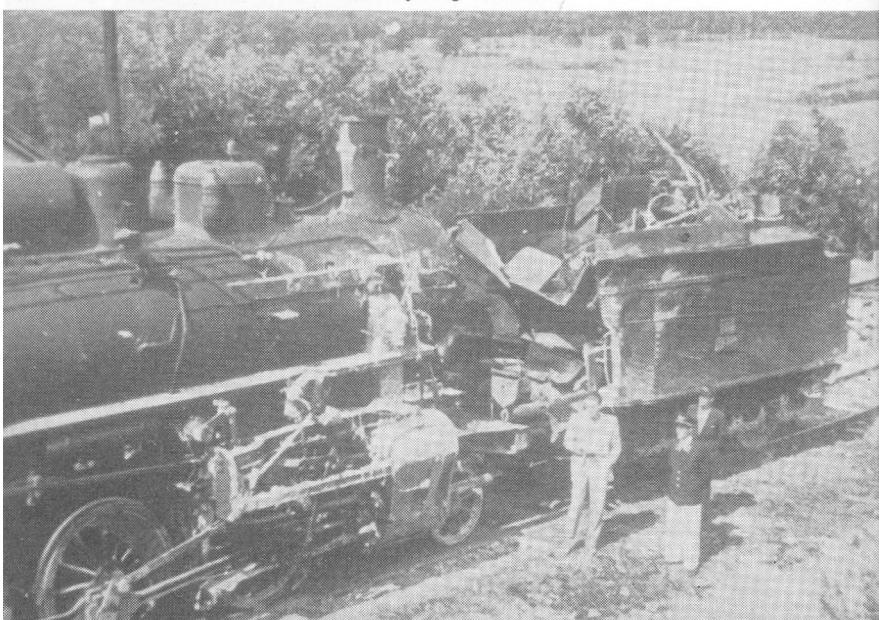

Narod i omladina iz petrinjskog sreza odlaze na jednu proslavu u Šamarici

Ovako je izgledala većina banijskih sela u vrijeme narodno-oslobodilačkog rata. Na fotografiji: zgarište jednog domaćinstva u selu Crkveni Bok

Pruga Sisak — Sunja je bila pod stalnim udarima banijskih jedinica. Na fotografiji: jedna oštećena lokomotiva kod Blinjskog Kuta

Korduaiaši su poslije dvo asovne žestoke borbe zauzeli utvr eni položaj na koti 219. Neprijatelj je oko pono i satjeran u centar. Borba se vodila za svako dvorište, za svaku ku u. Prvi bataljon je stigao pred katoli ku crkvu. Delegat Živko Košuti je zanesen borbom otišao ispred voda i sam se našao u crkvenom dvorištu. U mra noj no i poput varnica su palucali plami ci na ustima puš anih i mitraljeskih cijevi.

— Dujo, gdje si? — zvao je Živko komandira svog voda, Dušana Vojnovi a.

Umjesto odgovora zaštekta mitraljez. Živko je legao na zemlju. Kroz glavu su mu jurile strašne misli, inilo mu se da ve osje a na vratu ustašku kamu. Podigao se i pošao prema jednoj ku i. Odjednom pred njega iskrsnu domobran s puškom »na gotovs«. Izne na enje je bilo obostrano: stajali su nekoliko trenutaka i ne trep u i gledali jedan u drugoga. Obojici je smrt bila pred oima, a željeli su život. Samo lagani pritisak na obara u i jedan od njih e pasti mrtav.

— Slušaj, idi svojim putem a ja u svojim — re e Živko hrapavim glasom.

— Držim te za rije : korak ja, a korak ti — odvrti domobran i napravi prvi korak nazad.

Nekoliko minuta kasnije planula su dva pucnja.iji je bio prvi teško je re i.

Pužu i pored ograde, Živko nai e na kišnu kabanicu i strpa je u torbicu. Više nije misilo o smrti...

— Dujo, javi se! — viknu ponovo Živko.

Ovaj put je imao više sre e. Dušan je prepoznao glas svoga delegata i javio mu kuda da ide. U inio je to mada je bio svjestan da time navla i opasnost na sebe i vod. Tako se Živko sretno vratio sa svog »izleta«.

Pred svanu e je neprijatelj držao još tri utvr ene ta ke: crkvu, školu i hotel »Bosnu«. Jakom vatrom iz ovih objekata spre avao je dalje nastupanje partizana. Gubici su na obje strane bili veliki. Zbog slabo

organizovanog sadejstva i veze, bataljoni etvrte brigade su u nekoliko navrata upadali u vatru sopstvene artiljerije. Naro ito je nastradao Drugi bataljon.

Ljut što se tako razvija akcija, komandant Drugog bataljona Milan Rajković krenuo je prema Prvom bataljonu da bi preko njega uspostavio vezu sa štabom brigade i zatražio intervenciju kod Kordunaša da ne ga aju njegov bataljon. Dok je ekao na uspostavljanje veze, izvadio je iz džepa cigaretu i kresnuo šibicu da zapali. U tom trenutku pogodilo ga je pušano zrno. Iskusni ratnik i komandant pao je zbog jedne nesmotrenosti za koju bi ukorio svakog svog borca. Svojim životom platio je prekršaj maskirne discipline. etvrta brigada je izgubila jednog od svojih najtalentovanih komandanata.

Borba za kona no uništenje posade Kladuše nastavljena je u prvim jutarnjim asovima 21. juna. Pred podne je neprijatelj držao samo hotel »Bosnu«. U trenutku kada su se vodile borbe oko hotela, stigla je vijest da su jake neprijateljeve snage uz pomoći tenkova probile položaje jedinica na osiguranju i da brzo prodiru prema Kladuši.

Štab Osme divizije izdao je nare enje jedinicama da se povuku iz grada. U dva sata poslije podne prve neprijateljeve jedinice ušle su u Kladušu i spojile se sa ostatkom posade.

Poslije petodnevnih borbi, Kladuša je ostala neosvojena. Neprijatelj je iskoristio etvorodnevno odlaganje napada i krenuo jakim snagama iz Topuskog i Bihača te spasao preostali dio posade.

U borbama za Kladušu neprijatelj je imao 250 mrtvih i ranjenih i oko 150 zarobljenih vojnika. Gubici etvrte brigade bili su tako veliki — 26 mrtvih i 82 ranjena borca i rukovodioca, pa je ova akcija ostala u sjećanju boraca kao veoma neprijatna spomena.

ODE VUJO U ŠARDŽIJE

Pod Šamaricom se gasio vreli ljetni dan. Posljednji sun evi zraci prosipali su se po tek požnjevenim snopovima žutozlatne pšenice koji su poput vojnika u strelja kom stroju ležali na strnjištu. Krivudavim puteljkom izme u požnjevenog žita grabio je krupnim koracima vodnik Vučašin Mio inovi Vujo. Sa lova ki zaba enom puškom preko ramena, raskop ane košulje i bluze, žurio je da bar malo skrati vrijeme prekoraenog dopusta. Preko ramena mu je visila vojni ka torbica sa rumenom, topлом poga om koju mu je na rastanku tutnula u ruke djevojka Bosiljka.

Žurio je Vujo da zasko i patrolu. Znao je da e komandant bataljona Savo Mio inovi poslati potjeru. A nije želio da ljuti Savu, svog druga iz djetinjstva, a sada komandanta. Baš zbog tog drugovanja u dje-a kim danima i prisnosti, Vujo je nekoliko puta tražio da ga premjeste u neki drugi bataljon, ali se uvijek našao razlog da ostane. Zure i sada prema Klasni u imao je pred oima sliku razlju enog komandanta, kao da je uo njegove rije i: »Idite u Komogovinu i dovedite onog mog razbojnika«.

Iza jednog šumarka iza oše pred Vuju trojica boraca. Nije se iznenadio, o ekivao je takav susret, zato sasvim mirno upita:

— Po mene, a?
— šta da ti govorimo, kad ve znaš.

Mada je bio spremjan na takav rasplet, Vujo osjeti kako mu niz le a pro oše žmarci. Pogledao je borce i rezignirano pomislio: što je — to je.

— Pušku vam ne dam. Sam u je predati ako bude treballo.

Borci je nisu tražili. Bili su zadovoljni što su pronašli Vuju i što e zajedno s njima sti i u jedinicu. utke su krenuli prema Klasni u.

Te ve eri vodio se u štabu Tre eg bataljona nimalo ugodan razgovor izme u komandanta Save,

komesara Dragana Studena i vodnika Vuje. Stvar se razvijala veoma brzo jer krivicu nije trebalo mnogo dokazivati, a Vujo je više objašnjavao svoj prestup nego što se branio. Njegov jedini zahtjev je bio da ga ne izvode pred bataljon, da riješe taj problem »ispod žita«. Ali, komandant Savo nije bio ovjek kompromisa. Vujo mu je bio drag kao roeni brat, cijenio je njegovu izvanrednu hrabrost, ali nije bio spreman da prikriva njegove greške.

Sutradan je pro itana, pred strojem, naredba da se vodnik Vukašin Mio inovi smjenjuje sa dužnosti i upu uje u etu kao obi an borac. Tako je od sada Vujo morao više razmišljati o disciplini i odgovornosti, a manje o ljepuškastoj djevojci iz Komogovine.

— Ode Vujo u šardžije — pu e glas kroz etu.

Priprema za napad na neprijateljev garnizon u selu Gore olakšala je Vuji da bezbolnije podnese ovaj neprijatni doga aj.

U protekla dva mjeseca, ra unaju i od napada na Kladušu, u životu brigade bilo je nekoliko zna aijnih datuma. Prije svega, ona je promijenila svoj naziv. Postala je Prva brigada Unske operativne grupe. Do promjene naziva došlo je zbog reorganizacije koja je izvršena u Grupi krajem juna. Pošto je Osma krajiška otišla u sastav svoje divizije, izdvojen je iz brigade Drugi bataljon za formiranje nove banijske brigade, koja je dobila naziv Druga brigada Unske operativne grupe. Dotadašnji etvrti bataljon preimenovan je u Drugi. Tako su sada Grupu sa i-njavale samo banijske jedinice: Prva i Druga brigada i baterija topova.

Dok se Druga brigada organizaciono sre ivala i izvodila obuku, Prva se bavila neprijateljevim vozovima na pruzi Sisak — Sunja. Bila je to dionica pruge na kojoj su Banjci esto zaustavliali kompozicije natovarene ratnim materijalom, uzimali ono što im je trebalo, a zatim ih otpravljali nebu pod oblake.

Dvanaestog jula brigada je stigla u selo Kr evo. Po ve ustaljenoj praksi organizovan je susret sa

omladinom. Uz pjesmu i igru golobradi borci (a takvih je bilo najviše u brigadi) i omladinke me usobno su se upoznavali i u igri davali oduška svom mладала - kom borbenom zanosu.

— Eh, vojsko naša bosonoga! — uzdahnu jedna starica.

— Sutra emo se mi, mati, obuti, — odgovoriše gotovo u isti glas vodni delegati Zivko Košuti i Dušan Babi.

U narednoj no i nekima od njih ispunila se želja, došli su do žutih talijanskih bakandži. Minom zaučavljeni talijanski voz bio je pun korisnog tereta. Pored razne opreme u njemu je bilo šest vagona municije, platforme za protivavionske topove i razni dijelovi aviona. Na žalost, ve ina toga je otišlo u vazduh ili je progutala vatra, jer nisu postojali uslovi za izvla enje. Pratnja voza djelomi no je izginula u borbi a ostatak je zarobljen. Tako je ovaj teretnjak umjesto u Grku stigao 13. jula u svoju posljednju stanicu — Brane.

Ova akcija ostala je u sjećanju mnogih boraca po svojim veselijim trenucima, naro ito po lovu na prestrašene talijanske vojнике koji su bježali kao miševi izme u vagona.

— Ma, ljudi, da to nisu neki robijaši kad imaju ovoliko šarenih rubina — pitao je za u eno neko izvlače i iz ranca pidžame za spavanje.

Pravi rafal smjeha je odjeknuo kada je Jekan raširio šareni suncobran i rekao:

— E, svakakvog li svijeta ima -tamo u Taliji. Vidi, molim te, kakva su im samo ova »ambrela«. Kroz njih bi i grah propadao, a kamo ne e kiša.

Ipak, ni ova akcija nije prošla bez žrtava. Pognula su trojica boraca, a deset je ranjeno. Me u ranjenima je bio i hrabri vodnik Uroš Loncar, koga je iznio na leđa njegov brat Ilija.

Ubrzo je na ovoj pruzi izvršena i druga diverzija. Bilo je to u noći 29/30. jula. Dobro pripremljena

mina izbacila je lokomotivu iz kolosijeka. U vagonima se nalazilo deset tona žita, a ostatak kompozicije sa injavali su vagoni-cisterne puni nafte, koji su gorjeli kao buktinje sve do zore.

Po etkom augusta Banijci su postali zabrinuti. Izbor neprijateljevih objekata za napad bio je veoma mali, nije se moglo više izbirati. Malo je bilo usamljenih posada, jer je neprijatelj bio prisiljen da se povuće u velike i dobro utvrene garnizone: Petrinja, Glina, Kostajnica.

Odlu eno je da se »zagrise« predstraža Petrinje —• garnizon u Hrastovici, koji nije bio mnogobrojan, svega oko 150 vojnika, ali je neposredno iza njega, na udaljenju od etiri kilometra, bila Petrinja. No u 15/16 augusta dve banijske brigade zbrisale su u naletu ovu domobransku jedinicu. Prije nego što je uspio da primi pomoć iz Petrinje, neprijatelj je potpuno razbijen. Zarobljena su 133 vojnika i oficira sa cijelokupnim naoružanjem i opremom.

Sljede ih dana nastalo je zatišje, ako se tu ne ra unaju manje arke i spre avanje neprijatelja da uspostavi vrš u vezu između garnizona. Inicijativa je bila u rukama partizana. Oni su bili ti koji su odlučivali gdje, kada i pod kojim okolnostima će primiti borbu. Udarac je morao doći i iznenada, po najosjetljivijem objektu i bez mnogo gubitaka, jer je briga da se sa uva život boraca bila stalna misao rukovodstva jedinica. A sve te zahtjeve nije bilo lako ostvariti. Neprijatelj je u borbenim kontaktima upoznao takтику partizanskih jedinica, preduzimao je mjere da usavrši sistem odbrane svojih utvrđenja, da isto tako lukavim protivmjerama vrati udarce.

Jedan od takvih garnizona, koji su bili »trn u oku« Banijcima, bilo je selo Gore, smješteno na polovini puta između Gline i Petrinje. U njemu se nalazilo oko 450 ustaša, domobrana i žandarma, koji su imali pored ostalog 10 minobaca a i 27 automatskih oružja, a položaji na kojima su se branili bili su veoma dobro

utvr eni i oslonjeni na žandarmerijsku stanicu i crkvu. Osim toga, neprijatelj je mogao o ekivati efikasnu pomo iz Gline, a naro ito Petrinje u koju su tih dana pristizali dijelovi jedne nove njema ke jedinice.

Kada je 24. augusta brigada pošla na zadatak da razbije garnizon Gore, Vujo je zapjevao:

»Listaj goro, cvjetaj cvije e, omladina u boj kre e...«

Nije više osje ao da je kažnen. Na njegovom ramenu bio je njegov omiljeni »šarac« s duga kim redenikom omotanim oko cijevi. Njegov dolazak od komandira voda za nišandžiju najviše je zabrinjavao dvojicu njegovih pomo nika, koji su za njim nosili potrebnu koli inu municije. Jer ne daj bože da Vujin »šarga« ostane bez municije. Za utjehu isu imali ast da budu pomo nici najboljem šardžiji.

U Tre em bataljonu nalazio se još jedan Mio novi . Bilo mu je ime Branko, ali su ga ibog njegove mladosti zvali Branki . Komandovao je vodom i bio jedan od najhrabrijh boraca i bombaša brigade. Njega je bilo lako prepoznati po novoj, istoj, i besprekorno utegnutoj uniformi, po fišeklijama i torbici nabubrelim od municije i nizom bombi na opasa u. Kora ao je Branki u koloni i pjevao svoju omiljenu pjesmu:

*Šamarice, oj zelena goro,
Ustaše te ne e pro i skoro!*

Te ve eri Branki je bio raspoložen za borbu. Jedva je do eka signal za napad. Približavala se ponovo kada su odjeknuli prvi rafali. Drugi bataljon sa dvije ete ve je prošao kroz ţi ane prepreke i ubacio se u neprijateljev položaj. Tre i bataljon je na svom pravcu našao na prepreke i otpo eo borbu za njihovo savla ivanje. Baterija je otvorila vatru po utvr enim objektima u centru sela. Borba se sve više rasplamsavala. Branki je na elu svog voda skakao od bunkera do bunkera i ubacivao bombe. Grupa neprija-

teljskih vojnika povla ila se u jednu konjušnicu. Branki je sam utrao me u njih 'trideset.

— Odložite oružje! — viknuo je svojim gotovo djejim glasom.

Umjesto odgovora odjeknuo je pucanj.

Trenutak kasnije prostoriju ispunili eksplozija bombe. Kroz dim su poeli da izlaze domobrani sa podignutim rakama uvis. Branki ih je predao drugima na uvanje i potrao dalje. Ispred žandarmerijske kasarne sastao se sa Vujom, koji je sipao rafale po puškarnicama.

— Ovdje je gusto. »Ujaci« žestoko tuku.

— Krv im maj inu, sad u ja njima frljaknuti jednu — opsova Branki pripremaju i se da baci bombu.

U tom trenutku sa prozora kasarne prosu se uraganska vatra. Eksplozije podigose oblak dima i prasine. Odnekud s boka javi se mitraljez i pogodi jednog od Vujinih pomonika u rame.

— Domobrani, predajte se, ništa vam ne emo. Vidite da ste opkoljeni i uzaludete izginuti — viknuo je Vujo.

Ovaj pokušaj da se zastraše žandarmi nije uspio. Znali su da ih debeli zidovi uspješno štite od pušane vatre, a brisani prostor oko zgrade dobro su kontrolisali da im se ne privuku bombaši. Iz kasarne do e odgovor:

— Samo vi priekajte dok zarudi zora, pa ne ete iznijeti odavde ga e!

Ova opomena je bila ina mjestu. To je uoio i Štab Grupe, te je naredio jedinicama da se povuku prije svanu a.

Tako su Gore ostale neosvojene. Zarobljeno je 135 neprijateljskih vojnika, zaplijenjena su tri minobaca a, pet puškomitraljeza, 1 mitraljez, 115 pušaka i dosta druge opreme.

Brigada je imala osam poginulih i dvanaest ranjenih. Bila je to dosta visoka cijena za ovu djelomično uspjetu akciju.

JURIŠ NA ZRINJSKU KULU

Posljednjih dama augusta sa desne obale Une procurila je vijest da se Sedma divizija približava Baniji. Krajišnici su je predali u obliku šifrirane poruke: »Budite spremni da preuzmete važnu poštu«. U štabu Grupe su znali o emu se radi i odmah je upu en Banijiski partizanski odred da zaposjedne lijevu obalu Une i prihvati prethodnicu. Mada uvana kao stroga tajna zbog bezbjednosti, vijest se brzo pro ula u narodu. Od uha do uha prenošen je šapat pun radosti i sitrepnje: »Vra a se Sedma... Sedma stiže za koji dan... Spremajte se za do ek Sedmoj diviziji«.

Teško je na i rije i kojima bi se moglo opisati raspoloženje u tim danima iš ekivanja da borci Sedme divizije pre u Unu. Mjesecima je u spaljenim i oplja kanim selima dko Šamarice neprijatelj proturoao glasine da Sedma divizija više ne postoji i da se nikad ne e vratiti na Baniju. Crv sumnje lagano, ali sistematski, nagrizao je nadu zapretanu na zgarištima banjiskih krovnjara. Za narod Banije, Sedma divizija je bila pojам snage i pobjede, nerazdvojni dio njegove duše u kojoj se kao u ogledalu odražavao svaki uspjeh i neuspjeh.

I, eto, Sedma stiže. Još koji dan i ona e ponovo biti na tlu Banije. U mislima Banijaca ona je još uvijek snažna udarna pesnica koja u brzim naletima briše neprijateljske borbene redove, pred njihovim o ima je slika duga kih brigadnih kolona u kojima su njihovi sinovi, muževi, bra a i tek za udaju stasale k eri. Kora aju kolone a pjesnik Dušan Kostić pjeva:

*Ali ko da stane? Ko ruke sklopi?
Ko da zadrhti? Ko da se strpi
U buktavom žaru bitke?*

Malo se znalo o Vakufu, Kupresu, Prenju, Drini, Volujaku, Hravki i Zelengori, o teškim bitkama u kojima je kap po kap isticala krv iz žive rane, obnav-

ljane u svakom novom okršaju. Samo vizionar je mogao da predstavi sebi sliku nijemih kolona tifusara, koje kao pjena nestaju na vrletima bosansko-hercegovačkih i crnogorskih planina.

Treći septembra, dan poslije prelaska prvih jedinica Sedme divizije preko Une, nestala je sumnja, ali i nada: vratio se svaki sedmi borac Divizije. Vratio se da ispri a sudbinu šestorice drugih koji su mu u amanet ostavili da prenese majkama Banjikama da su do posljednjeg daha ostali vjerni partizanskoj zakletvi.

Bol koga je donijelo saznanje o gubicima bio je žestok, odjeknuo je u grudima kao potmula grmljavina, teško se disalo ... Udarac je bio silan — ali ne i smrtonosan. Sedma je ipak bila tu. Trebalo je misliti na budu nost, popuniti njene redove, dati im novu snagu zadojenu dojkom Banijke — majke ratnika, jer:

*Suzama se boj ne bije
Ve crvena krvca lje..*

I ona je ubrzo potekla. U napadu na Zrinj. Bio je to odušak gnijeva i preišavanja starih ravnina sa najopasnijim osinjakom zavu enim u njedra Šamalice — ustaškom posadom u Zrinju.

U zapovijesti štaba Grupe naređeno je da se to ustaško uporište razori do temelja jer »Zrinj je najkrvavije razbojničko gnijezdo na Baniji. Zlotvori iz Zrinja poubijali su, uz grozno mu enje, stotine i stotine ljudi, žena i djece, popalili su mnogo kuća i više puta pljačkali susjedna sela...«

Sedmog septembra 1943. godine održan je u selu Gori ka sastanak štabova Sedme divizije i Unske operativne grupe inačice ikome je razrađen plan akcije. Odlučeno je da napad izvrši Prva brigada ojačana baterijom brdskih topova, da Sedma brigada Sedme divizije postavi osiguranje sa pravca Kostajnice i Divuše, a Drugi bataljon Druge brigade da zatvori pravac Dvor — Zrinj.

Drugi i Tre i bataljon Prve brigade dobili su zadatku da izvrše napad sa zapada, a Prvi bataljon da blokira mjesto sa isto ne strane i sprije i eventualni pokušaj neprijatelja da se izvuci prema Koštajnici.

Najteži dio zadatka pripao je Tre em bataljonu koji je napadao na veoma nepristupačnu srednjovjekovnu tvravu smještenu na strmom kupaštom uzvisenju. Debeli zidovi gradine, naročito glavne kule smještene iznad gradske kapije, sa dobro raspoređenim puškarnicama omogućili su neprijatelju da organizuje jaku odbranu sa višekatnom ubitom vatrom.

Od početka ustanka 1941. godine banijski partizani su tri puta dolazili pod zidine tvravje, ali je nisu uspjeli zauzeti. Bez artiljerije kojom bi mogli ga ati tvravu nisu mogli savladati posadu. Mnogo je krvi proliveno pod tim zidinama. Sada je bio na redu etvrti i odlučujući i obranu.

Tvravu je bila ključna odbrambeniog sistema, u koji su još ulazile utvravene kuće, škola, opština, popovstan i crkva u selu.

U Zrinju je bila brojno mala posada, svega oko 180 ustaša. Međutim, to su bili u krvi ogreznici koji su znali da će ih stići i zaslužena kazna, pa se moglo očekivati da će pružati otpor do posljednjeg ovjeka.

Borci Prve brigade primili su zapovijest za napad na Zrinj s oduševljenjem, mada su bili svjesni kakva će borba očekuje. Bili su ponosni što je taj zadatku povjeren baš njima. Znali su da narod u selima oko Samarice očekuje da ga zauvjek oslobode od nasrtaja ustaških razbojnika. Protivnik je bio poznat, cilj jasan. Nije se moglo računati na iznenađenje jer je početak napada naređen u 17.00 sati da bi se što bolje iskoristila artiljerijska vatra.

Devetog septembra etne kolone približavale su se svojim polaznim položajima. Ustaše primjećuju doček i napucavaju. U 16.30 sati artiljerijski iz bate-

rije Žarka Kajgane otvaraju vatru po gradini i utvrđenim zgradama u selu. Grme eksplozije oko zidina tvrđave. Pod zaštitom artiljerijske vatre borci Treće bataljona približavaju se zidinama,

Ta noć u 17.00 asova po inje juriš. Planuše puške, zaklokotaše mitraljezi. Sa zidina grada uje se pjesma ustaša, zatim psovka i prijetnja: »O, Jovane, prije ešti i na Jela i ev plac u Zagrebu nego u Zrinjsku kulu. »Samo do ite pa emo vam napuniti tur kuršumima«.

Sipa vrelo oovo i prorje uje stroj Prve i Druge ete koje se penju kroz gusto trnje uz strmo uzvišenje. Kroz puškarnice dolije u bombe i kotrljaju se nizbrdo, eksplodiraju ispred nogu boraca. Na elu svojih vodova jurišaju vodnici Jovan Juzbašić, Branki Miočević, Avdo Šilji Hodža... Svaki od ovih prekaljenih boraca ima svoj raun s ustašama. Juzbašić u je cijela obitelj odvedena u logor...

Borci ispoljavaju izvanredno junaštvo. Snagom izraženom u visokom borbenom moralu održavaju streljački stroj da se ne povije, rasprši i ustukne pod ubita nom vatrom.

— Drugovi komunisti i skojevci — sad ili nikad! — vi e pomoćnik komesara bataljona Janko Bari.

Stroj još silnije kreće naprijed. Padaju ranjeni i mrtvi drugovi Veljko Vajagi, Jovan Gak, vodnik Mišo Dukić...

Na prilazu zidinama klonuo je na svoj puškomitrailjer hrabri desetar Damjan Kresojević. Pao je i vodnik Jovan Juzbašić...

Prži oovo, fiju e rikošetiraju i od oružja i kamena...

Štab bataljona je u streljačkom stroju, u samom grotlu okršaja. Ljubo Cvitković opominje:

— Drugovi, znate li šta smo obe ali narodu Banije!

— Odstupanja nema. Kula mora pasti! — vi e komesar Dragan Studen i privlači se debelim zidinama.

Komandir Druge ete Janko Begović i komesar Stevo Rajković javljaju da su stigli pod zidine i da su izloženi jakoj vatri i eksplozijama bombi. Komandant bataljona nare uje da se na položaj Prve ete Ubaci Treću, koja se nalazila u rezervi. Ubrzo zatim stiže komandir Milan Radišić i komesar Nikola Perenović na elu Treće ete.

U uzavrelom zanosu borbe odjekuju povici i nare enja isprekidani grmljavinom bombi i reskim rafalima automata i puškomitrailjeza. Većina boraca je već pod zidinama tvrđave. Prema jednoj izbočini pužu komesar Studen, vodnik Avdo Šiljić i neustrašivi puškomitrailjezak uro Radomirović.

— Avdo, digni me sebi na ramena — kaže komesar.

— Digni (ti mene, komesaru — odgovori Avdo.

— uro, digni ti Avdu, a ja u obojicu. Držite se za tu pavetinu — vići Dragan pokazuju i im divljulužu koja se spuštala niza zid.

Komesar podupire svoja snažna leđa. Avdo i uro se veru kao ma ke na bedem... Ustaše ništa ne primje uju. Ne mogu zamisliti da se neko bez ljestava može popeti na visoki zid.

— Skidajte opasac i pravite uže!

— Traže se dobrovoljci koji će uskakati me u ustaše?

Stiže odgovor da su svi dobrovoljci. Ustaše i dalje otvaraju vatru, pjevaju i psuju partizane... Ne znaju da će im se za koji minut srušiti na glavu kao grom desetina bombaša.

Na bedemu je već grupa boraca s mitraljezima i automatima. Pokupljene su gotovo sve ručne bombe iz etaka i predate bombašima.

— Da skaemo, komesaru — pitaju Branko Starić i Pero akala.

Odjeknuće mitraljeski rafali, eksplozije bombi uzdrmaše zidine srednjovjekovne gradine. Prestade ustaška pjesma...

— Ska i me u njih, hvataj žive! — odjeknu komanda.

U borbenim poklicima i paljbi miješali su se borci Tre eg bataljona i ustaše. Sijevali su noževi, udarali kundaci... Desetak minuta trajao je dvoboј oko zidina i na glavnoj kuli, a zatim je prestao otpor ustaša. Svi oni koji nisu izginuli, izvukli su se iz gradine tajnim kanalom i koriste i no pobegli glavom bez obzira.

Dok je Drugi bataljon vodio borbu oko utvr enih zgrada u selu, Tre i je nastavio borbu sa ustašama koji su držali položaj oko crkve Sv. Margareta, koja se nalazila sjeverozapadno od kule. Okorjeli zlikovci nisu htjeli nikako da se predaju. Ga ali su kroz prozore i spre avali bombaše da se približe. Ovaj neprijateljev objekat je još u po etku napada ga an iz minobaca a. Tu je prvi put ga ao iz minobaca a Stanko Jekan, koji e kasnije postati slavni minobaca lija brigade.

Prvo vatreno krštenje nije bilo baš ugodno.

Posluga je postavila minobaca iza jednog brežuljka, a Jekan je dobio zadatku da postavi piket. A šta drugo da radi poslužilac koji je tamo negdje na posljednjem mjestu u spisku posluge. Nišandžija Ilija Blanuša dugo je nešto mjerkao, podizao i sruštao cijev, odmicao se i primicao, pa opet nešto mjerkao. Preznojavao se Ilija, jer nije bilo lako upraviti minobaca bez nišanskih sprava da prvom minom pogodi crkvu, a još važnije da ne pogodi svoj strelja ki stroj. Spustiše na kraju minu u cijev, posko i minobaca kao jarac... Poslije dugog iš ekivanja negdje oko crkve odjeknu eksplozija...

— Sta radite, boga vam vašeg, pobiste naše — vikao je Nikola Drobnjak.

Jekan vidi da e biti muke. Zgrabio je minobaca i iznio ga na brdašce, da bolje vidi cilj. Poslužioci se nešto ušeprtljali. Kaže Jekan nišandžiji:

— Daj, da ja ubacim minu!

— Pazi na ovo žuto, nemoj da to okreneš u cijev — objasni mu Blanuša na jednostavan na in mjesto gdje se nalazio upalja .

Blanuša je nanišanio preko cijevi, a zatim je spravom za elevaciju otprilike zauzeo ugao od 45 stepeni. Jekan sputi minu, prvu u njegovoj minobaca - koj karijeri.

— Dobro je, dobro je — povikaše odozdo. Na-garite tako!

Devet mina je Jekan spustio u cijev u toj borbi. Istina, crkva nije porušena, nisu u utkani neprijateljevi puškomiträljezi ali su pod zaštitom minobaca a borci stigli na blisko odstojanje.

Ustaše se nisu predavale. Ga ali su sa prozora crkve i spre avali bombašima da se približe.

— Ga ajte mitraljezima prozore, a mi emo ubaciti bombe — povikaše skojevac Resanovi i vodnik Biži .

Mitraljesci zasuše rafalima prozore. Trenutak kasnije odjeknule eksplozije, iz crkve pokulja dim... Zatim se sve utiša. Borci su ekali da se razi e dim pa da krenu na juriš.

— Penjite se na toranj! — viknu neko.

Prije nego što su borci krenuli, sa tornja se javi vodnik Avdo Šilji :

— Gotovi su svi, evo mene gore! Pogledajte!

Iznena enje je bilo potpuno. Partizanska zastava sa petokrakom lagano se njihala na zvoniku, a pored nje se vidjelo ozareno Avdino lice.

— Otkuda ti, Hodža, zastava? — upitaše svi go-tovo u isti glas.

— Odavno je ve nosim za pojasm. Znao sam da e do i vrijeme da je istaknem na nekoj ustaškoj tvr avi.

Poslije zauzimanja kule, crkve »Sv. Margareta«, crkve u gradu, škole i još nekoliko utvr enih zgrada, potpuno je slomljen organizovani otpor zrinjskih ustaša. U kasnijim iš enjima prona eno je dvade-

setak (bandita koji su pokušali da se sakriju, da bi nastavili svoje zlo ina ko djelo.

Poslijе šesto asovne žestoke borbe Zrinj je bio u partizanskim rukama. Pod njegovim zidinama poginulo je 14 boraca i rukovodilaca Prve brigade, a 39 ih je ranjeno. Ustaše su imale 83 mrtva, a ostali su uspjeli da se izvuku i koriste i no pobegnu u šumu. Cjelokupno stanovništvo je iseljeno i upu eno u neprijateljeve garnizone Divušu i Dvor na Uni. Tvrava i selo su potpuno razoreni eksplozivom, da bi zauvjek nestao taj opasni ustaški osinjak.

POD ZASTAVOM SEDME DIVIZIJE

Približavao se kraj septembra. Sjeanje na borbu u Zrinju već je polako padalo u zaborav. Gotovo rutinsku akciju na teretni voz kod Kinja ke treba spomenuti samo zbog toga što su u njoj mineri dobili osam tona eksploziva i što je tu akciju brigada izvela pod novim imenom: Treća brigada Sedme udarne divizije.

Ljudi ne vole da im se mijenja ime, jer ono je upisano u knjigama, po njemu ih dozivaju, pamte. Međutim, borci etvrte po redu banjiske brigade nisu bili ražaloščeni promjenom, bili su ponosni što će se ubuduće boriti pod zastavom divizije koja je u stvorena u teškim bitkama na Neretvi i Sutjesci.

Treća i etvrtka brigada (Prva i Druga rasformirane Unske operativne grupe) za razliku od Prve i Druge brigade (prije toga Sedme i Osme brigade Sedme udarne divizije) nisu bile udarne. Pred njima je bio težak zadatak da prokrene put do tog naziva.

Vrijeme do slijedeće akcije brigada je koristila za vojnu obuku. Jekan je marljivo izučavao minobaca. Inilo mu se da još uvijek uje prijeteći i glas: »Staćemo ljudi, pobiste naše«. Eh, kada bi imao nišansku spravu sve bi to bilo drukčije. Ali što se tu može kad je nema. Zna neprijatelj što vrijedi taj

Partijski rukovodioци i rukovodilac Skoјa brigade sa sekretarom divizijskog komiteta Perom Lalovićem i rukovodiocem polit-odjela divizije Bajom Vidićem u selu Mali Gradac, marta 1944. godine

U medubrigadnom takmičenju Treće brigade je prvi put osvojila divizijsku prelaznu zastavu u julu 1944. godine. Na fotografiji se vidi brigada prije po etka sve anosti kod sela Knezovljana

organizovan je prevoz od Kladuše do Perjasice kamonima, koji su poslije kapitulacije fašisti ke Italije pali kao plijen u ruke jedinicama Narodnooslobodila ke vojske.

Ovo prijatno iznena enje prvi je doživio etvrti bataljon Treće brigade. Ovaj bataljon je formiran 18. septembra, a njegovo jezgro sa injavali su borci iz rasformiranog Bataljona za obuku Unske operativne grupe. Imao je dvije ete. U štabu su bili komandant Branko Krnetić, zamjenik komandanta Adam Rada nović i komesar Branko Brković.

Kada je etvrti bataljon stigao ispred Kladuše, do eka ga je komesar brigade Mirko Baltić. Gledao je bose i šaroliko odjevene borce kako umorno koraju, blago im se nasmiješio govoreći:

Smotra Drugog bataljona, prvog nosioca divizijske prelazne zastave, augusta 1944. godine

instrument pa se uvijek pobrine da ga ne ostavi partizanima.

— Jekane, pazi da ne izgubiš »šrot vagu«! — podbadali su borci, gledaju i visak kojim ise služio u nišanjenju.

Zakleo se Jekan da će im dokazati svoju majstriju. A da ne bi pogazio obe anje, jer je Jekan ovjek od rije i uporno je vježbao. Im bi uhvatio malo vremena iznosio je minobaca u neki voar i ga ao. Skinuo bi upalja sa mine i koriste i osnovno i dopunska punjenja provjeravao uglove.

Poslije takvih vježbi njegova ruka je spretno manipulisala spravom za davanje elevacije: cijeli okretaj vretena, pola okretaja, etvrtina — davali su gotovo nepogrješiva pomjeranja u metrima sve do pogotka u cilj.

Kako to izgleda u praksi najbolje je osjetio neprijatelj, jer malo je bilo akcija u kojima se nisu istakli Jekan i njegovi drugovi mindbaca lije.

Štab Prvog korpusa, u ijem je sastavu bila i Sedma udarna divizija, izdao je 25. septembra zapovijest pot injenim jedinicama da izvrše napad na neprijateljeve garnizone na komunikaciji Karlovac — Ogulin. Da bi jedinice blagovremeno stigle na cilj, organizovan je prevoz od Kladuše do Perjasice kamonima, koji su poslije kapitulacije fašisti ke Italije pali kao plijen u ruke jedinicama Narodnooslobodila ke vojske.

Ovo prijatno iznena enje prvi je doživio etvrti bataljon Tre e brigade. Ovaj bataljon je formiran 18. septembra, a njegovo jezgro sa injavali su borci iz rasformiranog Bataljona za obuku Unske operativne grupe. Imao je dvije ete. U štabu su bili komandant Branko Krneti, zamjenik komandanta Adam Radačević i komesar Branko Brković.

Kada je etvrti bataljon Stigao ispred Kladuše, do ekao ga je komesar brigade Mirko Balti. Gledao je bose i šarolikoj odjevene borce kako umorno koraju, blago im se nasmiješio govore i:

— Hajde, uska ite u kamione!

Veseli borci po eše odmah da se veru na karoseriju. Bio je to veliki doživljaj, jer ve ina njih nikad nije imala priliku da se vozi u kamionu. Odjeknu pjesma: »Oj djevojko, duša moja«, poletješe u zrak kape, ve inom šeširi, jer etvrti je imao najviše »šeširdžija«. Borci su se snabdjevali obu om i odje om u akcijama, a etvrti još nije bio u okršajima. Sada je išao u prvu borbu s nadom da će zamijeniti šešire i poparane kapute za uniformu iz ustaških i njemačkih skladišta.

U Perjasici je borce do ekalo još jedno iznenadenje: hrpa talijanske uniforme i cipela. Ali radost je bila kratkotrajna. Za njihova proširena od bosotinje stopala teško je bilo na i cipele odgovarajućeg broja. Tužno su prebirali po hrpi cipela, mjerkali ih o imu, natezali na noge...

Bosonogi i pocijepani, pored hrpe odjeće i obuće, krenuše preko Mrežnice da u borbi potraže ono što im treba.

U noći 28. septembra brigade su prešle rijeku Mrežnicu i krenule svaka na svoj zadatak: Prva na Generalski Stol, Druga na Zvezdu, a Treća na Gornje Dubrave i željezni ki most na Globornici. Odmah po izbijanju na put i željezni ku prugu između Gornjih i Donjih Dubrava brigada je pristupila rušenju tih komunikacija, a zatim je izvršila blokadu Gornjih Dubrava.

Oko željezni ke stanice Gornje Dubrave i na globorni kom mostu nalazilo se oko 500 ustaša i domobrana. Branili su se iz dobro utvrđenih objekata. Globorni ki most su uvale okorjele ustaše smještene u dva dvospratna betonska bunkera. Na ovaj objekt je napadao Drugi bataljon. Prvi bataljon je vršio napad na zaselak Višnji Brdo, a Treći i četvrti na samu željezni ku stanicu.

Prvi napad nije uspio. Zbog slabe veze između jedinica i bez artiljerije nije se mogao savladati žilavi

protivnik. Štab brigade naredio je zato bataljonima da odustanu od daljeg napada i da neprijateljeve posade drže u vrstoj blokadi.

U toku dana, 30. septembra, borci su se ukopavali na položajima i butino pratili šta se dešava kod neprijatelja. Na jednoj kosi iznad željezni ke stanice nalazila se eta Vukašina Mio iinovi a. Vujo, koji je ve iskupio svoj grijeh zbog odlaska u Komogovinu, komamdoao je u ovoj borbi etom. Njegova osmatra nica nalazila se na jednom uviku, pored kamena. Desetak metara pored njega bio je u rovu Branki . Gledao je kako neprijateljevi vojnici pretravaju izme u ku a.

— Vujo, vidiš li ih?

— Gledaj kuda e zamaknuti i ne diži se iz rova — odgovori Vujo i pažljivo se zagleda prema grupi ku a.

— Trenutak zatim odjeknu pucanj.

— Komandire, ja skinuh jednog! — viknu veselo Branki .

Vujo prisloni dvogled na o i i uhvati u vidno polje nekolicinu ustaša koji su se sa nosilima muvali oko ku e.

— Naredio sam da se ne puca. Osmatraj šta rade i ne izviruj iz zaklona!

Nije prošlo ni nekoliko trenutaka, kada se uo Branki ev glas:

— Jao, majku mu, pogodi me!

Vujo se munjevito okrenu i ugleda Branki evu glavu kako je obilrena krvlju klonula na grudobran preko puške.

Kleao je pored mrtvog druga i gledao u njegovu bespreko-rno urednu odje u. Gutao je bol, a nije dao suzama da ga razblaže. U njemu su se mijesali bol i srdžba. Nije mogao shvatiti da je na tako besmislen na in poginuo prvi bombaš brigade, borac koji je u svakoj akciji išao na elu ete kroz kišu kuršuma.

— Kakva sudbina — prošaputao je Vujo.

A nije bila sudbina. Bio je i on u to uvjeren.

Jesenji dan je kratak. Međutim, borcima Treće brigade u inilo se da već e sporo dolazi. Po evši od komandanta ure Bakra a i komesara Mirka Baltića pa do posljednjeg borca svi su s nestrpljenjem očekivali to veće. Svi su željeli da se zaboravi neuspjeli napad od prošle noći, da svoju prvu ozbiljniju borbu u sastavu Sedme divizije završe uspješno. To već nestrpljivo je ekao i Jekan da bi praktično isprobao svoju »šrot vagu«. Bili su nestrpljivi i golobradi dječaci borci etvrtog bataljona, koji su teveri isprobavali svoju borbenu sposobnost. Goreo je od ežnje i komandir Vujo da istjera iz sebe gorinu, da u borbi sagori jad za izgubljenim drugom.

— Drugovi, većerasemo pregaziti neprijatelja. Naša artiljerija će nas podržavati — govorio je komesar Mirko.

Borci su mu vjerovali, jer Mirko nikad nije uljepšavao stvarnost. Govorio je iskreno, ali uvijek smisljeno i s nadahnućem koje je borcima ulijevalo samopouzdanje i spremnost na najveća napreza i požrtvovanje. Uvijek bi se našao na mjestu najtežih okršaja i u pravom trenutku podsticao primjerom na još veću upornost. Mrzio je neprijatelja, ali nikad nije dao da se rasplamsala ratni ka strast iskaljuje na zarobljenicima,

— Hrabrost se kuje u borbi! — opominjao je uvijek. — Ubistvo van borbe, bez ozakonjene sudske presude je zlo in. A mi nismo zlo inci.

Napad su najavile eksplozije topovskih granata po bunkerima na globorni kom mostu i mine iz Jekanovog minobaca a po željezni koj stanici. Desetak minuta je odjekivala neprekidna grmljavina u estale paljbe. Zatim su bataljoni svaki na svom pravcu krenuli na juriš. Bjesnule su eksplozije runih bombi.

U prvim večernjim asovima ustaško-domobranske posade na željezni koj stanici i globorni kom mostu potpuno su razbijene. Drugi bataljon je poslije preciznih pogodaka u puškarnice bunkera iz topova

natjerao posadu da napusti bunkere. Ustaše su bježali niz rječicu Globornicu prema Donjim Dubravama. Zahvaljujući i ispresjecanosti zemljišta i tamnoj noći, pobjegao je i dio posade sa željezničke stanice. Međutim, većina pobjeglih ustaša i domobrana pohvatani su idućeg dana.

Kada su sutradan sređivani podaci o zarobljenicima i plijenu utvrđeno je da je Treće brigada zarobila 116 neprijateljevih vojnika i zaplijenila pored ostalog jedan teški i etiri laka minobaca, šest teških mitraljeza i jedanaest puškomitrailjeza.

Drugog oktobra je odjeknula strahovita eksplozija na globorni kom mostu. Željezna konstrukcija se stropoštala u duboko korito rijeke. Tako su mineri vodnika Zrnića dali završni akord ovoj uspješnoj akciji Treće brigade.

DRUGOVI, NEMOJTE GA UBITI

Ulaze i u kuću kojoj je bio smješten štab brigade, komesar etvrtog bataljona Branko Brković skoro se sudario sa uplakanom ženom koja je stajala pred vratima. Nije imao vremena da je pita što joj se to dogodilo, jer su njegove misli bile usmjerene na traženje odgovora zašto ga tako hitno poziva komesar Mirko Baltić.

Trenutak kasnije bojažljivo je gurnuo iza sebe vrata. Ispred njega je koračao iz ugla u ugao komesar Mirko. Njegovo blago lice, gotovo uvijek ozareno smiješkom, bilo je u grudu. Branko spontano spusti pogled.

— Idi odmah u bataljon i pronađi krivca — reče Mirko, prekidajući svoju šetnju po sobi kuće. — Pronađi i onog ko je krao repu, razumiješ?

— Kakvu repu?

— Repu, sto joj gromova, bijelu ili crvenu! Repu ukradenu ženi koja стоји pred vratima.

Branko se premjesti s noge na nogu.

— Nema potrebe za takvu ljutnju, ako je krivac iz mog bataljona garantujem da u ga prona i. Uostalom...

— Ništa ne govori. Idi u bataljon i prona i. Postroji bataljon pa neka ga ona prepozna!

Branko zbunjeno iza e iz sobe. Stajao je nekoliko trenutaka i razmišljao ko bi to mogao biti. Dobro je poznavao ljude iz svog bataljona, naro ito one koji su bili u Bataljonu za obuku, a takvih je bilo najviše. Nije mogao zamisliti da bi to mogao biti neko od njih. Tek kada je ugledao ženu pred ku om trgnuo se iz misli.

— Drugarice, šta je to bilo?

Žena zaplaka.

— Mi smo, druže, ovdje u Kamenici siromasi. Zemlje malo, prokleti kamen sve ovладao. A plja kaju nas, bože, plja kaju od etrdeset prve... Zlotvori, druže, zlotvori su to...

Branko je nestrljivo slušao njenu dugu isповijest, a kad shvati da pri i nema kraja, on je ponovo upita:

— Znam, drugarice, znam. Ali o kakvoj se repi radi?

Žena obrisa keceljom o i i nastavi svoju pri u.

— Dajemo mi, nije da ne dajemo. Al nemamo, sirotinja smo mi puka. Odniješe proklete ustaše, pa Talijani dok su tu bili... A našima mi dajemo, naši nikad ne optimaju...

Posljednje ženine rije i stigoše Branka u hodu. Nije imao više volje da sluša njene neodre ene žalopijke i optužbe.

Bataljon je ve bio postrojen kada se komesar Branko vratio, jer je dogovorenio da se toga dana izvrši analiza proteklih borbi oko Dubrava. Branko stade pred sredinu stroja, odmjeri borce, nakašlja se i re e:

— Drugovi, ne emo razgovarati o onom što smo naumili. Iskrsnulo je nešto pre e, mnogo pre e...

Drugovi, neko nas sramoti. Neko baca grdnju ljagu na naš bataljon...

U po etku je komesar pribrano objasnjavao zašto su došli na Kordun, kakvi su uslovi za snabdijevanje u ovom kraju, pozivao se na upozorenja i obe anja koja su svi dali pri odlasku sa Banije. A kako je više govorio, dolazile su teže pa i nebirane rije i. Dobovale su po stroju kao teška artiljerija.

— Dakle, neka se javi onaj ko je pokrao repu — re e na kraju i pre e o ima duž stroja.

Niko se nije pokrenuo. Svi su netremice gledali u komesara kao da su o ekivali da on uperi prst u krivca.

— To je mogla u initi samo kukavica i to ona sinja, najcrnja kukavica, a da nema tri iste da se javi — izbaci on na kraju i posljednji adut.

Pro e nekoliko trenutaka u mu noj tišini. Zatim se iz stroja izdvoji omaleni borac i kurir Nikola Vujsinovi, zvani Vujsin, i nesigurnim korakom iza e pred bataljon.

— Ja sam, drugovi, iš upao jednu repu. Ali je nisam ni okusio. Kruva mi, nisam...

Stroj se ustalasa.

Komesar Branko je stajao kao ošinuit gromom. Zatim se trgnuo iz misli i dao bataljonu voljno. Bez ijedne rije i pošao je sa Vujsimom u štab brigade.

Sastao se ratni sud, u zapisnik je unesena Vujsinova kratka izjava: »Ja, Nikola Vujsinovi, ro en u selu Brubnu, kotar Glina... priznajem da sam iš upao jednu repu u najve em repištu u selu i to kada sam vidio da u toj ku i tri puta dnevno jedu, a ne nude nijednog našeg borca... To me je zaboljelo i, eto, uzeo sam...«

Su enje je bilo završeno, krivica dokazana, kazna izre ena: strijeljati!

Branko pogleda u komesara Baltica. Zar je mogu e da e biti izvršena ta najstroža kazna. Bile su mu poznate sve okolnosti. Upozorenja su bila jasna i stroga. Ali, zar se to baš Vujsinu moralо dogoditi.

U inilo mu se da se komesar brigade ne slaže s tom presudom, ali oin nije lan suda. Mogu li oin i komandan izmjeniti presudu? Ho e li to u initi?

— Idi u bataljon i objasni presudu — re e Balti .
— Vujasin i presudu posla emo za tobom.

Branko iza e napolje. Bio je ošamu en. Nije mogao i i u bataljon dok se ne uvjeri kakva je šteta napravljena. Došao je do repišta i pažljivo ga pregledao. Jedna repa je bila iš upana. Pored nje je Stajao odsje eni komadi , oguljen i naboden na nož, nedirnut. Uvjerio se da Vujasin nije pojeo ni jedan zalogaj. Kroz misli mu munjevito bijesnu rije : strijeljati. Bio je uvjeren da su se dogodile teže greške za koje nije prona en krivac. Vujasin je uhva en, priznao je grešku, i bi e kažnjen za primjer ostalima.

Vratio se u bataljon. Komandant je naredio da se ete postroje. Stigao je Vujasin sa pratnjom. Kurir je uru io presudu. Doveli su i ženu iz ijeg repišta je uzeta repa.

Komesar Branko je po eo da govori, sporo, isprekidano. Odjednom je zastao, pred o ima je vidio samo nekakvu uskomešanu masu, nešto nejasno kao sumaglica, po eo je da se prisje a... Bataljon za obuku Unske operativne grupe bio je isto tako postrojen, ali na strelištu. Borei su po grupama izlazili na vatrenu liniju, ga ali i ponovo zauzimali svoje mjesto u stroju. Jedna mala, crna meta ostala je nepogo ena... Na strelište su došli na elnik Sedme divizije Mi un Pavlovi , komandant Osme brigade ane Bjelajac i rukovodilac politi kog odjela divizije Baja Vidi . Htjeli su da se uvjere kako novajlije ga aju. Vidjeli su malu, crnu metu i ga ali u nju. Promašili su svi. Pitali su komandanta bataljona Milana Lovri a ko je najbolji strijelac u bataljonu.

— Naš kurir Vujasin — odgovorio je Milan.

— Gdje je taj Vujasin? — pitao je Mi un.

Iz stroja se izdvojio si ušni borac s francuskom puškom trometkom, ija je cijev visoko str ala iznad njegovih ramena,

— Vidiš li onu metu?

Vujasin je spustio svoje enne kosmate obrve, zažmirio na jedino oko i upitao:

— Je 1' onu crnu u daljini?

— Koliko ti metaka treba da je pogodiš? — upitao je na elnik divizije.

— Nemam nijednog, sve sam ispucao. A pogodi u s onoliko koliko mi dadete.

Tri zrna, jedan za drugim izbušiše crnu rneticu. Zatim su mu dali druge puške ... Vujasin je svakom od njih pogaao bar sa jednim metkom, branio je ast bataljona i odbranio je ...

A sada? Branko se prenu kao iz sna. Bataljon je stajao u nijemoj tišini i ekao njegove riječi. Zatim je prošao presudu. U inilo mu se da se bataljon zanjihao kao žito pod vjetrom ...

— Drugovi, nemojte ga ubiti! — vrissnu žena i pada na koljena. — Ljudi, zar da za repu ubijete ovjeka. Preklinjem vas nemojte to u init!

Komesar Branik se trgnu. Bio je iznenađen ovakvim postupkom žene koja je tražila da se pronađe krivac. Ohrabren ovakvim obrtom riješio je da odvede Vujasina i ženu u štab brigade i da se tamo izvrši presuda. Međutim, baš u tom trenutku je došao kurir i predao mu ceduljicu na kojoj je bilo napisano: »Komandant i ja smo odlučili da se Vujasin ne strijelja. Kazniti ga najstrože, ali ne strijeljati — komesar Balti«.

Branka Obuze radost. Prišao je ženi i rekao joj da ustane jer su komandant i komesar brigade riješili da se preina i presuda. Kada je borcima saopšteno da se izrečena kazna smrti zamjenjuje drugom kaznom, nastalo je pravo oduševljenje. Dotad uplakana žena se nasmiješila i brzo otišla isvojoj kući.

Vujasin je nekoliko minuta stajao kao bez daha, a onda podiže svoje guste obrve i reče:

— Zaklinjem se, drugovi, da više nikad ne ukrasti od naroda. Krasti ne u, ali otimati od neprijatelja u borbi hoću i moram.

Od toga dana Vujasin je bio bez puške. Kazna je trajala sve dok goloruk nije zarobio sebi oružje i tako stekao ponovo ugled u bataljonu.

GORKI OKUS NEUSPJEHA

Stigla je kasna jesen 1943. godine, a is njom i mnoge neda e Tre e brigade. Namrgo eno nebo, niski oblaci, magla i dosadna kiša unosili su nemir u dušu boraca, podsticali neugodne misli. Poput broda koji je isplovio u razibješnjelo more bez iskusnog kaptana i kormilara, brigada je ulazila u teške okršaje bez svog komandanta Dure Bakra a i komesara Mirka Balti a. Kognog 28. oktobra obojica su se rastali od brigade — Mirko je poginuo, a uro je teško ranjen. Borci su se s tugom prisje ali tog strašnog bombardovanja u selu Vukmani u kod Karlovca.

Jedini svjetlij trenutak u tim danima bilo je zarobljavanje neprijateljeve baterije topova na Cazinu, ali je on bio pod sjenkom zbog ve eg broja poginulih drugova, me u kojima je bio i komandant bataljona Dragan Mili , prekaljeni borac, izvanredni starješina i drug.

Zamorena od prethodnih borbi, smanjenog brojnog stanja ljudstva zbog oboljenja od prehlade, sa okrnjenim štabom, brigada je dobila zadatak da zajedno sa ostalim brigadama Sedme divizije napadne 23. novembra utvr eno neprijatelj evo uporište Glinu, u kojoj su se nalazili dijelovi SS »Nordland« divizije, ustaše i žandarmi.

Poslije dugog i zamornog marša, po kiši i pomr i ni, brigada je u jutro 23. novembra stigla na polazne položaje u Selište. U ovom selu je ro en Mirko Balti , ovdje je preneseno i ukopano njegovo tijelo. Još svježa humka zemlje podsje ala je borce na svog voljenog komesara. Nisu mogli zamisliti da više ne e pred juriš slušati njegove rije i ohrabrenja.

Pogibija komesara i ranjavanje komandanta, najve u nevolju su donijeli zamjeniku komandanta brigade Mi i Trmini u i novom komesaru Janku Bobetku, koji su iznenada došli u situaciju da brane svoj li ni prestiž i prestiž brigade, i to u veoma nepovoljnoj situaciji, sa izmorenim ljudstvom i smanjenom borbenom mogu noš u zbog velikog broja oboljelih.

Borbeni moral boraca, naro ito Prvog bataljona, bio je dobar. Ve ina njih su ro eni u glinskom srezu i željno su o ekivali da istjeraju neprijatelja iz svog gradi a. Komesar Savo Matijaševi i njegov pomo - nik Milan Brankovi ovaj put nisu morali objašnjavaati cilj akcije.

U prvi sumrak, 23. novembra, otpo ela je artiljerijska priprema haubi kog diviziona etvrtoj korpusa, divizijske artiljerije i minobaca a. Eksplozije su zasule glinska utvr enja, ali im nisu nanijela ve a ošte enja zbog nepovoljnih uslova za osmatranje pogodaka. im se završila priprema, brigade su svaka na svom pravcu krenule u napad.

Tre a brigada je napadala od Donjeg Selišta prema bolnici i zgradji Popravnog doma. Bataljoni su silovito krenuli u napad, prešli prugu i izbili na bri-sani prostor ispred ži anih prepreka. Tu ih je do e-kala ubita na vatra iz bunkera i utvr enih zgrada. Budu i da nisu imali makaze za sije enje žice, borci su pokušali da savladaju prepreke pomo u ebadi i šatorskih krila. Me utim, malo je bilo uspjeha, svi su se naleti gasili pred neprelaznim preprekama. Strelja ki stroj se prorje ivao, padali su mrtvi i ranjeni bombaši i puškomitr aljesci.

Poginuo je hrabri Pero Miljevi , rukovodilac Skoja u Prvom bataljonu. Smrtno je pogoen i vodnik Ilija Vrga, stari borac i veseljak.

Osjetivši neuspjeh, borci su po eli da uzmi u ispod smrtonosne vatre. Kroz blato i vodu, preko bri-sanog prostora, izvla ili su svoje ranjene i mrtve drugove.

Stab brigade naredio je bataljonima da se povuku na polazne položaje i izvjestio je Stab divizije da napad nije uspio, ta nije, da jedinice nisu mogle savladati ži ane prepreke.

U toku iste noći, pošto su jedinice snabdjevene makazama za sije enje žice, izvršen je drugi napad. Međutim, neprijatelj je sa još organizovanijom vatrom do ekao strelja ki stroj i, pošto je već otkrio namjeru brigade, svim snagama je spriječavao borce da se približe preprekama. Pod kišom zrna, borci su mjestimi no prosjekli žicu, ali nisu uspjeli da se ubace u uporište.

Pred zorou, pošto se napad i ostalih brigada završio neuspješno, Treća brigada se povukla na prihvatne položaje. U vrijeme priprema za novi napad došao je u brigadu komesar divizije Duro Kladarinić i održao sastanak sa štabovima Prve i Treće brigade. Pošto se uvjerio da je Treća brigada nesposobna da učeponovo u borbu, riješeno je da na njenom pravcu izvrši napad Prva brigada.

Oko podne su se razvukli oblaci, doletjeli su neprijateljevi bombarderi i žestoko bombardovali položaje. Napad avijacije trajao je sve do pred mrak. Jedinice su imale velike gubitke, te su se rasule na sve strane, borbeni poredek je dezorganizovan, tako da je poslije bombardovanja proteklo prilično vremena dok su se brigade ponovo sredile. Posljednji napad, 25. novembra, nije donio željeni uspjeh. Glinu je ostala neosvojena.

Uvidjevši da više nema nikakvog izgleda da se osvoji to utvrđeno mjesto, štab etvrtog korpusa je naredio da Sedma divizija sa dvije brigade blokira Glinu a ostale jedinice da se povuku na odmor.

Sedma divizija je u borbi za Glinu imala oko osamdeset poginulih i ranjenih boraca i rukovodilaca, od kojih su polovina bili iz Treće brigade. To je bio tužan bilans ove neuspjele akcije i prvi veliki neuspjeh Treće brigade.

U vrijeme dok su se jedinice etvrtog korpusa (Sedma banjiska i Osma kordunaška divizija) nalazile oko Gline, neprijatelj je po eo pripreme za operaciju protiv snaga ovog korpusa na Kordunu i Baniji, koja je dobila naziv »Panter«. Cilj ove neprijateljeve operacije bio je da se oslobode pritiska koji je vršen na komunikacije koje izvode na Jadransko more, uniše baze jedinica etvrtog korpusa i deportira u logore cijelokupno muško stanovništvo od 15 do 60 godina.

U ovoj operaciji u estvovale su 371. pješadijska divizija, 1. koza ka konji ka divizija (koja je stigla na mjesto »Nordland« divizije) i dijelovi 373. legionarske »Tigar« divizije.

Borbe su po ele 6. decembra. Sedma divizija rasporedila je svoje brigade za zaštitu slobodne teritorije: Prvu prema Sunji i Kostajnici, Drugu prema Dvoru, Tre u prema Petrinji, a etvrtu prema Glini, a kasnije na sektoru Vrnogra — Kladuša.

U petnaestodnevnim borbama Sedma i Osma divizija su vještim manevrom jedinica izbjegle opkoljavanje na Petrovoj gori i Šamarici i nanijele neprijatelju veće gubitke. Me utim, neprijatelj je krstare i kroz banjiska sela napravio pravu pustoš. Iza njega su ostala zgarišta, oplja kane zemunice i oskrnavljene bolnice. Svoj bijes, neprijatelj je ko zna koji put iskaljivao na nemo nim starcima, ženama i djecom. Evo šta je o tim teškim danima zapisano u džepnim novinama Tre eg bataljona:

»Hladni jesenji dan. Bataljon se nalazi na položaju na Glavici (jugoistočno od sela Jošavica). Gledamo kako neprijatelj pali našu toliko puta paljenu Baniju. Hladni sjever preko brežuljaka Banije reže po ušima i donosi dim. To naše kuće gore. Srce u ovjeku puca od tuge. Morali smo se povući i pred mnogo ja im neprijateljem. Prolazimo kroz Šušnjar, nekada veselo selo, koje sada izgleda kao groblje. Narod je izbjegao i rijetko se vidi neko od odraslih.

Tu i tamo izviri poneko bosonogo djete i tužno gleda
kako odstupamo.

Izlazimo na cestu Kaari — Gradac. Pada komanda:

— Stoj!

Poslije kraeg stajanja, uje se komanda:

— Desno krilo naprijed! Pravac Komljenovi.

Pitamo se zašto ovamo, kad je trebalo i i u Dragotinu. Ulazimo u selo. Narod nas tužno gleda. Prolezimo do prvog raskrsja. Opet komanda:

— Stoj!

Stali smo. Nasitaje izme u boraca došaptavanje.

— Zašto nas ovako vode — as desno, as lijevo?

— Ovako nas još do sada nisu vodili.

Borci prepriavaju svašta. Jedan veli odmor je, drugi da smo opkoljeni. Prenosi isé od borca do borca da je neprijatelj uspio u i u Dragotinu i Klasni, da je zauzeo avi brdo, Ljesikovac i Kapiju. Neki vele da se ve nalazi u Zirovcu.

Dolazi štab brigade. Borci postadoše malo veseli. Evo našeg komandanta Miha Trninića. On nas je zimus vodio i proveo kroz Grme i Kozaru. Preko veze dolazi nare enje da štab bataljona nare uje »najve u tišinu«. Neprijatelj je blizu. Komesar bataljona nare uje da se bosi smjeste u kuće do pokreta. Nastaje grobna tišina, samo se kroz noše e prolamaju eksplozije. No postaje sve hladnija. Pojedini borci negoduju:

— Što nas bilo kud ne vode.

— Ajde šuti, itreba prona i na kom mjestu emo se probiti.

— Kad nas vode ve tri godine, sigurno e i sada

— nije to prva takva situacija.

— Tišina i naprijed! — do e komanda.

Borci trljaju ozeble ruke. Bosi su, zamotali noge u krpe. štab nekima od njih daje konje da jašu. Kolona kreće naprijed, borci promi u kao siluete kroz no. Neke kukavice se skrivaju i ostaju«.

A tih dana je »ostala« gotovo tre ina sastava brigade. Bosotinja, bolest, strah od odlaska sa Banije. Neprijatelj je sistematski razvijao propagandu da će Sedma divizija napustiti Baniju i krenuti prema Srbiji i Rumuniji. Strah od odlaska u nepoznato bio je veliki, jer je u narodu i borcima Banije još uvijek bilo živo sjeanje na etvrtu neprijateljsku ofanzivu i Crnu Goru.

Kada su se 25. decembra neprijateljeve trupe povukle u svoje garnizone, sumirani su rezultati borbe. Štab divizije u svom kriti kom osvrta konstatovao je da se Tre a brigada »slabo držala za cijelo vrijeme ofanzive«, i da »nije izvršen niti jedan uspješan zadatak, koji bi se smatrao kao uspjeh u pravom smislu«.

I, eto, neuspjeh se vezao za neuspjeh. Niko nije znao dokle će kola juriti nizbrdo i kako da se zadrže. Dosta vremena je utrošeno u iznalaženju uzroka takvom stanju. Održana je brigadna partijska konferencija u selu Buzeti, koja je dosta doprinijela jačanju borbenog morala. Svi su se složili da u novu 1944. godinu treba ući s novim poletom, da bi se ne samo dostigli, već i prevazišli uspjesi koje je brigada ostvarila u prvoj etapi svog borbenog puta, do novembra 1943. godine.

Međutim, iako je ukupni bilans posljednjih borbi brigade bio nepovoljan, bilo je dosta pojedinačnih podviga boraca i rukovodilaca brigade. U sjećanju mnogih je ostalo držanje komandanta etvrtog bataljona Milana Martinovića Redža, koji je štiteći i povlačenje ostalih jedinica ostao posljednji na položaju u Begovićima. Mada su oko njega grmjele eksplozije avionskih bombi, on je smirenno rukovodio bataljonom i davao borcima primjer žilavosti u borbi. Iako teško ranjen, komandovao je bataljonom sve dok ga nije izveo iz teške situacije.

Hrabri puškomitrailjezak uro Radomirović je u borbi sa erkezima kod Blinje skočio na konja i kre-

nuo u potjeru za neprijateljom kose i iz svog »brnca«. Borci koji su ga gledali pri aju da je to bilo kao u bajci: konj se propinje, ho e da zbaci jaha a, a Duro se ne da. Jednom rukom drži se za grivu, a drugom ga a iz puškomitraljeza.

Opšti neuspjeh brigade ne bi smio zasjeniti ni smjeli upad Prvog bataljona u Brestik no u izme u 22. i 23. decembra. Za ovu akciju odabrani su dobrovoljci. Pored neustrašivog komandira, Rade Pilipovića Pilje, tu su bili komesar ibataljona Savo Matijasević, vodnik Mile Kurepa, mladi skojevac Milan Rula i mnogi prekaljeni bombaši i mitraljesci.

Pilja je po kiši i magli, proveo bataljon kroz gustu šumu sa stoljetnim bukvama i hrastovima Popov gaj i izbio neopaženo u selo. Borci su kao sjenke ulazili me u seoske kuće u kojima su bezbržno spavalji neprijateljski vojnici. Kada je Pilja sa svojom grupom stigao do kuće u kojoj je bio štab, odjeknule su eksplozije bombi. Odmah zatim grupa se probila do artiljerijskih položaja i uništila poslugu. U mračnoj noći odjeknula je Piljina komanda:

— Prrrvi, juriš!

Neprijatelj je bio zbuđen, konji su bez jaha a u oporima bježali kroz no. Kada je već izgledalo da se približava trenutak pobjede, došlo je do preokreta: Drugi bataljon nije ušao u borbu pa se malobrojna grupa smjelih boraca našla bez podrške u pravom osinjaku od nekoliko stotina neprijateljskih vojnika.

Pilja se morao povući i ostavljavati i već osvojene topove. Izvanredna hrabrost pojedinca ipak nije mogla nadomjestiti propuste rukovodstva.

BILO JE TO U STRAŠNIKU

U februaru 1944. godine Baniju je pritisnuo debeli sniježni pokrivač. Došla je prava zima. Zavijani putevi i jaki mrazevi razdvojili su privremeno pro-

tivnike i smanjili borbenu aktivnost. Za Sedmu diviziju je ovaj »status kvo« bio nasušna potreba, jer su njene brigade, izmorene u stalnim borbama, željno o ekivale predah da bi se organizaciono sredile i izvršile moralno-političku pripremu za nove okršaje.

U Treoj, kao i u ostalim brigadama, ovo zatišje je bilo ispunjeno ubrzanim vojno-stručnom i političkom obukom. Organizirani su kursevi desetara, vodnika i političkih delegata, pojačan je kulturnoprosvetni rad. Komesari su uporno objašnjavali odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a. U želji da svaki borac savlada to gradivo, ponekad su i pretjerivali u svom nastojanju.

— Šuco, ja, vala, više ne mogu tako. Kad liježem — Avnoj, kad ustajem — Avnoj! — jadao se stari Marko Radišević delegatu Dušanu Babiću.

A Šuco se trudio, upinjao iz petnih žila da što popularnije objasni ite istorijske odluke, da mu i posljednji borac »bude svjestan« i zna šta je to Demokratska Federativna Jugoslavija.

Ovakvom poletu u političkom radu doprinijeli su novi komesar brigade Milan Knežević i njegov pomoćnik Blažo Mraković. Obojica su bili iskusni politički rukovodioci. Milan je bio vršnjak većini golobradih boraca brigade, lako je s njima nalazio zajednički jezik, a budući da je imao bogato komesarsko iskustvo, sve je to koristio za razvijanje i jačanje moralno-političkog stanja. Blažo je bio nešto stariji, ali je svojom iskrenošću i nenametljivošću brzo osvajao srca boraca. Ovoj dvojici svesrdno je pomagao Branko Brković, novi sekretar Skoja.

Brigada se nalazila u Lušanima, rodnom selu komandanta ure Bakra Čećira. Žitelji ovog mesta su gostoljubivi. Bili su radosni što se brigada baš ovdje razmjestila. Nastojali su da se borci što prijatnije osjećaju u njihovoj sredini. Kulturno-prosvjetni odbor brigade se oduživao narodu priređujući i susrete između omladine i boraca. Jedne večeri najavljen je priredba. Odziv je bio masovan. Dvorana seoske

škole bila je mala da bi primila sve koji su željeli da prisustvuju. Borci i narod, ve inom omladinke, koje su za ovu svetkovinu došle odjevene u nove bluze i sukne teško sa uvane od plja kaške ruke u tajnim skrovištima, ekali su da po ne program.

Na pozornici se pojavio hor. Odjekuju ne baš uskla eni glasovi. Niko im ne zamjera na toj disonantnosti. Bilo je to vrijeme borbi. Pripreme su vršene u predahu izme u okršaja, na položaju, u maršu.

Trenutak zatim o i su usmjerene u živahnog komesara Drugog bataljona Branka Borojevi a. Lijepo sro eni govor iskusnog politi kog radnika vodio je misao ratištima od Ukrajine, preko Apenina, Bosne, Vojvodine do rodne Banije.

Dolinama i gorama... idu ete partizana!

Pjesma. Buran pljesak. Pa opet pjesma.

A onda tišina. Iza zavjese napravljene od šatorskih krila meškolje se izvo a i programa. Odjednom razbi tišinu ne iji gromki glas:

— Ej, eto vuukaaaa!

Grmljavina smijeha ispunjava dvoranu. Smijali su se svi, mada »civilima« nije bilo sasvim jasno zašto je to toliko smiješno borcima. Bio je ito smijeh Tre e brigade.

Nije lako objasniti kako je nastao taj smijeh, ta nije šta mu je bio povod. Te sasvim jednostavne rije i izgovorio je starina Vaso Radanovi u jednom dugom, iscrpljuju em maršu. U trenutku kada je brigada prolazila kroz gustu šumu, stari ratnik je osjetio da su borci potišteni, da im je snaga na izmaku. Viknuo je svojim gromkim glasom: »Ej, eto vuukaaaa!«. Rije i su, kao beskrajni echo, otiše duž kolone. I, gle uda, vra ao se smijeh. Kolona je živnula, korak je postao brži, duh bodriji.

Od tada su te jednostavne rije i legle na srce boraca, postale su svojina brigade.

Podiže se zavjesa. U dvorani je ponovo tišina. Te e pri a o starom seljaku, njegovom junetu i raznim gulikožama koji ho e da mu ga otmu. Na kraju stara ka ruka hvata za karabin i razgoni plja kaše. Dvoranom se prolama pljesak odobravanja.

I tako ta ka za ta kom. A onda igranka. Povija se kolo i odjekuje pjesma:

*Lijepo ti je druga Tita kolo,
takvo kolo ko ga ne bi volo*

Dvorana je ispraznjena tek u »sitne sate«. Narod i borci razilazili su se po ku ama, sa željom da eš e imaju takve susrete, mada, govore i iskreno, nisu znali kada e im se ponovo pružiti takva prilika, jer ve no as, sutra ili za koji dan mogle su planuti nove borbe.

Tako je i bilo.

Zatišje je prekinuto u zoru 21. februara.

Toga je jutra neprijatelj u tri kolone krenuo iz Petrinje prema Glini, koja je u to vrijeme bila u partizanskim rukama. Koriste i maskirna odijela i krplje, erkezi i ustaše približavali su se pod zaštitom no i položajima Prvog i Tre eg bataljona ispred Strašnika i Gora.

Oko etiri sata izjutra krenula isu dva voda Prve ete Tre eg bataljona iz Strašnika prema Kosinjaku, gdje se ve nalazio jedan vod na položaju. Komandir Ješo Mio inovi žurio se da prije svanu a rasporedi etu za odbranu.

Borci su išli jedan za drugim po utabanoj prtini. Žestok jutarnji mraz štipao ih je za lice i ruke. Prsti su se lijepili za metalne dijelove oružja, a po obrvama i trepavicama hvatalo se inje. Mamurni od neprospavane no i, išli su pognuti jedan za drugim i razmišljali o tome kada e ponovo do i do tople sobe.

Puškomitraljezac uro Radomirovi ljlja se prtinom sa svojim »bracom« na ramenu. uvaо ga

je kao oci, istio, zamotavao u masne krpe, ali zato nije imao glavobolje u borbi. S ponosom je govorio:

— Moj ba o je poslušan. Ne e on mene izdati. Šapnem mu rije -dvije i on odmah progovori!

eta je ve prošla pored seoskog groblja i spuštala se preko Kletišta, odjednom neko sa zatelja viknu:

— Drugovi, eno bande!

Grupa boraca stade kao ukopana. Sa desne strane, od potoka Utinje, planuše pucnji. Trenutak kasnije stiže odgovor sa Kosnjaka. eta se našla u vatrenom džaku. Komandir Ješo, njegov zamjenik Stevo izmi, komesar Stevo Sekuli i njegov pomo nik Božo Radmanovi potr aše prtinom rasporeuju i vodove i desetine za borbu.

Borci se zaglaviše u dubok snijeg. Zaprepašteno su gledali kako se neprijatelj kre e gotovo kao da nema snijega.

— Majku im njihovu, kako oni mogu, a mi ne možemo — planu ljuto vodnik Pero akala i krenu u cijelac, ali se odmah zaglavi do grudi.

uro okrenu puškomitraljez i opali dva^tri kratka rafala iz stoje eg stava.

— Stavi ga meni na rame, viknu pomo nik.

Trenutak zatim odjeknu otegnuti rafal. erkezi se uskomešaše, pade nekoliko figura umotanih u bijela maskirna odijela, uše se prvi krici.

Dok je Prva eta uzmicala pred nadmo njim neprijateljem prema sjeverozapadnom dijelu sela, Tre a je ostala otsje ena prije nego što je uspjela iza i na položaj. Zamjenik komandanta bataljona Radovan Boži pokušao je da organizuje s injom prihvata Prve ete, ali je ve bilo sve kasno. Jaka neprijateljeva bo na kolona zauzela je pogodne položaje oko groblja i ubita nom vatrom prik ovala je za prtinu.

Jekan, koji se uvijek sa svojim minobaca em kretao gotovo u strelja kom stroju, pokušao je da pomrsi neprijatelju ra une, ali su se njegove mine

Savrt. Ježizmu. - Slobođan. Karlovačka

NARODNI VOJNIK

Izdaje K.P.O.
I. sat. III. brigade
III. U.D.N.O.V.Jug.

NEGA-AUTOPRACHA SUDETSKA JU
Akcijska komisija učilišta na pod
čep. Per. 975
uč. K. 24

GODINA I. Srpanj - kolovoz.

Faksimil naslovne strane džepnih novina
Drugog bataljona

gubile u brzoj paljbi neprijateljevih baca a koji su na svaku njegovu minu odgovarali sa deset svojih.

— Povla i se, Jekane — viknuo mu je komesar Peren evi , primijetivši grupu ustaša kako se približava minobaca u.

— Još samo jednu, još jednu komesaru! — vikao je Jekan i namještao svoju »šrot vagu«. — Samo da im grob iskopan, maju im njihovu!

Ta posljednje mina, umalo ga nije stajala života. Zahvaljuju i samo izvanrednoj hrabrosti komesara Peren evi a i pomo nika komesara Milana izmi a, Jekan je uspio da iznese živu glavu i svoju »šrot vagu« iz te borbe.

Uo avaju i da se bataljon povla i samo jednom utrvenom prtinom prema šumi Šanja, neprijatelj je otvorio iz minobaca a brzu paljbu po koloni. Bio je to pakleni udar.

Ve od prvih mina teško je ranjen komandir Stevo Trkulja koji je poslije ranjavanja na Glini tek bio došao u etu. Poginuli su bolni ari Rade Zivkovi i Nikola Sekuli . Zamjenik komandanta bataljona Radovan Boži pokušavao je da sa jednim mitraljezom sprije i prodiranje neprijatelja, ali je i on ranjen. Pala je i hrabra partizanka Milja Pre enica. Gubici su bili veliki.

Prvi bataljon se tako e morao povu i, jer je poslije zauzimanja Strašnika neprijatelj izbio u pozadinu njegovih položaja.

Oko podne je neprijatelj ovladao glavnim položajem brigade u Strašniku i Zupi u, zauzeo selo Gore i vršio pritisak u cilju proboga prema Glini. Štab brigade je angažovanjem svih jedinica uspio da obrazuje nove položaje ispred Marinovi a i tako zaustavio dalji prodor neprijatelja.

Predve e je štab divizije uputio dva bataljona Druge brigade sa zadatkom da udare u bok neprijateljevih snaga sa pravca Male gore. im je primijetio dolazak ovih bataljona neprijatelj se po eo izvla iti.

Istovremeno je Tre a brigada prešla u kontranapad. Oko pet salti poslije podne neprijatelj je izbaen sa svih položaja i natjeran u bjekstvo prema Petrinji. Iza njega su ostajali krvavi tragovi koje je polako prekrivala februarska no.

Tri dana kasnije na ovom sektoru pojavile su se još jače neprijateljeve snage koje su pripadale 1. brdskoj diviziji. Borbe su vodene sve do kraja mjeseca, sa naizmjeničnim napadima i kontranapadima. Neprijatelj je u ovim borbama uspio da ovlada dijelom slobodne teritorije sjeverno od puta Kostajnica — Petrinja i na glinskom sektoru, ali nije uspio prodrijeti u dublju pozadinu oslobođene teritorije Banije.

Za Tre u brigadu to su još uvijek bili teški dani, ali se već ocrtavao put do uspjeha koji su žarko pričekivali svi njeni pripadnici.

BANIJSKA PARTIJA ŠAHA

Prvog maja 1944. godine brigada je proslavila svoj prvi rođendan. Održana je prigodna svečanost, sumirani su rezultati. Za godinu dana njeni borci su izbacili iz stroja 1374 neprijateljeve vojnike i oficira, zaplijenili 9 topova, 7 lakih i teških minobaca, 46 mitraljeza, 694 puške i oko 280.000 puščanih metaka, uništili 3 lokomotive i 183 vagona, među kojima i 6 vagona municije.

Uspjesi su bili neosporni. Međutim, ak ne i sveani trenuci nisu mogli proći bez sjećanja na posljedni, neuspješni period njenog borbenog puta. Glina, neprijateljeva operacija »Panter«, Strašnik i prvi napad na Komarevo — bacali su sjenku na ranije postignuti rezultat.

Borci su iskreno i drugarski pozdravili uspjehu Prve brigade koja je poslije dvomjesečnog međubrigadnog takmičenja osvojila prelaznu zastavu divizije,

ali su u dubini srca gajili pritajenu želju da taj dragocjeni trofej dođe i u njihove ruke.

Prva prilika da se nastavi dobra tradicija došla je u drugoj polovini anaja kada je neprijatelj pripremaju i se za desant na Vrhovni štab u Drvaru pored Bosne obuhvatio operacijama Kordun, Baniju i Cazinsku krajinu. Operacija je dobila uslovni naziv »Šah«, a cilj joj je bio obezbjeđenje pozadine snaga koje su u estvovali u drvarske operacije.

U petodnevne teške borbe brigada je ušla pod komandom novog komandanta Jove akale koji je došao na mjesto ure Bakra, koji je poslije oporavka od rana otišao na dužnost u štab korpusa.

akala je bio komandant s bogatim ratnim iskustvom. Prošao je etvrtu i petu neprijateljsku ofanzivu kao komandant bataljona u kome je bio komesar Milan Knežević. Dvojica prisnih drugova sada su ponovo bili zajedno na kormilu Treće brigade.

Operacija »Šah« počela je 22. maja 1944. godine. Toga dana u jutro neprijatelj je krenuo iz Cazina prema Peć gradu i u Skokovima se sudario sa Drugom brigadom Sedme divizije. Druga neprijateljeva kolona nastupala je iz Otoke prema Bužimu gdje joj se suprotstavila Unska operativna grupa u čijem sastavu su bile Prva i Druga muslimanska brigada.

U naredna dva dana neprijatelj je pokušavao da prodre u slobodnu teritoriju od Bihaća, Dvora i Cazina, ali mu to ne uspijeva. U toku 24. maja jedna legionarska jedinica, takozvana grupa »Arend« iz sastava 373. legionarske divizije, krenula je prema Topuskom, a istovremeno i jaka kolona 1. koza kog konji kog puka iz Kostajnice prema Glini. Ovu kolonu je do ekala i zadržala kod sela Kraljevnama etvrtu brigada Sedme divizije.

Dvadeset petog maja, na dan desanta na Vrhovni štab u Drvaru, Treća brigada se nalazila oko Vojnića, gdje je zajedno sa Prvom brigadom i Kordunaškim odredom obrazovala takozvani sjeverni front u cilju

spre avanja neprijateljevog prodora iz Karlovca prema Petrovoj gori u kojoj su se nalazile bolnice.

Oko podne je dojašio u galopu kurir iz štaba divizije. Zaustavio je oznojenog konja na položaju Prvog bataljona i pitao kako može najbrže na i štab brigade. Borci su mu pokazali put i kurir je bez rije i ošinuo konja i odjurio prema Štabu.

Komesar Prve ete Ranko Kuka, koji je informisao borce o politi koj situaciji, utke je pratio kako kurir nestaje iza brda.

— Komesaru, ho e li biti gužve? — upita desetar Josip Miroslavljević. A zatim dodade: — I vrijeme je. Dosadilo nam je ovo ekanje na položaju.

Na odgovor nije trebalo dugo ekati. Nekoliko minuta kasnije nare eno je etama da se prikupe kod crkve u Vojni u.

— Uska ite u kamione! — pala je komanda.

Kamioni su zaas napunjeni borcima. Zabrujali su motori. Kolona je punom brzinom krenula za Topusko.

Neprijateljeva grupa »Arend« krenula je rano u jutro iz Bosanske Bojne prema Topuskom. Štab etvrtog korpusa pratio je njen pokret i odlučio da je opkoli sa svojim jedinicama u rejonu Staro Selo — Kamenski Most. Druga brigada Sedme divizije i Prva muslimanska brigada krenule su odmah za neprijateljem od Vrnograča. Kada je neprijatelj stigao u Staro Selo i Kamenski Most i tu se kratko zadržao pripremajući se za polazak preko rijeke Glinice, pristigla ga je Druga brigada, razvila svoje bataljone i takore i iz pokreta izvršila napad. Drugoj kordonuškoj brigadi je nare eno da kreće prema Peckoj i Crnom Potoku da bi spriječila eventualno povlačenje neprijatelja prema Cetingradu.

U vrijeme kada je Druga brigada Sedme divizije izvršila napad, neprijatelj je već dijelom snaga prešao rijeku Glinicu i krenuo u Katinovac. Razvila se borba oko Kamenskog Mosta. Druga brigada je jakom vatom tukla prelaze i sprečila prebacivanje ostalih

neprijateljevih snaga. Da bi se oslobođio pritiska, neprijatelj je izvršio napad na brigadu i poslije žestoke borbe odbacio je prema Bukovlju.

Kada je osmotreno da neprijatelj nastoji da se prebaci u Katinovac, izdato je nare enje Tre oj brigadi da hitno krene iz rejona Vojni a na ovaj sektor. Dok je Prvi bataljon bio još na maršu prema Topuskom ispred Katinovca je ve prihvatio borbu Drugi bataljon, koji je bio u Vrginmostu, i uspio da zaustavi prodor. Oko pet sati poslije podne stigao je Prvi bataljon, a sat kasnije pristigle su i ostale jedinice brigade.

U dva saita poslije pono i po eo je organizirani napad cijele brigade. Neprijatelj se žestoko branio. Povoljni položaji na katinova koj kosi omogu ili su mu da odbije taj napad. O žestini borbe najbolje govori podatak o broju utrošenih ru nih bombi. Zemlja je gorela od eksplozija i gусте vatre. Komandir voda Nikola Mari jurišao je na elu voda i davao primjer borcima. Puškomitrailjezac Predrag Kalendrovi neustrašivo je kosio iz svog »brnca«, kao da je želio nadoknaditi sve one borbe u kojima nije u estvovan zbog ranjavanja u Graboštanima. Mladi desetar Božo Krnjaji obasipao je bombama neprijatelja i kr io put svojoj desetini. Iza njih je u stopu išla bolni arka Marica Valenti i izvlaila ranjenike.

Borba za Katinovac je vo ena cijeli dan. Preve e se probila jedna neprijateljeva kolona od Gline i Topuskog i spojila sa opkoljenom grupom »Arend«. Štab divizije naredio je brigadama da se povuku na polazne položaje.

Dok su još vo ene borbe s neprijateljem oko Katinovca, stiglo je nare enje štaba korpusa da se Tre a brigada hitno prebaci na sektor Vojni a gdje su erkezi prodirali prema Petrovoj gori i nezašti enim bolnicama.

— Drugovi, znam da ste gladni i zamoren od borbe. Znam da vam je snaga na izmaku, ali u pitanju su bolnice u Petrovoj gori. Ne smijemo prepustiti ne-

prijatelju naše ranjene drugove — rekao je prikupljenim rukovodiocima komesar brigade Milan Kneževi.

Brigada je usiljenim maršem krenula preko vrleti Petrove gore. Bio je to ubita an tempo, ali se malo boraca žalilo na umor. Znali su kakav zadatak stoji pred njima, crpli su posljednju snagu i žurili prema Vojni u. Povremeno se javlja starina Vajun, kako su u brigadi popularno zvali Vasu Radanovića, da svojim glasom i pjesmom unese malo vedrine i smijeha me u svoje drugove.

Dok se umorna kolona približavala Vojni u, komandant Jovo akala i komesar Milan Kneževi sa komandantima bataljona otišli su ispred brigade na konjima da prime zadatak. U selu Radonja naišli su na komandanta korpusa Miloša Šumonju i komesara Vječislava Holjevca.

— Pred vama su erkezi. Vjerovatno im je namjera da se probiju u Petrovu goru ka bolnicama. Zaposjednite ove padine i sprijeite im prodor — rekao je Šumonja.

— Udari smo mi odmah po njima — reče akala komesaru Kneževi u.

— Vodite ra una o brigadi, teren je otkriven — reče pri odlasku komesara korpusa Holjevac.

— Ma, napač smo ih i sabiti u dolinu — reče ponovo akala.

Trenutak kasnije pristigao je Jekan sa minobaca i odmah je izvršena priprema za otvaranje vatre. Nije trebalo mnogo vremena za pripremu, jer su poslužioci bili toliko uvježbani da su odmah po izlasku na položaj bili spremni za borbu.

Bataljoni su iz pokreta krenuli prema neprijatelju. Prije nego što su došli u kontakt, Jekan je ve otvorio minobaca ku vatru. Iznenadne eksplozije mina zbulile su neprijatelja. Konji su se propinjali i zbacivali jahaće. Nastala je pometnja. U tom trenutku sa Paji a brijege krenuli su na juriš Prvi i etvrti bataljon.

Borci su podstaknuti komandom krenuli u silovit i iznenadan napad kome se neprijatelj nije mogao oduprijeti. Povla io se prema Vojni u, pra en ubita - nom vatrom.

Poslije neuspjelog pokušaja da se probije u Petrovu goru, neprijatelj se po eo povla iti u Karlovac i Vrginmost. Jaka kolona sibirskog puka 1. koza ke konji ke divizije stigla je 28. maja u Vrginmost i tu zano ila. U toku no i su Druga kordunaška i Omladinska brigada »Joža Vlahovi « zaposjele cestu Vrginmost — emernica. Me utim, neprijatelj uspijeva da pod borbom stigne do emernice, ali pošto se uvjerio da su partizani zatvorili put prema Glini ostaje u emernici.

Napad na neprijatelja po eo je u tri sata poslije podne 29. maja, ali nije uspio. Ponovljen je pred pono i trajao sve do pred zoru. Bataljoni Tre e brigade prodrli su do crkve, a Druga kordunaška brigada do škole. Neprijatelj je pretrpio velike gubitke, ali nije razbijen. U ovom napadu je poginuo komesar bataljona Nikola Peren evi koji je poveo cestom jednu grupu boraca na juriš. Proveo je svega dva mjeseca na ovoj dužnosti, ali je svojom li nom hra broš u i sposobnoš u stekao veliki ugled me u borcima Drugog bataljona.

Tridesetog maja je ova neprijateljeva kolona uspjela da se probije u Glinu, a odavde uz pomo poja anja koje joj je pristiglo, da se izvu e u Petrinju. Za cijelo vrijeme povla enja gonile su ga jedinice etvrtog korpusa i postavljale mu zasjede, tako da je pretrpio velike gubitke. U izvještaju štaba Sedme divizije od 6. juna je zapisano da je »zarobljeno 6, ubijeno 183 i ranjeno 244 neprijateljeva vojnika«.

Tre a brigada je u ovim petodnevnim borbama oko Vojni a i Gline dokazala da se štab divizije može osloniti na nju u svakoj situaciji. Brzim manevrima, upornoš u i borbenim moralom ona je pokazala da

se može uspješno nositi s nadmo nijim neprijateljem ne samo u napadnim ve i u odbrambenim borbama, koje, istini za volju, nisu bile baš njen specijalitet.

IZVRŠAVAMO TITOVOU ZAPOVJED

Šesti jun 1944. bio je dug dan. Najduži dan u Normandiji, na ije tlo su stupili savezni ki vojnici i odakle su po eli juriš na utvr eni Hitlerov »Atlantski bedem«. Bio je to veoma dug dan i za borce Tre e brigade koji su nestrljivo ekali da po ne napad na konji ki donski puk u Komarevu.

— Saveznici su otvorili Drugi front, a mi smo ve eras na eti tre i, rekao je samouvjereno komandir Druge ete Tre eg bataljona Ranko Zili .

Svi su znali da je to sa tre im frontom samo šala, ali niko nije potcenjivao predstoje u akciju. Komarevo je bilo tvrd orah. U sje anju je još bila neuspješna no izme u 26 i 27. marta kada se poslije etvero asovne borbe brigada morala povu i. Sada ih je u tom selu pored željezni ke pruge Sisak — Sunja ekalo osam stotina dobro naoružanih i izvježbanih erkeza pod komandom njema kih oficira i podoficira.

Štab divizije odlu io je da uništi ovo uporište, kako bi se stvorili bolji uslovi za daljne akcije na pruzi, a što je bilo u duhu nare enja Vrhovnog štaba jedinicama Narodnooslobodila ke vojske da na odsjecima gdje su Nijemci oslabili svoje garnizone »smjesta poduzmu najodlu nije akcije protiv važnih uporišta i vojnih objekata«.

Prošlo je podne. Tre i bataljon se postrojavao za pokret u selu Jošavici. Komandant uro Pjeva i komesar Jovo Zarkovi Jota, koji je došao na mjesto Dragana Studena, požurivali su komandire, da izvode ete. Oko boraca se iskupio narod. Crnooka djevojka Ljuba Plavljanji objesila se bratu Mi i oko vrata,

šapu e mu na uho: » uvaj se, braco!«. Mi o je gura rukama, nekako mu nezgodno da borci vide svog desetara u sestrinom zagrljaju.

— Desetina, zbor! — komanduje Mi o da bi presjekao šaputanje boraca.

Bataljon krenu niz strmu padinu. Desetak minuta kasnije borci su se penjali uz visoku me u na Medarevom brdu. Ona ih podsjeti na hrabrog vodnika Branka Stapara, rodom iz ovog sela, koji je u aprilu, štite i odstupanje bataljona, ostao tu izrešetan mitraljeskim rafalom. Kada su ga kasnije drugovi pronašli i donijeli, nisu vjerovali da može ostati živ ovjek s takvim ranama.

Kolonu su iz sela pratili zabrinuti pogledi naroda, a kada i posljednji borac zamaknu preko brijege, stara Draginja, baba desetara Mi e, obrisa skutom suze, prekrsti se i re e:

— Neka vas bog uva, djeco moja!

U isto vrijeme krenula je iz sela Graduse kolona etvrtog bataljona. Na njenom elu išao je komandant Rade Pilipovi Pilja — ovjek kršnog stasa, zasukanih rukava i kovrdžave kose. Preko ramena mu je visio karabin, njegovo omiljeno oružje. Borci Prve ete Prvog bataljona mogli su ga prepoznati na velikoj daljini. Piljino naglašeno slovo »r« u komandi »Prrrva, za mnom!« ostalo je zauvijek urezano u njihovom sjenu. Sada je Pilja predvodio etvrti bataljon. Mada su znali da je privremeno otisao od njih, ipak su bili tužni. Nestrpljivo su ekali da se ponovo vrati u njihov bataljon.

Spustila se topla junska no . Bataljoni su u selu Bestrma ekali vrijeme za izlazak na polazne položaje. U tišini se ulo šuštanje liš a pokrenutog laganim povjetarcem sa Save. Prugom je dahtala lokomotiva teretnog voza, posljednjeg te no i, jer za koji as pruga e biti presje ena minama.

Komandant brigade, kapetan Jovo akala, izdavao je zapovijest. Nije mu trebala karta, jer je zemljište oko Komareva poznavao kao svoju baš u u

akalama. Polazni položaj za sve bataljone bila je kota 132 u gustoj šumi jugozapadno od Komareva. Pored Treće brigade u napadu su u estvovale sa po dva bataljona etvrta brigada i Omladinska »Jože Vlahović«, koja se privremeno nalazila pod komandom Sedme divizije. etvrta je napadala na zapadni dio sela, a Omladinska od Save prema centru.

— Ljubane, drži se desno od puta i nastoj da iše što prije probiješ od crkve — reče akala komandantu Drugog bataljona poručniku Ljubanu Trbojeviću. — A ti, Pilja, odmah se dohvati seoskog groblja i odatle nagari lijevom stranom ceste. Prvi će napasti Donje Komarevo. Artiljerijske pripreme neće biti. Treba posti i iznena enje, pa vodite ra una da vas ne otkriju prije vremena. Znaci raspoznavanja: Marko — Rade. Ima li pitanja?

— Šta je s nama, komandante? — upita uro Pjeva.

— Uva ete štab — našali se akala, a zatim reče ozbiljno: — Osta ete u rezervi, pa ako negdje zapne, ubaciemo vas u borbu. Prate a eta će s jednim minobaca em podržavati napad Prvog bataljona, a sa dva će potpomagati napad Drugog i etvrtog. Protivkolski top će ostati sa Trećim bataljom i dejstvovaće po našem naređenju.

— Štab se nalaziti na kota 132, a po zauzimanju groblja prebaciti se u taj rejon — dopuni zapovijest na elnik štaba kapetan Branko Babić.

Približavalo se ugovorenio vrijeme za napad. Borci su kao sjenke puzali kroz travu prema selu. Željeli su da se privuku što bliže neprijateljevim rovovima. Odjednom tišinu presijeće mitraljeski rafal. Bilo je to na pravcu kojim je napadao Prvi bataljon.

— Prrrvi... — viknu Pilja, ali se odmah dosjeti da komanduje etvrtom, pa se ispravi: — Prrrva eta za mnom!

Uraganska vatrica sasuu se s obje strane. Nekoliko minuta uđe se samo slivena grmljavina. Zatim se umiješaće eksplozije topovskih i minobaca kih gra-

nata. To se javljaо Artiljerijski divizion divizije, a njegovu vatru dopunjavaо je Jekan svojim minobacaima. S druge strane sela stizaо je odgovor etvrite brigade.

Druga eta Prvog bataljona predvo ena poru nicom Milošem Banjcem prešla je rje icu Blinju i dohvatiла se seoskih baš i u Donjem Komarevu. Tu je planuo onaj prvi rafal. Ubita na vatra uhvatila je borce na brisanom prostoru i brisala ih kao metlom. Pao je teško ranjeni komandir Miloš. Uo se njegov prodorni bolni krik. Ali, niko nije mogao da mu pri e, da ga izvu e i pruži mu pomo . Pored njega su ležali njegovi poginuli borci. eta se pokolebala ...

Lijevo od Druge ete napadala je Prva. Stojan Bjelajac, koji je u toj akciji bio puškomitraljez, pokušavaо je da vatrom prokr i put svojim drugovima. Desno od njega, na spoju s Drugom etom, nazlazio se delegat Milan Rula. On se prije nekoliko dana rastao sa svojim »brncem«. Nije mogao preboljeti taj rastanak sa svojim vjernim drugom. Kada je uo kako mitraljeski rafali sijeku no , Rula se zaboravi, u njemu proklju a krv iskusnog nišandžije.

— Lazo, daj mi puškomitraljez — re e on skoro mole im glasom Lazi Novakovi u, koji je bio zadužen njegovim »brncem«.

Lazi ne bi pravo, ali nije imao kud. Znao je šta za delegata Rulu zna i taj puškomitraljez. Uo je nekoliko puta pri u o tome kako je Rula došao do njega. Nije mogao da odbije.

Milan dohvati puškomitraljez i pusti prvi rafal. Lice mladog ratnika ozari sre a.

— Govori pet jezika — prošaputa on. — Dobro ga uvaš. Nikad ga ne u zaboraviti.

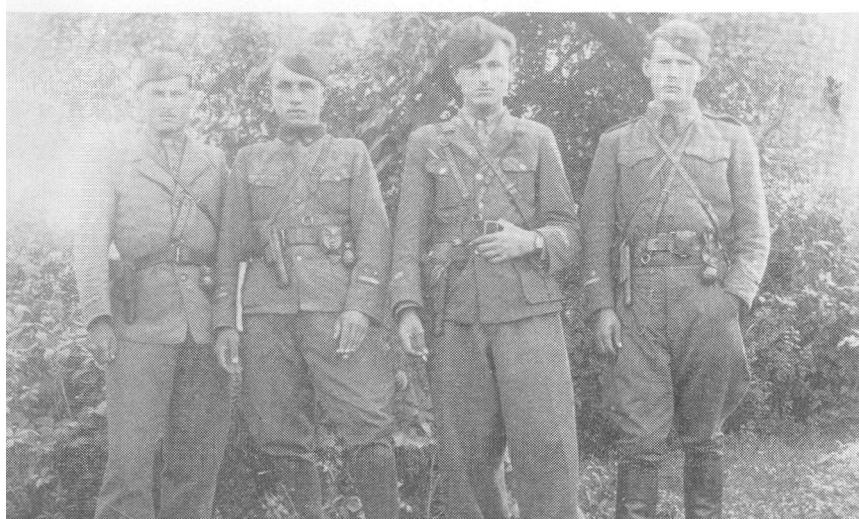
— Prva, juriš! — prolomi se komanda.

Milan se podiže i krenu naprijed. Žestoka vatra natjera etu da se zaustavi. Nije se moglo naprijed. Iz bunkera i rovova palucali su smrtonosni plami ci.

*Komandant Prvog bataljona Rade Pilipović Pilja (lijevo)
i komandant Drugog bataljona Ljuban Trbojević u selu
Žabno u Moslavini 26. septembra 1944. godine*

Članovi štaba Trećeg bataljona u jesen 1944. godine u Moslavini: (slijeva nadesno) pomoćnik komesara Adam Koljaja, komandant Đuro Pjevac, komesar Jovo Žarković Jota i zamjenik komandanta Radovan Božić

Milan se prisjeti Bu ice. Tako je bilo i tamo. Kao što Lazo puže iza njega, tako je on išao iza hrabrog nišandžije na »šarcu« Milana Miloševi a. Bio je njegov pomo nik. Njegova slabašna rebra pritiskao je ranac pun municije. Nije se žalio, ak mu je bilo drago što je pomo nik takvom nišandžiji. Razmišljao je o tome kako e jednog dana i on postati nišandžija. Ali, mitraljez mu ne e niko dati, morao ga je sam oteti od neprijatelja. Onda je došao njegov veliki trenutak. Iz bunkera je štektao puškomitraljez. Od njegove vatre pao je zamjenik komandira Simo Lon ar. Miloševi mu je pružio bombu:

— Drži! Ja u te štititi. Ako budeš imao sre e ne e ti izmaknuti taj puškomitraljez. Dajem ti rije drugarsku!

Kao u magnovenju je stigao do bunkera, ubacio dvije bombe i kada se stišala grmljavina utr ao u bunker. U njegovim rukama bio je puškomitraljez »Bmo« sa dva par eta utisnuta u kundak od rasprskane bombe ...

Tri dana se radovao, iskreno dje a ki, onako kako to može šesnaestogodišnji skojevac. Svaki as ga je sklapao i rasklapao, istio i zavirivao u svaki njegov djeli . A onda su došle teško e: puškomitraljez mora predati drugome.

— Mitraljez je njegov, on ga je li no zaplijenio — javio se Miloševi . — Obe ao sam mu taj puškomitraljez još dok je bio u neprijateljevim rukama. Ako mu ga uzmete, ja u mu dati svoj i bi u njegov pomo nik — završi protestno hrabri nišandžija.

Od tada je Rula imao svoj »brnac«. Bio je s njim u svim borbama na Zrinju, Dubravama, Glini, Strašniku, Katinovcu i emernici. Poslije su mu rekli da e biti postavljen za politi kog delegata. Zasluzio je svojom hrabroš u i politi kim radom da bude rukovodilac. Bilo mu je drago to priznanje, ali rastanak sa svojim voljenim »brncem« nije mogao zamisliti. Bolovao je za njim ...

«— Udri! Šta ekaš — viknu mu na uho zamjenik komesara Brankovi .

Milan se trgnu iz misli i pusti rafal po bunkeru. Svijetle a zrna obilježiše put ka puškarnicama...

etvrti bataljon je savladao otpor neprijatelja na groblju i probijao se prema crkvi, vode i borbu za Svaku ku u. Bio je to žestok okršaj. Nije bilo zarođenika. erkezi su se borili na život i smrt. Slijede i primjer svog komandanta Pilje, komandiri su ulazili pravo u grotlo smrti. Na komandira Druge ete Radivojevi a sko io je krupni Nijemac, komandir neprijateljeve jedinice. Dvojica komandira uhvatili su se za guše. Nastalo je hrvanje u kome su as jedan, as drugi bili na zemlji, ali Radivojevi nije puštao Švabu. Vidjevši da mu se komandir nalazi u nepričici pritr ao je vodnik uro Vlajni i pomogao da se klupko razmota.

Aleksa Paripovi , koji je u toj borbi vršio dužnost komandira ete, dva puta je ranjen, ali nije napuštao borbu. Pratio je komandanta Pilju u stopu ne obaziru i se na krv koja mu je tekla iz rana. Bombaš Predrag Kalenderovi puzao je od ku e do ku e i ubacivao bombe.

Drugi bataljon se držao dobro. Poru nik Trbojevi vodio ga je vješto, nastoje i da ne zaostane iza etvrtog bataljona. A kada je, sat poslije po etka napada, došao iznenadni udar dva bataljona Omladinske brigade od željezni ke pruge i Save, odkud ga neprijatelj nije o ekivao nastalo je takvo komešanje da se teško moglo raspoznati ko je ko.

Vodnik Drugog voda Druge ete Milan Grubi upao je sa svojim vodom u minobaca ki položaj. Na njega je naletio snažni Kozak sa »šarcem« u ruci. Milan munjevito zgrabi za vrelu cijev i dugi rafal sru i se u zemlju. Tek tada je osjetio da mu je sva koža spržena. Vrisnuo je od bola.

Desetar Vasilj Miroš enko, koga su njegovi drugovi zvali Vasko, stigao je u Jugoslaviju sa 1. koza -

kom divizijom, ali je iskoristio prvu priliku i prešao u partizane. Pokazao se u svim borbama kao neustrašiv i sposoban borac, pa je postavljen za komandira desetine. Sada je sa »šarcem« u rukama jurišao na elu svojih boraca. Koriste i se znanjem ruskog jezika unio je zabunu me u neprijatelja, spasao svoj vod iz klopke u kojoj se našao i zarobio neprijateljev minobaca.

Oko jedan sat poslije pono i neprijatelj je satjeran u centar sela, gdje je, koriste i crkvu i nekoliko utvr enih zgrada, pružio žestok otpor.

Iznenadni juriš Omladinske brigade trenutno ga je zbumio. Me utim, iskusni oficiri donskog puka brzo su se snašli i organizovali kružnu odbranu. Zgusnuti poredak s na i kanim mitraljezima obrazovao je nesavladivi vatreni zid.

Zagušio se i napad u Donjem Komarevu. I pored svih pokušaja i hrabrosti boraca, neprijatelj se održao. Štab brigade donio je tada odluku da poja a Prvi bataljon s jednom etom iz Trećeg bataljona. Ubrzo je komesar Jovan Zarkovi doveo etu na položaj. Jota je bio hrabar ovjek, nije lako podnosio neuspjeh. Borci Prvog su ga poznavali, jer je ranije bio u njihovom bataljonu.

— Šta je Prvi? Zapelo, a? Sada ete vidjeti šta Tre i radi. Samo nam dajte mjesta.

Jota povede etu, ali tek što se pojavi iza jedne kuće — pogodi ga pušano zrno u ruku.

— Majku im banditsku — opsova on ljutito — pokaza emo mi njima kako se ratuje, samo dok ruku previjem.

U dva sata po eo je ponovni napad svih jedinica. Me utim, neprijatelj se uporno držao u centru sela. Veliki gubici nisu ga mogli pokolebiti, bio je spremjan da pruža otpor do posljednjeg ovjeka. Razmotrivši situaciju, štab divizije dolazi do zaključka da bi dalji napad donio velike žrtve te odlučuje da se

dijelom snaga blokira neprijatelj dok se ne izvukle plijen, a zatim da se sve jedinice povuku.

Pred zoru, 7. juna, brigade su se povukle sa bogatim ratnim plijenom, a neprijatelj je idući dan napustio Komarevo, jer poslije pretrpljenih velikih gubitaka nije više bio sposoban da se održi u tom selu. Tako je otvoren put za nove akcije na pruzi Sisak — Sunja, što je i bio cilj napada na Komarevo.

Dvanaestog juna štab divizije izdaje naredbu u kojoj pohvaljuje Treću brigadu. »U posljednjim operacijama naše divizije oko Katinovca, emernice, Vojnića i najzad Komareva jedinice III brigade naše divizije hrabro su se borile sa neprijateljem i nametnule mu teške gubitke. Za pokazanu vještina, hrabrost i požrtvovanost, za primjerno držanje starješina i boraca počinjuće jedinice III brigade VII udarne divizije NOVJ i isti imaju za primjer ostalim jedinicama naše divizije ...«

MARŠ PREKO TRI PRUGE I TRI RIJEKE

Poslije operacije »Sah« neprijatelj je na Baniji bio u defanzivi. Njegove jedinice povukle su se u veće garnizone i orijentisale na odbranu željezničkih pruga. Prostor na kome su dejstvovali etiri banjiske brigade i dva odreda postao je pretijesan, pa je Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio štabu Sedme divizije da sa dvije brigade kreće u Moslavini i priitekne u pomo jedinicama Desetog korpusa.

Štab divizije odlučio je da počne na ovaj veliki borbeni put sa Trećom i četvrtom brigadom, koje su u nekoliko zadnjih akcija ispoljile visok borbeni moral. Poslije uspjeha na Komarevu, Treća brigada je izvela još jednu veoma uspješnu akciju kod Generalskog Stola i osvojila divizijsku prelaznu zastavu.

Četvrta brigada je takođe imala zapažene uspjehе, a uništenjem putničkog voza kod Kinjake, dva dana

prije polaska, još jednom je potvrdila da njen izbor za odlazak u Moslavini nije bio slu ajan.

Mada je odlazak preko Save držan u tajnosti, borci su osjetili da se vrše pripreme za dalek put. Ubrzana borbena obuka, napomene kako se savla uju rijeke, i preduzimanje mjera da se popravi i dovede u red odje a i obu a — bili su o igledan signal da ih o ekuje dalek put i duže odsustvo sa Banije.

Te pripreme nisu ostale nezapažene u narodu koji je uvijek budno pratilo kuda se kre u njegovi branioci. Borbeni uspjesi divizije u posljednjim mjesecima doprinijeli su oživljavanju politike, kulturne i radne aktivnosti na slobodnoj teritoriji, pa se sada javlja bojazan da se takav ritam života ne poremeti, da neprijatelj ponovo ne krene u ofanzivu.

Trinaestog augusta brigade su se pripremale za pokret.

Oko boraca se iskupio narod. Okre e se kolo, odjekuje pjesma. Po strani stoe starice majke i brišu suze. Borci ih tješe pjesmom:

*Ne pla majko kad u borbu po em,
ve ti pla i ako ti ne do em...*

Ali, teško je utješiti srce majke koja prati sina u boj, pogotovo što je to »tamo negdje« odakle i vijesti teško stižu.

Sunce je ve bilo zašlo za vrhove Samarice kada su bataljoni stigli na zborni mjesto u selu Kr evu. Komandant Jovo akala je naredio da se bataljoni postroje u marševski poredak. Prolazi Prvi bataljon. Na njegovom elu je Prva eta u kojoj su sve golo bradi mladi i, dobrovoljci. Mnogi od njih tek što su navršili sedamnaestu godinu života, a ve su se ubrajali u stare, prekaljene borce. Svi imaju jednoobrazno sašivene plave titovke. Pravo na takve kape imali su u po etku samo borci te ete. Bilo je to priznanje koje im je dao štab brigade za izvanrednu hrabrost

N A R E D B A

Štaba VII. udarne divizije za 15. VII. 1944.

Nocu između 13. i 14. o. m. III. brigada ova divizija vršila je osiguranje prelaza ranjenika preko pruge i ceste Toun-Generalski Stol. Neprijatelj, u jačini od oko 200 vojnika, pokušao je da omete prebacivanje naših ranjenika. Jedinci III. brigade nakon zetoke dvostruke borbe potpuno su razbiljele neprijatelja. Na bojnom polju ostalo je 20 mrtvih vojnika i dva oficira. Ranjeno je 50 do 60, a zarobljena su 2 neprijateljska vojnika. Zaplijenjen je 1 teški mitraljez, 10 pušaka, 3000 metaka, 2 pištolja, 40 konja, 2 kola namirnica i mnogo drugog ratnog materijala.

Brigada nije imala nikakvih gubitaka.

U ovoj borbi istakli su se I. i II. bataljon iste brigade, te naročito 2. četa I. bataljona i 3. četa II. bataljona. Od pojedinaca istakli su se Milošević, vodnik 2. voda 2. čete I. bataljona, Marić Nikola, puškomitrailjerac 3. čete II. bataljona i Vučić Milan iz II. bataljona.

Za junacko držanje i umješano rukovodjenje svojim jedinicama, te pokazanu hrabrost POHVALJUJEMO borce i rukovodioce I. i II. bataljona III. brigade i ističemo ih za primjer ostalim bataljonima ove divizije.

Pohvaljujemo borce i rukovodioce 2. čete I. bataljona i 3. čete II. bataljona i ističemo ih za primjer ostalim četama ove divizije.

Pohvaljujemo drugove Vučić Milana, Marić Nikolu i vodnika Miloševića i ističemo ih za primjer ostalim borcima ove divizije.

Ovu naredbu saopštiti pred strojem svim jedinicama ove divizije.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar, potpukovnik
Krunić Uroš

Komandant, potpukovnik
Mil. Pavlović

Omladinkama Gospića
piše njihova prijateljica

Drage drugarice.

Već su prošle dvije oune godine otkada sam te rastala s Vama. Pošta sam u redove junacke Narodno-gađačke vojske, da zajedno sa sestrma Srpskinama radim na ostvarenju naše vječkove težnje, stvaranju srećne zajednice svih naših naroda, u kojoj ćemo živjeti posve slobodnjim, sretnjim i zadovoljnim životom.

Danas je svima jasno da je pobeda skoro i nemoguća, da su bliže sretni dani, kada će našu porobljenu domovinu i naše napadeće narode obnoviti svrće svojim novim životom, surce sreće, i kada će se znoviti vessele

U kotaru Velika Gorica rade
već dvije radionice za narod

Kotarski NOO Velika Gorica opro-
vao je nekoliko radionica, koje su već
pružile veliku pomoć kod sjevre i žrtve.

Kovrščka radionica uspravila je 1
poprsnica za dva mjeseca: 107 potic-
va, 29 smotka, 24 plitke željeze, 7
čela, 11 kotoda, 15 zekira, 39 pi-
govca, i mnogo drugih potrebnih pred-
meta, dok je kolarčka radionica u sve
vrstama popravila i uspravila 43 ka-
taca, 15 štela, 10 ruda, 20 čela, 16
vagira, 16 lagva, 3 brane, 2 trolje i
19 drugih raznih predmeta.

Rodoljublje banjaskog sela

Faksimil naredbe štaba Sedme udarne divizije kojom se
pohvaljuju Prvi i Drugi bataljon za uspješno izvršenu
akciju kod Generalskog Stola

u svim borbama. Svoje oduševljenje oni su izražavali pjesmom:

*Poznaje se ko je borac pravi,
plava kapa stoji mu na glavi...*

Plava titovka je postala simbol hrabrosti i dobrih vrlina. Narod je posebno cijenio takve borce. Kasnije su i ostale ete doobile pravo na te kape, pa je gotovo cijela brigada postala »plava«.

Iza Prvog polazi Drugi. Na njegovom elu je divizijska zastava koju nosi hrabri bombaš Predrag Kalenderović. Drugi je zaslужeno dobio ovo veliko priznanje. Katinovac, Komarevo, Generalski Stol — bila su mjesta u kojima su borci ovog bataljona pokazali izvanrednu hrabrost i požrtvovanje. U njegovom stroju nema mnogih boraca koji su dali doprinos postignutim uspjesima. Nema više u koloni ni hrabrog desetara Vasilja Mirošenka, Rusa, koji je poginuo na Majuru. Njegove posljedne riječi bile su:

— Drugovi, ja sam pogrenut, osvetite me!

Kora a Drugi pod komandom poručnika Ljubana Trbojevića i komesara Steve Blagojevića, sa divizijskom zastavom i porukama za nove okršaje.

Drugi polako odmire. Iza njega ulaze u kolonu lanovi štaba brigade komesar Milan Knežević, načelnik Branko Babić, pomoćnik komesara Mile Peškira i prištapsko osoblje.

Pristiže Treći bataljon sa komandantom, poručnikom urom Pjevcem. Uz njega je njegov zamjenik Radovan Božić. Tu su i komesar Jota i njegov pomoćnik Adam Koljaja. Prolaze ete jedna za drugom. Na njihovom elu su poznati junaci Ješo Mirošenik, Ranko i Milan Žilić. Iza njih u stroju kora aju žuštrim korakom poznati borci, politički delegati uročišta Radomirović i Ivan Brailo. Tu je i vodnik Vujo Komogovine. Nema ni hrabrog komandanta Milana Radišića. Koji je premješten u Drugi partizanski odred.

Polazi etvrti pod komandom porunika Jove Rakasovića i komesara Dure Tintora. Iza njega odmah kreće Prata i eta. Kaskaju konji natovareni minobaca ima i protivtenkovkama, a pored njih Jekan, Nikola Mrazovac, Ljuban Draša i njihovi drugovi. Pozadi Prata je Protivkolska divizijska baterija na elu koje jaše komandir Mile Gruborović, a na kraju brigadne kolone ide intendant Stanko Tintor Brko sa svojom »bulumentom«, kako popularno on naziva sve one koji su pod njegovu komandom.

Odmita kolona sa 950 boraca i starješina Treće brigade prema rječi Sunji i pruzi Sunja — Kostajnica, prtim preprekama na svom velikom putu. Razilazi se polako i narod u Krevevu sa željom da se što prije sreće no vrate njegovi sinovi i branioci.

U toku noći divizija sreće se prelazi preko dvije pruge: Sunja — Kostajnica i Sunja — Novska. Pred zoru brigada je stigla na obalu Save kod sela Strmen. Prvi i Drugi bataljon odmah posjedaju položaje radi osiguranja prelaza, a Treće i po inje s prebacivanjem. Brigadu je ovdje do ekao Milan Martinović Redžo koji je prije krajevog vremena postavljen za komandanta Drugog odreda. Njegovi borci su prikupili amce za prelazak.

Prevoženje teže dosta sporo, jer jedinice nemaju iskustva u savladavanju velikih rijeka, a malo je i amaca. Naročito dosta muke zadaje komora. Kolase moraju rastavljati da bi stala u male amce. Nekoliko konja se udavilo. Borci gledaju kako ih odnosi voda. Plaše se da i njih ne zadesi takva sudbina. Komandant divizije Milan Pavlović i komesar Uroš Krunic zabrinuto gledaju u asovnike. Vrijeme odmita, a prebacivanje ide sporo. Oigledno je da se u toku naredne noći ne dosti i marševski cilj.

Treće bataljon, koji je prvi prešao Savu, već je uveliko marševaо pustim Lonjskim poljem. Prva eta dobila je zadatku da se te većeri prebaci preko pruge i prihvati prethodnicu divizije. Komandir Ješo Miočević i pomočnik komesara Božo Radmanović

uspješno su proveli etu izme u neprijateljevih bune-
kera i stigli u selo Volo er. Odatle isu cijeli idu i dan
osmatrali prugu i iš ekivali da stignu ostale jedinice.
Nisu znali da se divizija dugo zadržala na Savi i Lonji
i da je prebacivanje preko pruge Zagreb — Novska
odloženo za narednu no .

Po nare enju štaba divizije brigade su se razmje-
stile u selima Kostrinja i Osekovo. Ova hrvatska sela,
udaljena svega šest do osam kilometara od pruge, ne-
prijatelj je stalno imao pod prismotrom. Me utim,
narod je s velikim oduševljenjem primio partizane,
nastojao je da po asti borce što bolje može. Sutradan,
15. augusta, održan je miting i data priredba. Sve
do ve eri trajalo je narodno veselje i igranka.

Kada se spustilo ve e divizija je krenula za Mo-
slavinu. Ispred nje se nalazila najve a prepreka:
pruga Zagreb — Beograd sa bunkerima i oklopnim
vozom. Za mjesto prelaza odre en je odsjek izme u
sela Krivaj i Gra enica. Tre a brigada je bila u pret-
hodnici. Štab brigade naredio je Tre em i etvrtom
bataljonu da postave osiguranje prema Popova i i
Kutini, da miniraju prugu i cestu, prebace ete preko
pruge i tu sa ekaju dok ne pre u sve jedinice.

Prvi dio kolone prešao je bez teško a, ali u tre-
nutku, kada je naišla etvrtu brigada, pojавio se
iznenada od Kutine oklopni voz. Komandir Prve ete
Tre eg bataljona Ješo Mio inovi i pomo nik kome-
sara Božo Radmanovi , koji su se te ve eri spustili
sa etom na prugu, sjedjeli su na šinama i gledali
kako prolazi kolona. Odjednom su osjetili kako nešto
struji kroz tra nice. Pogledali su niz prugu i uo ili
crnu siluetu voza kako se približava. Išao je polako
kao sablast kroz no . Sekretar Skoja, Branko Brkovi ,
koji se u tom trenutku tako e našao na pruzi, upo-
zorio je komandanta akalu:

— Komandante, evo oklopnjaka!
akala se trgnuo. Nije mogao vjerovati da se
»Grbonja« provukao preko mina. Ali, vremena za

razmišljanje nije bilo. im je ugledao voz, naredio je borcima da zalegnu itamo gdje su se našli. Nekoliko minuta je proteklo u strahovitoj napregnutosti, srce je dobovalo u grudima kao da e isko iti... Kloparanje to kova sve se više približavalo ... Banijcima nije bilo nepoznato to eli no udovište, redovno su se sukobljavali s njim na pruzi Sisak — Sunja. Ipak, onaj »doma i« nije im se inio tako strašan kao ovaj zagreba ko-beogradski. Osim toga, kolona je bila u marševskom poretku, iznena ena na samoj pruzi.

Vrijeme sporo proti e, ini se kao da lokomotiva prosto gmiže po tra nicama. Pisak ventila se pojava. Ho e li se zaustaviti tu iznad glava boraca? Ho e li rafali iz eli nih kupola prosje i no ? Ho e li... Stotinu pitanja iskrسava u mislima ...

Oklopnjak prolazi. Pravo je udo da ništa nije primjetio. Samopouzdana je njegova posada. Nije izgleda navikla da je neko uz nemirava, zato tako beabrižno šeta prugom izme u Popova e i Kutine.

im je oklopnjak prošao, nastavljen je prebacivanje. Me u posljednjim prugu je prešao divizijski higijeni ar uri . Vodio je jednog konji a natovarenog sa dva benzinska bureta koja su služila za parjenje odje e.

Nešto kasnije »Grbonja« je naišao na mine koje su ga zaustavile, ali mu nisu nanijele ve e ošte enje. Posada je otvorila nasumice vatr u iz topova i mitraljeza, koja je, na nesre u, bila usmjerena na jednu etvrtog bataljona i nanjela joj znatne gubitke.

Otvaranje vatre ubrzalo je prelazak kolone. Borci su u trku. prelazili prugu i nastavljali pokret dubokim kanalom. Buri je tako e htio da se zakloni sa svojim konji kom u taj kanal. Me utim, burad pri vrš ena na samaru, nalegla su na ivice kanala pa se konji ak objesio. Nesre na životinja uzalud je mahala nogama jer nije mogla dohvati zemlju. Pored konji ka je trao stari uri i zapomagao. Borci, kojima je uri sa svojim »instrumentima«,

zatvorio put, vikali su i psovali. Ali Buri se nije obazirao na njihovu ljutnju, nije htio ostaviti svog konji ka, koga je iz milošte nazivao »ratnim drugom«.

Situaciju je sredio pomočnik komesara Božo Radmanović na taj način što je presjekao kolan.

uri je bio zadovoljan što mu je oslobođen »ratni drug«, ali je žalio za svojim »instrumentima«. Na kraju se smrlio i ostavio burad.

Kasnije je iz stog događaja izvedena šala. Kada bi se neko našao u »sosu«, borci su govorili.

— Pazi da ti se ne zaglave instrumenti!

Oklopnjak je i dalje sipao vatru, ali nije pokusavao da se približi mjestu prelaza. Neprijateljeve posade u bunkerima, koji su se nalazili na svakom kilometru duž pruge, nisu uopšte intervenisale. Vjerovatno zbog straha da će biti napadnute. Da nije našao »Grbonja« divizija bi neopaženo prešla u Moslavинu. Krajem mjeseca vratila se ona još jednom na ovu prugu, ali će tada njen dolazak biti toliko gromoglasan da će odjeknuti širom Hrvatske.

PILJIN RAPORT

Prošla su tόk tri dana od kada je divizija stigla u Moslavinu, a borci su se već osjećali kao da su kod svoje kuće. Pitomi brežuljci obrasli šumom i topao prijem naroda, podsjećali su ih na rodnu Baniju. Jedina razlika je bila u ishrani, jer ovdje se gotovo nije osjećalo glad. Ali, na bolje se lako priviknuti. Najveće brige boraca bile su bosotinja i pocijepana odjeća. Željeli su da što prije uđu u borbu, otmući neprijatelja uniformu i tako poprave svoj vojni kit izgled, da im se mlade Moslavci ne podsmjehuju kad prolaze pored njih.

Ovdje su bili povoljniji uslovi za akcije. Postojaо je veći broj neprijateljevih posada i objekata pogodnih za napad. Policijski komesari su takođe imali dosta posla. Trebalo je dosta raditi sa omladinom da

bi se što više omladinaca uklju ilo u brojno oslabljene jedinice. Nije to bio lak posao, jer se ve ina mlađi a još uvijek kolebala i klonila »svake vojske«. A nije bilo ni dosta vremena za takav rad, pošto su ubrzo po ele borbe. Ve 20. augusta neprijatelj je krenuo od Bjelovara i azme prema Garešnici i Podgari u.

Bili su to stari poznanici brigade, pripadnici 1. koza ke konji ke divizije koje je sticaj prilika doveo da se susretnu s Banjcima i ovdje na Moslavu kom gorju. Tre a brigada je zaposjela položaje u selima Samarica — Šimljana — Oštari Zid, a etvrta u rejonu Šimljаницa — Trudovo brdo.

Pou en ranijim iskustvom, štab brigade je naredio bataljonima da se ukopaju u podnožju i do ekaju neprijatelja na bliskom odstojanju, jer su erkezi obi no svojom veoma efikasnom minobaca kom i topovskom vatrom tukli greben i nanosili brigadi velike gubitke.

Koliko je komandant Jovo akala bio u pravu vidjelo se ve u prvim jutarnjim asovima. Neprijateljevi minobaca i i topovi doslovno su prekopali vjenac iznad Samarice, ali ovaj put udaraju i u prazno.

— Izgleda da nas još nisu prepoznali — re e smješe i se na elnik štaba Branko Babi .

— Sada e se njima javiti Pilja i Rakas — odgovori akala prilaze i telefonskom aparatu.

U tom trenutku proklju aše mitraljezi. Prvi i etvrti bataljon, na koje je naišao neprijatelj, sipali su ubita nu vatu po stroju koji se približio potoku Sredska. Javiše se i Jekanove minobaca lije. Eksplozije mina poklopiše predio oko potoka. erkezi se za trenutak uskomešaše, ali odmah zatim ula se komanda i strelja ki stroj krenu naprijed.

etvrti bataljon ih do eka gustom vatrom. Nišanđija na teškom mitraljezu »fiat« uro Bunjac pratio je preko nišana kako se jedna kolonica spušta niz brije. Nestrljivo je ekao da iza e na brisan pro-

stor pa da je po dužini rasije e rafalom. Oko njega su u rovu ležali poslužioci.

— Udri, Duro, šta ekaš? — prošapta jedan od njih.

— Biram najljepšeg me u njima — odgovori Duro smješkaju i se, a zatim ležerno pljucnu u dlanove i zažmiri na lijevo oko. — Taaa-ko! Sad može ...

Zaklokota dugi rafal, zatim dva kratka, pa opet dugi. Postolje se treslo kao u groznici. Vrele ahure prosuše se po mitraljeskom zaklonu. Kolonica posrnu, nekolicina neprijateljevih vojnika ostade na ledini, ostali prsnuše na isve strane traže i zaklon.

Nekoliko minuta kasnije grmnu eksplozija topovske granate nedaleko od urinog rova. Rasprsnuta par ad prozviždaše iznad glava poslužilaca.

— Otkrili su nas — re e pomo nik.

— Otkrili jesu, ali neka znaju da nisu pogodili — odgovori uro i pritisnu obara u, hvataju i u nišan jednog dugajlju koji je izvirivao iza džbuna.

Granate su i dalje dobovale oko rova, a uro je na svaku odgovarao rafalom. Bio je to ludi prkos, ali neophodan. uro je znao da se u takvoj situaciji ne može povlačiti, a kad je već morao ostati tu, onda je nastojao da taj ostanak bude što korisniji bataljonu.

— Mi smo otkriveni, privukli smo na sebe vatrū, pa e biti lakše našim drugovima — govorio je mirno posluži.

Onda je došao onaj zasljepljujući blijesak. Strašnita eksplozija potresla je rov. Mitraljez je poskoko i uz tresak se stropoštao. Gomila zemlje sa grudobranom srušila se na poslugu. U rovu zavlada grobna tišina ...

Iz tog krša prvi se izvukao uro. Crn od dima, bez kape, zaprepaš eno je gledao mjesto gdje je bio mitraljez. Sada je tamo bila samo gomila zemlje.

— Sunašće mu žarano, pogodi nas — re e on kao da nikad nije o ekivao tako nešto. Zatim pogleda po rovu i kad se uvjerio da su svi živi viknu:

•— šta ekate, ljudi, dajte dà istimo mitraljež.
Treba gadovima vratiti milo za drago!

Desetak minuta kasnije ponovo je progovorio
urin »fiat«. Me utim, sada su se njegovi rafali
gubili u opoj grmljavini pješadijske i artiljerijske
vatre.

Prema položaju Prve ete Prvog bataljona išle
su zloglasne Bobanove ustaše. Dolazili su prilično
motno. Sišli su već u dolinu i penjali se uz kosu,
ali nikako da se pojave. Kao da su znali da ih na
dometu nih bombi ekaju nestrpljivi skojevci, pa
im se nije izlazilo pred njih. Prolaze minuti, živci
su već zategnuti kao strune... Dovoljno je da plane
jedna puška pa da prst nekontrolisano pritisne
obara u. Samo da se to ne dogodi, jer šta bi rekao
komandant Pilja, pomislio bi da su se uplašili
böbanovaca. Treba mirno sa ekati dok se ne pojavi
ustaški stroj.

Komandir Drugog voda vodnik Ilija Lonar, ne-
ustrašivi borac koji je među prvima u brigadi pred-
ložen za odlikovanje, bio je tako e male uznemiren.
Tražio je pogledom delegata Milana Rulu koji je za-
legao pored jednog puškomitrailjeza.

— Samo mirno, drugovi, treba ih pustiti na
blisko odstojanje — upozoravao je borac komesar
Ranko Kuka.

Proteklo je još nekoliko minuta u napetosti.
Zatim se pojavile ustaše. Ilija uhvati jednog na nišan,
ali mu ovaj izmaknu za žbun. Ekao je da ponovo
izađe. Odjednom grmnu komanda.

— Pali!

Prvi plotun sasuu se po ustašama. Zatim se
izmiješaše rafali s obje strane. Gusta paljba pretvara-
rala se u neprekidnu jeku. Poletješe ručne bombe.
Grmljavina odjeknu dolinom, oblaci crnog dima pre-
križe položaj.

Vidjevši da su naišli na tvrdog protivnika, boba-
novci se povukoše prema udolju. Kasnije su još neko-

liko puta polazili na juriš, ali su Uvijek bili do ekani ubita nom vatrom. Zatim su obustavili napad sa fronta i orijentisali glavninu snaga prema Moslava - kom odredu.

Vodnik Ilija se podignuo iz rova da bi vidio kuda se ustaše povlače. U tom trenutku okrznulo ga je zrno po rebrima. Sreća je njegova bila što se okrenuo jer bi Drugi vod ostao bez svog hrabrog komandira.

Komandant Trećeg bataljona uro Pijevac nalazio se s bataljonom u brigadnoj rezervi, u selu Oštari Zid. Pažljivo je pratilo razvoj borbe i pripitkivao komandanta akalu kada će njegov bataljon ući u bobru. Bio je nestrpljiv.

— Da udarim i ja, druže kapetane?

— Ajde, Duka, šta si navalio. Strpi se da vidimo šta će napraviti Pilja i Rakas. Vidiš da i Drugi još miruje — odgovarao je hladnokrvno akala.

Ponovo planu vatra duž cijelog položaja. Erkezi su još jednom pokušavali da probiju odbranu bataljona. Međutim, i ovaj put nisu uspjeli. Borci Prvog i četvrtog su ih jakom vatrom prikovali za zemlju. Zatim je neprijatelj okrenuo pete, izvlačio se u neredu prema polaznim položajima prav u klišom kuršuma.

— Komandante, mi ih raskarikasmo. Da vidiš kako lisakaju — rapportirao je uzbu enim glasom Pilja.

Oko podne je nastalo kratko zatišje. Vrelo augu-stovsko sunce pržilo je zemlju i sve što se na njoj nalazilo. Borcima se inilo da će im mozak proključati od te žare. Opušteni poslige borbe, počeli su da dijemaju u rogovima. Međutim, zatišje nije dugo potrajalo. Oko tri sata neprijatelj je savladao otpor dijelova Moslava kog odreda i pojavio se na lijevom boku brigade. Prvi i četvrti bataljon ponovo su primili borbu. Ali kako se neprijatelj brzo probijao u njihovu pozadinu, morali su da se povuku nešto unazad prema Simljaniku.

U isto vrijeme napao je jedan kozački puk četvrtu brigadu koja je zatvarala put prema Garešnici. Počela artiljerijske vatre i eksplozijama ru-

nih bombi moglo se ocijeniti da se i na tom pravcu vodi žestoka borba.

U etiri sata poslije podne krenula je jedna neprijateljeva kolona iz Šimljanice s namjerom da udari u bok etvrtoj brigadi i zbaci je sa njenih položaja. Komandant divizije Mi un Pavlovi uoava opasnost koja prijeti etvrtoj brigadi te nareuje akali da uputi svoju brigadnu rezervu na taj pravac.

— Duka, evo posla za tebe. Imaj u vidu da Mi un ima povjerenje u nas — reče akala objašnjavaju i zadatak koji -stoji pred Tre im bataljonom.

Odmorni i orni za borbu, borci Tre eg krenuše tr e im korakom prema Šimljanskom Lugu.

Pola sata kasnije bataljon je ve bio na položaju. Ispred njega se protezala cesta Šimljanica — Garešnica kojom je išla duga kolona neprijateljevih vojnika, kola i nekoliko tenkova. Po na inu kako su se kretali moglo se ocijeniti da ne o ekuje nikakvo iznenađenje.

Poručnik Pjeva je naredio da niko ne otvara vatru bez njegove komande. Vodi koji se nalazio uz njega drhtao je od straha. Nije mogao vjerovati da će tako malobrojna jedinica partizana udariti na takvu silu. Kada je kolona stigla na povoljnu udaljenost komandant Duka viknu svojim gromkim glasom:

— Brzom paljbom, pali!

Pljusak vrelog olova zapljasnu kolonu. Do ekan iznenadnom vatrom, neprijatelj se uskomeša. Nastade bježanje. Tenkovi se tako će okrenuše nazad. Oblaci dima i prašine podigoše se iznad ceste i prekriše neprijatelja koji se povlače prema Šimljanici. Na putu je ostao jedan top oko koga su ležali izginuli erkezi.

— Brže na cestu, izvucite top! — naredi Duka.

Želio je da se vrati u brigadu sa tim velikim trofejom, da još više poboljša topovski bilans Treće, koja je kao po nekom pravilu prednjaila u otimanju neprijateljevih topova. Ako su je zbog toga bili prozvali »Tre a topovska«.

Delegat Ivan Brailo, puškomitraljezac Nikola Gnjatovi i desetari uro i Mirko Gak potr aše prema cesti. Ali, neprijatelj se sredio i pod zaštitom jake vatre i tenkova uspio je da izvu e top i svoje izginule vojnike. Tako se Tre i morao zadovoljiti s onim što je ostvario, a to nije bilo malo, jer neprijatelj ne samo što se nije uspio probiti, ve je uz velike gubitke odstupio.

Predve e je stiglo nare enje štaba Šestog korpusa da se divizija prebaci na nove položaje. Tri dana kasnije brigada je imala još jedan žestok okršaj kod Velikog Gr evca u kome je nanijela neprijatelju velike gubitke i odbacila ga od svog odbrambenog položaja.

ODE VLAK U ZRAK

Bilo je ve e, posljednji dan augusta 1944. godine. Niz pitome padine Moslava ke gore spuštale su se kolone Sedme divizije prema pruzi izme u Kutine i Popova e. Miris trave i grož a i neumorno javljanje cvr aka podsje ali su borce na dane kada su se kao težaci poslije napornog dana vra ali sa injiva. Išli su dobro udni banijski seljaci po moslava kom vino-gorju i nosili puške umjesto lopata i pjevali borbene pjesme umjesto veselih dosko ica.

U daljini se ve vidjelo obasjano mjesec inom Lonjsko polje. Tamo iza njega je Sava, a preko Save je rodna Banija sa svojim zgarištima, bajtama, sa svojim bolom, radoš u, mržnjom, prkosom i velikom ežnjom... A ovdje, ispod padine vinograda, nalazila se željezni ka pruga sa bunkerima na i kanim mitraljezima, sa oklopnjakom »Grbonjom«, koji kao sablast gmiže tra nicama i nosi smrt.

Marševska kolona se raš lanjuje. Tre a brigada skre e prema Repušnici a etvrta prema Voloderu. Inžinjeri kapetana Branka Krneti a podijeljeni su

po brigadama. Jedna grupa na Selu sa komandirom Brankom i etom iz etvrte brigade prešla je prošle no i prugu da bi postavila zamku oklopnjaku.

Silazi Tre a polako prema Repušnici. Prvi i etvrti bataljon se odvajaju. Oni e osigurati izvršenje akcije od neprijateljevog prodora sa pravca Kutine i Gojila. Tre i napada bunkere izme u Gra enice i Repušnice, a Drugi, isa minerima ruši put i prugu.

Do pono i je ostalo još dva sata. Vrše se posljednje pripreme na polaznom položaju. Telefonisti su ve razvukli telefonsku liniju izme u bataljona i štaba brigade, koji se smjestio kod ciglane u jugoisto nom dijelu sela Tucila a. Prate a eta potpomaže napad. Komandir Nikola Drobnjak zajedno sa Jekainom provjerava pripremu za otvaranje vatre. Napad po inje ta no u jedanaest. Najavi e ga Jekan sa svojim minobaca lijama. Tu je i vod protivtenkovskih topova pod komandom zastavnika Mile Gruborovi a, komandira baterije i iskusnog artiljerca, koji je sa Sedmom divizijom prošao Crnu Goru. Mile je volio Tre u i njenog komandanta akalu, koji je prije dolaska u Tre u bio komandant Artiljerijskog diviziona. akala je razumijevao artiljerce, znao je ikakve zadatke mogu izvršiti, brinuo se o njihovom snabdjevanju municijom i ostalim potrebama. Nikad nije propustio da podijeli s njima cigarete zaplijenjene od neprijatelja, jer oni, po prirodi svog zadatka, nisu bili tamo gdje se dolazilo do tog plijena. Artiljeri su se oduživali brigadi svojom velikom upornoš u u izvršavanju zadatka, ruše i utvr ene objekte iz kojih je neprijatelj pružao žilav otpor.

Komandant Tre eg bataljona uro Pjeva izdao je etama zapovijest. Prva napada na dvospratni bunker, Tre a na rovove pored bunkera, a Druga ostaje u rezervi. Prva je imala najteži zadatak, ali Duka nije sumnjao da e komandir Ješo, komesar Stevo Sekuli i njegov pomo nik Božo Radmanovi

u initi sve što mogu da se savlada ta betonska tvrava.

Minobaca ke mine su ta no u jedanaest sati poklopile bunker. Desetak minuta je odjekivala grmljavina eksplozija. Dim i podignuta zemlja zatvorili su puškarnice pa se bataljon bez gubitaka približio na jurišno odstojanje. Zatim je prestala minobaca ka vatru, u napad su krenuli bombaši. Međutim, Nijemci i domobrani, zašti eni betonskim zidovima, do ekali su strelja ki stroj ubita nom vatrom, sa puškarnica su palucali smrtnenosni plameni jezi ci. eta se morala zaustaviti.

U isto vrijeme rasplamsala se borba duž cijele dionice na kojoj je napadala divizija. Eksplozije bombi miješale su se sa grmljavinom eksploziva postavljenog ispod tra nica i mostova. Kada je poela borba oko Repušnice, iz Popova e je krenuo »Grbnoja« da bi pritekao u pomo napadnutoj posadi u bunkerima. Jurio je punom brzinom u zamku koju su mu postavili mineri. Razlegla se strahovita eksplozija. Lokomotiva i oklopni vagoni poletjeli su u vazduh, nastao je zaglušuju i lom željeza pra en kricima Nijemaca. Oklopnjak se ubrzo pretvorio u plamenu buktinju.

— Ode vlak u zrak! — govorili su s podsmjehom mineri kapetana Krneti a, prepuštaju i eti koja je bila s njima da dovrši zapo eti posao.

Bunker na koji je napadala Prva eta Trećeg bataljona još se držao. Pod njegovim zidinama ugasio se i treći juriš. Poginuo je pomočnik nišandžije Ljuban Sljepčević, devetnaestogodišnji skojevac. Njegov otac Mile, koji je tako e bio te već u borbi nije znao da je izgubio svog hrabrog sina. Ranjeno je još nekoliko boraca.

— Gadovi fašisti ki, plati ete ovu prolivenu krv — viknuo je srđito komesar Stevo i poveo grupu komunista i skojevaca u napad.

Pod kišom olova približavao se bunkeru. Iza njega je išao neustrašivi delegat Ivica Brailo, koji je u svakoj borbi tražio priliku da pre isti svoje raune sa ustašama.

Odjeknule su eksplozije bombi. Plamen i dim zatvorili su puškarnice. A kad se stišala ta grmljjava, Nijemci su se ponovo javili. Bili su to iskusni ratnici, koji su poslije borbi i ranjavanja na raznim bojištima u Evropi i Africi rasporeni u specijalne jedinice za obezbje enje pruge. Zašti eni armirano-øetonским bunkerima davali su jak otpor. Ubita na vatra rigala je iz ogaravljenih puškarnica. Komesar Stevo je ranjen. Bunker je izdržao i ovaj juriš.

Komandant uro se hvatao za glavu. Njegovu kovrdžavu kosu prekrivala je titovka navu ena duboko na elo, što je bio ravnak. Uveo je u borbu dio Druge ete. Neustrašivi komandir Ranko Zili, hrabri desetar Mihajlo Blanuša i grupa skojevaca pripremali su se za novi napad.

Tu se našao i intendant Brko. Kada je uo da se oko bunkera vodi ogor ena borba, u njemu se probudila strast iz dana kada je komandovao etom. Želio je svim srcem da pomogne »djeci«, da ih li no povede na juriš. Komandant Pjeva mu je objasnjavao da se bunkeru ne može prići sa brisanog prostora. Izvršeno je nekoliko juriša, ali bez uspjeha. Izvjestio je komandanta brigade koji je naredio da se obustavi napad dok ne stigne top.

Brko kao da ga nije uo. Otrao je do boraca, zgradio puškomitrailjez i viknuo:

— Djeco, za mnom!

Borci su neobično cijenili Brku. Voljeli su ga kao oca koji se svesrdno stara o njima. Nisu mogli zastati mada su bili svjesni da se prkosom ne može zauzeti bunker. Odnekud se tu stvorila i Kaja Lalović, sekretar divizijskog komiteta Skoja, koja je takođe podsticala skojevce na juriš.

Predvo eni Brkom borci krenuše u napad, ali se odmah na oše pod udarom strahovite vatre i paradi rasprsnutih bombi, od kojih jedno pogodi Brku u bradu.

U tom trenutku se pojavio komandant akala i kad ugleda okrvavljenog Brku upita ga oštros:

— Šta eš ti, Brko, ovdje? Gdje je tvoje mjesto?

— Druže komandante, opet u je... bombama... Samo vi mene pustite... Majku im banditsku, zar da mi tako iskrvare djecu — odgovori on brišu i okrvavljenu bradu.

— Ni rije i više! Uzmi kurira i vrati se u komoru. Umjesto da brineš kako e se otpremiti ranjenici, iti se petljaš tamo gdje ti nije mjesto — ukori ga komandant, a zatim dodade: — Sramota je to, da znaš!

Ove posljedne rije i dotukoše Brku, jer kada je akala nekome rekao: »Sramota je to«, onda se znalo koliko je sati. Ovaj izvanredni ovjek i komandant nije poznavao grube rije i. Me utim, on nije bio mekušac. Naprotiv, energi no je zahtijevao da se izvrši primljeno nare enje. Isto tako on je povukao jasnu granicu izme u družbe i službe. Brko je to znao i zato se bez rije i udaljio sa položaja.

Komandir Mile Gruborovi dogura sa poslugom top i odmah nanišani u jednu puškamicu. Prva granata pogodi zid, druga proleti kroz puškarnicu i rasprsnu se u bunkeru. Plamen i dim pokuljaše na otvore...

Borci ponovo krenuše na bunker i bez mnogo muke stigoše do njegovih zidina. U kra em okršaju posada je savladana. Ve ina neprijateljevh vojnika je izginula, trojica su zarobljena me u njima i jedan domobranski satnik.

Dok je Tre i bataljon vodio borbu oko bunkera izme u Gra enice i Repušnice, Drugi je sa minerima srušio prugu, telefonsku liniju i savladao neprijatelja koji je štitio stanicu.

etvrta brigada je tako e uspješno izvršila svoj zadatak. U izvještaju o izvršenju ove velike diverzije na pruzi Beograd — Zagreb zapisano je izme u ostalog i ovo: »Operacija je trajala 5 sati i nakon ogorene borbe postignuti su ovi rezultati: izvrnut i zapaljen njema ki oklopnjak sa posadom i naoružanjem. Likvidirano i srušeno 6 bunkera i željezni ka stanica Voloder, dva željezni ka mosta od 10 metara i nekoliko propusta. Pruga prekinuta na 150 mesta u dužini od 7 kilometara. Izba ena iz prometa na duže vrijeme ...«

Dva dana kasnije stigla je naredba štaba Desetog korpusa u kojoj se isti u postignuti uspjesi i pohvaljuje divizija: »Pohvalujemo borce i rukovodioce VII udarne divizije NOVJ (III i IV brigada) na elu sa štabom divizije i isti smo ih za primjer svim ostatim borcima i rukovodiocima X korpusa NOVJ, da se na njih ugledaju i slijede njihovim primjerom junaštva i požrtvovanosti za opštu korist naše narodnooslobodila ke borbe«.

NAPAD NA KRIŽEVCE

Devetog septembra brigada se nalazila u Srpskoj Kapeli. Komandant akala pozvao je komandante i komesare bataljona da bi im izdao zapovijest za napad na prugu Zagreb — Križevci. U kanalu pored puta sjedjeli su Pilja, Jota, Ljuban Trbojevi , Uroš Cvetkovi , Branko Brkovi i ekali da pristignu ostali. Prema njima je išao komesar Milan Kneževi . Glava mu je bila pogнутa, elo namrgeno, lice u gr u.

— Šta bi Knezu kad je ovako utu en? — upita neko.

Odgovor je dao sam komesar:

— Drugovi, poginuo je Demonja.

Vijest je bila poražavaju a. Teško je bilo povjrovati da više nema me u živima jednog od najboljih sinova Banije. Više od dvije godine je prošlo od kada

je došao u Slavoniju na elu Banijske proleterske ete. Za to vrijeme je svojom hrabroš u, divnim ljudskim osobinama i vojni kim talentom osvojio srca Slavonaca. S njim su se jednako ponosile i Banija i Slavonija. Bio je to borac koji je skakao na nje ma ke tenkove i komandant sa izuzetnim smislom za rukovo enje jedinicama.

Svi su utali. Misli su ibile usmjereni na susret sa Demonjom u Zdencima. Svima onima koji su imali sre u da ga tada vide duboko se urezao u sje anje njegov lik. Nikola se kao dijete radovao susretu sa svojim ratnim drugovima. Grlio je i ljubio jednog po jednog i raspitivao se o rodnoj Baniji. Bio je ispunjen mladala kom snagom, optimizmom i vjerom u pobjedu. Najavio je Sedmoj takmi enje. I, eto, kobnog šestog septembra ugasio se život u napadu na Slavonsku Požegu potpukovnika Nikole Demonje, komandanta Dvanaeste udarne slavonske divizije, divnog ovjeka i borca.

Ali takav je bio rat — surov i težak. Nije bilo vremena za žalopojke. Žrtve su tražile još ve a naprezanja.

No u 9/10. septembra Sedma divizija je izvršila napad na željezni ke stanice Repinec i Vrbovec. Udarac je bio žestok i uspješan. Do nogu su potu ene jedna ustaška i jedna domobranska satnija. Na cijeloj dužini minirana je i srušena pruga izme u tih stanica.

Ovaj veliki uspjeh bio je podsticaj borcima da sa još ve om upornoš u izvršavaju zadatke. A na novi zadatak nije (trebalo ekati, ve je bio postavljen. Štab Desetog korpusa izdao je diviziji zadatak još 7. septembra da sa svojim brigadama osigura napad Trideset tre e divizije na Križevce. Prije po etka napada zapovijest je izmijenjena. Sedmoj diviziji je nare eno da zajedno sa Trideset tre om napadne ovo ustaško uporište.

Izvršena je temeljna moralno-politi ka priprema za ovu akciju. Za ovaku aktivnost komesara Milana Kneževi a i ostalih politi kih rukovodilaca postoja

je jak razlog. Približavao se 15. septembar, dan kada se završavalo dvomjese no me ukorpusno takmi enje koje je organizovao Glavni štab Hrvatske, a u kome e najboljoj brigadi u tom periodu biti dodijeljen naziv »proleterska«. Tre a brigada je s pravom konkurisala za taj naziv. Uslovi su bili strogi. Trebalо je uz minimalni broj žrtava posti i maksimalan uspjeh. Akcijom kod Generalnog Stola, osvajanjem bunkera na pruzi Kutina — Popova a i posljednjim uspjehom u Repincu postignut je veoma povoljan rezultat. Napadom na Križevce trebala je da se završi ta serija uspješnih akcija.

Prema obavještajnim podacima Križevce je branio jedan bataljon demoralisanih domobrana. Vladalo je mišljenje da to ne e biti težak zadatak, mada je neprijatelj imao izgra en jak sistem odbrane sa bunkerima i bodljikavom žicom. Postojalo je i obavještenje da e pred ulazom u grad jedinice do ekati domobrani simpatizeri narodnooslobodila ke borbe i da e provesti jedinice pored utvr enja i bunkera. Sve je to ulivalo nadu u brz i veliki uspjeh.

Trinaestog septembra jedinice su bile spremne za polazak u akciju. Raspoloženje je dobro. Bio je lijep jesenjski dan pa su se borci povoljali po vo arima o ekaju i pokret. Ispred ku e u kojoj se nalazio štab brigade, na drvljaniku, sjedio je komesar Milan Kneževi i nešto pisao u svoju svesku. Pored njega nai e Jekan i upita:

— Kneže, šta to piskaraš?

Milan podiže glavu, provu e prste kroz svoju oštru kosu i blago se osmjehnu. Nije se ljutio što su ga zvali Knezom, šta više bilo mu je draga što isu komesari i komandiri bili slobodni u opho enju s njim. On je bio duša brigade, rukovodilac koji je davao ton cjelokupnim ljudskim odnosima i životu boraca i starješina. Brinuo je zajedno s njima njihove brige, tražio najbolji na in da razriješi sve probleme koje je nametao tako dinami ni ratni ki život.

— Sjedni malo pored mene — re e on Jekanu.

— Ajde da malo prisjednem. Ali, nemoj molim te da me pitaš ono za Partiju. Nisam ja to zasluzio. Volim ja, komesaru, tebe i sve drugove. Volim ovu našu Tre u kao majku, pošao bi s njom preko cijele zemaljske kugle i ne žalim dati život... Ali, nijesani ti, brate, za Partiju. Nemoj misliti da ja to onako, iz inata. Jok. Ja sam seljak ovjek, nijesam školovan, ali sam u duši pošten. Zašto da vam zadajem brigu. Vi tamo kritikujete sve greške, tražite da komunista bude primjer drugima. A ja sam ti, Kneže, grešnik volim da u svakom selu osnujem gnijezdo. Nije to kako treba, je 1' tako? Kad ja osjetim da sam zaslužan da postanem partijac, sam u zamoliti da me primite. Na vama e biti da odlu ujete da li je moja želja umjesna.

Komesar se osmjeahu, a zatim otpo e s Jekanom dijalog. Govorili su o svemu i sva emu, dugo.

Na drugoj strani, u vo aru, sjedjeli su komandant akala, pomo nik komesara Mile Peškir, na elnik štaba Branko Babi i još nekoliko boraca iz prištapskih jedinica. Pri ali su o raznim zgodama i nezgodama. Odjekivao je grohotan smijeh. Neko predloži da se porvu. akala pristade. Bio je oran za borbu i ubrzo se nekoliko njegovih protivnika na e na zemlji. Nije se umorio, tražio je novog protivnika. Kad ugleda Jekana on viknu:

— Ho eš ti, Jekane, da se porvemo?

Jekan jedva do eka da se izbavi od neugodnog razgovora sa komesarom Milanom pa odgovori:

— 'O u bogami, ali za opkladu. Ako pobijedim pusti eš me ku i kad se vratimo na Baniju.

— A šta e biti ako ja pobijedim — upita akala.

— Hm, šta e biti? Da sam na mjestu komandanta divizije Mi una Pavlovi a odgovorio bi, a ovako — ništa.

Prasnu smijeh.

akala je imao na sebi samo pantalone i košulju, bio je bos. Zato sa eka da se Jekan raskomoti i izuje cipele. Zatim se uhvatiše u koštac. Jekan nije bio

veliki ovjek, ali su njegove mišice bile pune snage. Kada bi se naljutio u borbi znao je zgrabiti minobaca i prenijeti na drugo mjesto.

— Ne drži me za la njak, otkinu e se pa eš mi poparati to jadnih la a — re e Jekan.

— Nemoj da se izvla iš kao gujavica — odgovori akala i zamahnu u jednu pa u drugu stranu.

Jekan se zanjija, ali se održa na -nogama. Zatim stegnu komandanta svojim vrstim šakama, namještaju i mu zglob palca u ležište ki me. akala proštenja i viknu:

— Puštaj, boga ti tvoga!

— Ne puštam, vala, dok ne obe aš pred ovim svijetom da eš ispuniti dato obe anje.

Pu e ponovo grohotan smijeh.

Sat kasnije bataljoni su postrojeni za polazak. U koloni dvojnih redova prolaze jedna za drugom ete Prvog bataljona. Pilja i komesar Uroš Cvetkovi stoje po strani i gledaju kako prolaze borci.

— Dabi i, pjesma! — viknu Pilja.

Dabi i su bili u Prvoj desetini Prve ete. Njih etvorica i njihov desetar Josip Miroslavljevi iz istog sela, Komogovine. Sve mladi i kao rosa, dobri pjeva i, hrabri borei. Trojica su imali ime Milan, pa su ih prozivali po nadimcima: Ma ak, Uglješa i Leli. Ro eni su u istoj godini, zajedno preskakivali plotove i brali jabuke, zajedno pošli u školu ...

*Rodi majko još jednoga sina,
da se borí protiv dušmanina, oj...*

eta prihvati pjesmu, odjekuju gromki moma ki glasovi, a komandant Pilja priteže svoj karabin i blago se osmjejuje.

Bio je uvijek raspoložen kada je odlazio u borbu. Za njega nisu postojale opasnosti, kao da nije osjeao strah. Tako je djelovao i na svoje borce, posebno na Prvu etu u kojoj je bio dugo komandir. Nije se obazirao na o eve prekore. A otac mu je pisao kako je

uo da se isti e hrabroš u. Gpominjao ga da ima etvoro djece i da e on, starac, teško mo i da ih opskrbi ako se njemu šta desi.

— Ja se borim za sre u djece cijele Banije i Jugoslavije. Ako poginem, moji e se drugovi brijutti o njima, ne e ih zaboraviti — odgovarao je tješće i starog oca.

Poslije napornog marša po sparnom vremenu, divizija je uve e stigla ispred Križevaca. Tre a brigada napada grad sa zapadne strane, od sela Koruška.

etvrta ima zadatku da osvoji utvr enja oko željezni ke isitanice, a Trideset tre a divizija da izvrši napad na sjeveroisto ni dio uporišta. Ostale jedinice Desetog korpusa bile su na osiguranju prema Koprivnici i Bjelovaru.

Štab brigade je do detalja razradio plan akcije. Osnovna zamisao je bila da Tre i bataljon pro e izme u betonskih bunkera na putu Koruška — Križevci i da privu e na sebe pažnju neprijatelja, a da Prvi bataljon, koji je napadao desno, i Drugi, na lijevom krilu, brzim prodom stignu do centra grada i sajmišta na kome se nalazila baterija topova, a zatim razviju napad na utvr ene ta ke u gradu.

Ta no u dvadeset i tri asa brigada je bila spremna za po etak napada. Ekalno se samo da stupe u akciju jedinice Trideset tre a divizije. Me utim, one se uop e nisu javljale. Nastala je prili no neugodna situacija. Dok su prolazili ti mu ni minuti, stigao je u štab komandir Druge ete Tre eg bataljona Ranko Žili sa zarobljenom ustaškom patrolom. Ti zarobljenici su izjavili da su oni iz »crne legije«, bobanovci, i da su toga dana stigli kao poja anje domobranima. Ispri ali su i to da su neki domobrani pohapšeni koji su, navodno, imali veze sa partizanima. Teško je bilo provjeriti da li je istina to što su ispri- ali. Zato je odlu eno da otpo ne napad.

Borba je po elu prvo kod Tre eg bataljona. Pošto nije bilo izgleda da se ete mogu provu i izme u bunkera, komandant uro je naredio da se napadnu, a

zatim da se produži prođor prema sajmištu. Komandir Druge ete Ranko Zili i komesar Nikola Kladarin napadali su sa svojom etom desni bunker. Pod pravim pljuskom kuršuma, borci su uspjeli da smaknu »ježa« sa puta, obaspu bombama bunker i natjeraju njegovu posadu da se povuče u jednu zgradu. Nešto kasnije se pokazalo da je to bila vještina zamka. Neprijatelj je povukao samo dio posade, jer odmah iza toga eta je upala u jaku unakrsnu vatru.

Komandir Ranko je teško ranjen u ruku, prsa i stomak od paradi bombe. Pored njega su padali ranjeni borci Pavao Karajica, Nikola Turajli i drugi. Ranku je pritrao Pero Todorović, rukovodilac skojevske organizacije u bataljonu, i uspio da ga izvadi prije nego što su ustaše stigle do njega. Pjeva je ubacio sve raspoložive puškomitralice u borbu, postrojio ih u obliku klina i pod neprekidnom mitraljeskom vatrom izvlačio bataljon.

Na svim pravcima napada brigade plamsala je bojiba. Pravi pakao. To je u stvari bila neprekidna jeka u kojoj su se stapale eksplozije bombi i mitraljeski rafali.

Prvi bataljon je naišao na jake prepreke. Svi pokušaji hrabrih omladinaca Prve ete zaustavljeni su na životanim preprekama. Teško je ranjen desetar Josip Miroslavljević, poginuo je komandir mitralješkog odjeljenja Nikola Resanović. Poznati junaci Zivko Košutić, Miloš Maslovara, Milan Rula, Dušan Babić i drugi nisu mogli probiti sa svojim borcima vatreći zid pred kojim su se našli.

— Komandante, teško ide — izvještavao je Pilja.

A kad je Pilja slao takve izvještaje, onda nije bilo sumnje da je izuzetno teška situacija.

Na lijevom krilu borba se prenosila u dubinu, što je bio znak da je Drugi bataljon probio prvu liniju neprijateljeve odbrane. Komandant Ljuban Trbojević vještoto je iskoristio uspjeh Prve ete, koja je u snažnom naletu uspjela da savlada nekoliko bun-

kera, ubacio je kroz tu brešu ostale ete. Me utim, njega je stalno zabrinjavao lijevi bok, koji je ostao otkriven zbog toga što Trideset tre a divizija nije izvršila napad.

— Druže majore, na lijevom boku nemam nikoga — izvještavao je svakih desetak minuta komandanta akalu.

Iz sasvim razumljive predostrožnosti Ljuban se nije odlučao da poja a prodiranje Prve ete. Morao je voditi ra una da mu neprijatelj bo nim napadom ne presije e bataljon i zato je usporavao tempo nastupanja. Vodnik Tanasije Crljenica približavao se ve centru grada sa svojim vodom. Komandant Ljuban ga je pratio u stopu i davao mu savjete. Zauzeta je sinagoga, istjeran neprijatelj iz skladišta odje e, oslobo eni su iz jednog podruma domobrani simpatizeri, koje su bobanovci povezali i zatvorili prije napada.

Oko jedan sat poslije pono i javila se neka jedinica Trideset tre e divizije. Ali taj napad je bio toliko slab da nije imao nikakvog uticaja na razvoj akcije.

— Ljubane, drži se dok ne stigne Rakas sa svojim bataljonom — javljaо je akala upu uju i etvrti bataljon pod komandom poru nika Jove Rakasovi a.

Me utim, ve je bilo kasno za intervenciju. Kada je neprijatelj osjetio da mu ne prijeti opasnost sa sjeverozapadne strane, bacio se na Prvu etu Drugog bataljona i uspio da je potisne iz grada.

Istovremeno je došlo do kritične situacije kod etvrti brigade na željezni koj stanici. Oslobo en pritiska, zbog brzog odstupanja Prve brigade Trideset tre e divizije, neprijatelj je imao mogu nost da manevriše svojim rezervama i vrši bo ni pritisak prema stanici.

Štab divizije donosi odluku da u svanu e napusti dalji napad na Križevce. Brigadama je izdato nareenje da se odvoje od neprijatelja i povuku u ranije baze.

To povla enje tragi no je bilo za Inžinjerijsku etu. U toku borbe inžinjeri su sa dosta eksploziva došli u neposrednu blizinu, o ekuju i da jedinice zauzmu neprijateljeve objekte pa da ih oni sruše eksplozivom. Kada je nare eno povla enje, krenuli su nazad sa »tovarom eksploziva na konjima. Dok su išli kanalom uz jedan blagi uspon prolomila se u sredini kolone jaka eksplozija. Uli su se jauci. Ogroman plamen osvijetlio je prostor na kome su ležali mrtvi i ranjeni mineri. U toj nesre i nastrandalo je više od sedamnaest boraca. Uzrok eksplozije nije se mogao utvrditi, ali se prepostavljalo da ga je izazvao zatali dum-dum metak. Tako je Inžinjerijska eta, sticajem okolnosti, imala najve e žrtve u toj akciji.

Umorni od prethodnog marša i teške borbe, borci su se teško kretali. Štab brigade je zbog toga naredio da se u okolnim selima mobilisu kola za prevoz. U jutro je duga kolona kola u kojima su drijemali umorni i neraspoloženi banijski ratnici krenula prema Srpskoj Kapeli.

Ovaj neuspjeli napad posebno je bio neugodan borcima Tre e brigade jer se iznenada raspršila njihova velika želja da positanu proleteri.

JOVANE, EVO TI USTAŠA IZA LE A

Krajem septembra i po etkom oktobra u Podravini su planule žestoke borbe. Izvršavaju i nare enje Glavnog štaba Hrvatske Šesti i Deseti korpus bacili su u borbu sve raspoložive snage, trinaest brigada i partizanske odrede, radi oslobo enja te- oblasti. Poslije zauzimanja Podravske Slatine, a avice, Pito- ma e i Kloštra pripreman je napad na ur evac, Novigrad i Virje. Bilo je to vrijeme kada je jugo- slovensko ratište dobijalo sve ve i zna aj u okviru op e savezni ke strategije. Jedinice Narodnooslobodila ke vojske istile su od neprijatelja jednu po jednu

oblast. Prva armijska grupa pod komandom Peka Dap evi a i jedinice Crvene armije približavale su se Beogradu. Poja ane su akcije na komunikacijama da bi se sprije ilo izvla enje njema ke grupe armija »E» iz Gr ke. Štabovi Šestog i Desetog korpusa žurili su se da sa svojim jedinicama oslobođe Podravinu, a zatim prenesu dejstva na prugu Beograd — Zagreb, glavnu komunikaciju za transport neprijateljevih trupa i materijala.

Poslije velikog uspjeha etvrte brigade u napadu na Kloštar u sadejstvu sa jedinicama Trideset tre e divizije, za što je dobila pohvalu, Sedma divizija je bila razmještena u rejonu Kapela — Poljan an. Tre a brigada je dobila zadatak da preko Bilogore izbjije u rejon Hlebine i upornom odbranom sprije prodor neprijatelja od Koprivnice prema ur evcu i Novigradu na koje su napadale jedinice Šestog i Desetog korpusa.

Štab brigade je znao da predstoje veliki okršaji pa je odlu io da poja a sanitet brigade. Treballo je na i ljekara. Lanovi štaba su se raspitivali gdje bi mogli na i takvog ovjeka. No prije polaska zaku cali su na jedna vrata:

— Jeste li vi doktor Oroz?

— Da, gospodo — odgovori bojažljivo postariji ovjek.

Htjedoše mu re i da oni nisu gospoda, ali pre utaše. Glavno je bilo na i doktora koji e svojim znanjem pomo i referentu saniteta Joži Badovincu.

— Mora ete po i s nama u brigadu.

Doktor se nije branio. Obukao je na brzinu odje u, pozdravio se sa ženom i djecom i pošao. Nije ak upitao ni koliko e morati ostati.

Brigada je 11. oktobra krenula iz Poljan ana, prešla preko Bilogore i uve e stigla pred Hlebine. Drugi i Tre i bataljon dobili su zadatak da iste ve eri napadnu grupu milicionera koja se nalazila u tome mjestu. Poslije kra e borbe neprijatelj je satje

ran u seosku školu iz koje je pružio žestok otpor. Borba je vo ena za svaku prostoriju. Po elo je ve da svanjiva, a žilavi protivnik još nije bio savladan. Tek kada se škola našla u plamenu, milicioneri su prestali da pružaju otpor.

Dok je Drugi bataljon završavao ovu borbu, ostali bataljoni su ure ivali položaje i pripremali se za odbranu.

— Kopajte rovove do zuba, ovo je ravnica — upozoravao je komandant Jovo akala.

Tek što su se borci po eli ukopavati, pojavio se od Koprivnice neprijatelj. Oko etiri stotine ustaša približavali su se brzo odbrambenom položaju brigade. Neprijatelj je takore i iz pokreta prešao u napad i potisnuo brigadu južno od kanala Bistra. U ovoj borbi je poginuo komandir Prve ete Drugog bataljona Adam Vujanovi .

Oko deset sati brigada kre e u protivnapad, koga neprijatelj vjerovatno nije o ekivao. Nastaje opšta jurnjava kroz Hlebine i polja. Ustaše su bez ikakvog reda bježale prema Dravi i Koprivnici, ostavljaju i iza sebe mrtve i ranjene.

Gone i razbijenog neprijatelja pojedine ete su odmakle daleko od Hlebina. Minobaca i su morali mijenjati vatrene položaje. Oko podne je gotovo cio borbeni poredak, sem štaba brigade i pozadinskih dijelova, bio u pokretu. Vezisti su inili veliki napor da povuku linije i ponovo uspostave vezu izme u bataljona i štaba brigade.

U to vrijeme iznenada se pojavila grupica ustaša iz pozadine. Nabasali su pravo na sanitet i kuhinju. Doktor Oroz, ovjek koji se nalazio u brigadi svega dva dana i za koga se još nije znalo šta misli, organizovao je odbranu sa ljudstvom koje se nalazilo oko njega, angažuju i ak i ranjenike, i rastjerao ustaše.

Tek što se umirila pucnjava kod pozadinskih dijelova, zazvonio je telefon na komandnom mjestu štaba brigade.

— Jovane, evo ti ustaša iza te — javlja je komandant divizije Mi un Pavlovi.

— Razumijem! — odgovori akala i spusti slušalicu.

Situacija je bila veoma nezgodna. Veći dio brigade nalazio se u gonjenju ustaša prema Dravi, minobaca i su bili u premještanju, a neprijatelj je dolazio iza te. Akala brzo pronađe komesara Kneževiće. Želio je da uđe njegovo mišljenje. Saglasili su se da odmah obustave gonjenje i organizuju odbranu iza Hlebine, na putu Novigrad — Hlebine. Međutim, tu zamisao nije bilo lako ostvariti jer se neprijatelj brzo primicao, a bataljoni su izmakli daleko naprijed.

Akala naredi telefonisti da pozove bataljone i im se neko javi da mu da vezu.

Prvi se javio Branko Brković, sekretar Skoja, koji je u to vrijeme stigao u Hlebine.

— Vraćaj sve što se nalazi oko tebe. Neprijatelj dolazi iza te! — naredi akala.

Branko brzo spusti islušalicu i potraži za jednom etom Drugog bataljona, koja se nalazila u blizini, tako da u pokretu. Nastala je grozničava borba za vrijeme. Kako je uspostavljena veza s kojom etom tako joj je izdavano naređenje da se u trku vraća nazad.

Im bi neka jedinica pristigla, akala joj je izdavao naređenje gdje da zaposjedne položaj. Međutim, prvima je stigla Prata i eta sa minobaca ima i protivtenkovskim puškama.

— Jekane, da vidim onu tvoju uvenu brzinu. Postavljam minobaca i pored one šumice za dejstvo po drumu! — ređe komandant, a zatim odmah otrada do protivtenkovaca da im odredi mjesto odakle će do ekati tenkove.

Tek što je polovina brigade stigla na položaj, od Novigrada se pojavila pješadija. Dolazila je u nekakvom udnom rasporedu. Ali u tom ludom danu nije se više znalo ko od kuda nastupa i u kakvom borbenom poretku. Pravi košmar!

— Nikola, poklopi ih minama! — naredi akala komandiru Prate e te Nikoli Drobnjaku.

Javiše se minobaca i. Eksplozije mina zasuše kolonice, koje se odmah raspršiše po polju. Sa pravca kojim je dolazila ta pješadija davani su nekakvi znakovi. Ali teško je bilo razumjeti o emu se radi. Prošlo je dosta vremena dok je utvr eno da je to jedan bataljon iz Trideset tre e divizije koji se povla io pred neprijateljem. Zbog ovog nesporazuma imali su dosta gubitaka. Prolaze i kasnije pored minobaca lija Moslav ani su govorili:

— Tu ete kao nezdravi. Samo prst pomoliš, a Banjac ga odmah odrubi kao nožem.

Gotovo na le ima ovog bataljona stigla je ustaška motorizovana kolona, koja je pripadala Paveli evoj gardi (Paveli ev tjelesni zdrug). Putem kojim je dolazila ipodizao se oblak prašine. Ve se moglo vidjeti da su naprijed tenkovi.

— Vatru otvarati na moju komandu! — nareuje akala.

Kolona se približava. Ve se vidi njen sastav Tenkovi, automobili, nekoliko limuzina, motocikli sa mitraljezima postavljenim na prikolicama ... Uvla i se kolona kao zmija u borbeni poredak brigade.

— Brzom paljbom, pali! — odjeknu akalina komanda.

Plamen liznu. Kao da se zemlja prolamila. Eksplozije mina i topovskih granata, dugi mitraljeski rafali i gusta puš ana paljba — stopiše se u uragan koji se iznenada sru io na ustaše.

Nišandžija na protivtenkovskoj puški Mirko Eksplozije mina i topovskih granata, dugi mitraljeski Mile Gruborovi a zaustavili su ostale. Vatrena metla brisala je izbezumljene ustaše ...

— Juriš Tre a! — odjeknu ponovo akalina komanda.

Borci se sjuriše prema koloni. Ustaše, koje su preživjele ovaj udar, po eše da bježe preko -polja kao

razbijeno krdo. Neki potražiše spas podižu i ruke. Jedan oficir pruži ru ni sat pomo niku komesara Milana Bogi evi u.

— E, baš si potrefio kome eš dati mito — viknu ljutito Milan i obori ustašu udarcem kundaka.

Rukovodilac politi kog odj'ela divizije Vlado Božović, zvani Vlajko, po e da grli Brković, Radovana Božića i pojedine borce. Zatim potraza za ustašama ga aju i iz pištolja.

Dvadeset minuta kasnije završena je borba. Borci koji nisu bili u gonjenju zabavise se pretresanjem vozila. Branko Brković, Radovan Božić i Pajo Ševi pri oše jednom zatvorenom kamionu. Do tada nisu vidjeli takvo vozilo.

— Kakav je ovo kokošinjac — upita Pajo.

Vrata su bila zaključana. Branko po e da uzme jednu bašnu pušku iz kanala i da s njom razbije bravu, ali u tom trenutku vrata se iznenada otvorise, iz kamiona isko i jedan ustaša i po e da bježi preko polja. Ubrzo ga sustiže ipušano zrno. Bio je to posljednji iz kolone.

Kroz otvorena vrata ulo se pijukanje radio-stanice.

— Ej, kako bi bilo da pošaljemo sau eš e Paveli u? — našali se neko.

Od Koprivnice se pojavise avioni. Dolazili su sasvim nisko prema mjestu gdje se nalazila razbijena ustaška kolona. Akala naredi svima onima koji su makar šta znali o vožnji motornih vozila da krenu i tako stvore dojam da je kolona u pokretu.

— Ba o, upalide meni jednoga — molio je junaina uro Radomirović borca Ivana, Rusa, trkaraju i oko motocikla.

Da nije bila ovako nezgodna situacija, borci ibi se ipovaljali od smijeha gledaju i uru kako vesla svojim dugim nogama i obuzdava motocikl koji se propinje kao dobro uzobljen konj.

Avioni napraviše krug, zatim drugi, pa treći. Nekako im se u inila sumnjiva ta kolona. U tom trenutku neko ispali signalne rakete koje u blagom luku pokazale pravac prema Dravi. Odmah zatim avioni odletješe u tom pravcu, a malo kasnije ulo se mitraljiranje. Zatim su preletjeli preko Hlebina i negdje kod Novigrada sruili svoj teret. Na povratku su još jednom nadletjeli kolonu mašu i joj krilima u znak pozdrava.

U dnevnom izvještaju Paveli evog tjelesnog zdruga od 12. oktobra pored ostalog piše i ovo: »Brzi sklop P.T.S. koji se pokušavao iz Novigrada probiti kroz neprijateljski obrok prema sjeveru tj. prema Hlebinama raspršen je uz velike gubitke«.

U ovoj borbi brigada je zaplijenila 4 tenka, 12 kamiona, 3 luksuzna automobila, 60 motocikla s prikolicama, 3 protivtenkovska topa, 4 minobaca a, 20 mitraljeza i mnogo druge ratne opreme.

Vijest o ovom velikom uspjehu Treće brigade objavila je idući dan radio-stanica Slobodna Jugoslavija.

VATRENI PAKAO U PODRAVSKOJ RAVNICI

Komandant Desetog korpusa general-major Vlado Mateti bio je veseo. Zadaci su ostvarivani po planu: oslobođena su mjesta uravac, Virje i Novigrad. Posljednji izvještaj o uspjehu Treće brigade kod Hlebina još više je pojašnio njegovo uvjerenje da u toku noći i treba izvršiti napad na Koprivnicu sa Sedmom i Trideset drugom divizijom. Obrazloženje predloga Operativnom štabu sastojalo se u konstataciji da je neprijatelj pretrpio velike gubitke u ljudstvu i ratnoj tehnici i da će s obzirom na visok borbeni moral boraca i rukovodilaca Sedme i Trideset druge divizije napad na Koprivnicu biti uspješan.

Dvanaestog oktobra uveče naređeno je komandantima divizija da se hitno javi u štab korpusa radi

prijema zapovjesti za napad. Poslije izvjesnog vremena stigli su komandanti Trideset treće i Sedme divizije, potpukovnici Josip Antolović i Miljan Pavlović, ali nije bilo Rade Bulata, komandanta Trideset druge divizije. Približavala se većno, nestvrđenje je raslo, a bez Bulata se nije moglo ništa po eti. U pripremi za napad na Koprivnicu njegova divizija je imala zadatak da nasilnim izviđanjem utvrdi kakvim snagama i utvrdama raspolaže neprijatelj, a prikupljeni podaci poslužili bi za donošenje definitivne odluke da li da se napadne to ustaško uporište.

Bulat je stigao oko jedan sat poslije ponoći. Tada je već bilo kasno za preduzimanje napada, pa je odlučeno da napad na Koprivnicu po ne naredne noći to jest 13. oktobra u 23.00 sati. Izdavanju zapovijesti prisustvovao je i general-major Pavle Jakšić, načelnik Glavnog štaba Hrvatske.

Prema postojećim podacima u gradu su se nalazile 20. bojna i dijelovi 36. bojne 5. ustaškog zdruga (tzv. crna legija, pod komandom ratnog zločinača Rađajla Bobana), ostaci razbijenih ustaških jedinica u Podravini i dijelovi 1. puka Pavelićevog tjelesnog zdruga sa artiljerijom i tenkovima.

Koprivnica je glavni grad Podravine, smješten u ravnici, sa kojima se zapadne i južne strane blago spuštaju obronci Bilogore. Neprijatelj je oko mjesta izgradio sistem utvrđenja sa žičanim preprekama koje su djelomično bile nanelektrisane.

Treća brigada se pred akciju nalazila u selu Sagetac. Raspoloženje je bilo veoma dobro. Uspjeh kod Hlebine još više je doprinio povjerenju boraca u rukovodstvo i snagu brigade. Postojalo je uvjerenje da nema zadatka koji ne bi mogli izvršiti. Prepričani su posljednji događaji i vršena priprema za sljedeći zadatak. Jekan se šepurio u kožnom odijelu koji je skinuo sa jednog ustaškog tenkista. Komesar Prvog bataljona Uroš Cvetković nagovarao je komesarice Dušana Babića Šucu da izvrši »or na nevineno« za odijelo, jer je primijetio da je Šuco donio

sa Hlebi-na novu oficirsku uniformu i izme od boksa. Padale su vesele dosjetke, razlijegao se smijeh.

Pred veče 13. oktobra divizija je krenula na zadatak. Zona napada protezala se desno od pruge Koprivnica — ekenješ, uključno sa tvornicom i zloglasnim logorom »Danica«, a lijevo do potoka Koprivnica. Treća brigada je napadala desno, a četvrta lijevo. Teren potpuno ravan, djelomično ispresijecan kanalima za navodnjavanje.

Po pomerni i nepoznatom terenu borci su se kretnali dosta sporo, upadali su u kanale koji su u to vrijeme bili napunjeni vodom.

— Brže, brže drugovi! — požurivao je Pilja.

Zamjenik komesara Treće ete Prvog bataljona Miloš Maslovara žurio je na elu ete. On je posebno priželjkivao ovaj napad. U njegovom sjaju ostao je urezan lik divnog ovjeka i komuniste, brata Stanka Bjelajca, koga su ustaše otjerale u koprivnički logor. Odmah iza Miloša išao je vodnik Ilija Loncar, koji se nikad nije plašio da smrti pogleda u oči. Tu je i komandir Stojan Bjelajac, koji je zamjenjen poginulog komandira Treće ete Dušana Bulata. Na za elju ete je išao komesar Simo Vukmanović požurivao borce da ne zaostanu iza kolone.

Brigada je neopaženo izašla na polazni položaj. U napadu su Prvi, Drugi i četvrti bataljon, a Treće je u rezervi. Njega je komandant akala ubaciti u borbu kad osjeti da je povoljan trenutak, ili ako dođe do kritične situacije, a te nove moglo o ekivati i jedno i drugo.

Artiljeriska priprema je počela oko 23.00 sata. Korpusna artiljerija je gaala otporne taktike u gradu, a ostala artiljerija i minobacači potpomagali su napad neutrališući prvu liniju neprijateljeve odbrane. Eksplozije mina i topovskih granata ubrzalo su se utorile u opštoj grmljavini ostalog naoružanja. Izgledalo je da zemlja podrhtava od uraganske vatre.

Zatim se vatra malo stišala. Bataljoni su krenuli na juriš. Neprijatelj je otvorio gustu paljbu. Gorjeli su zapaljeni stogovi slame i osvjetljavali prostor kojim su borci nastupali. Koriste i osvjetljavanje bobanovci su dobro organiziranom vatrom spre avali približavanje bombaša. Pojedini borci stigli su do ži ane prepreke, ali su tu i ostali ubijeni elektri nom strujom. Bio je to psihološki šok.

— Prrrvi, naprijed! — uo se Piljin (gromki) glas.

ete su ponovo krenule. Hrabri omladinci Prve ete približavali su se ži anim preprekama i pravili u njima prolaze ru nim bombama. Tu u prvom naletu ranjen je u nogu Milan Dabi Uglješa. Pritr ala mu je bolni arka Ana Žili i izvukla ga na svojim le ima.

Drugi bataljon se poslije nekoliko uzastopnih ju riša uklinio u prvu liniju odbrane i zauzeo tri zgrade.

etvrti bataljon je naišao ina žestok otpor. Poru - nik Jovo Rakasovi komandant ije su osobine bile smirenost, pronicljivost i hrabrost, -shvatio je da u takvoj situaciji ne smije dozvoliti da se bataljon pokoleba. Instinktom komandanta naslu ivao je da se približava kriti ni trenutak. Još na polaznom položaju raspodelio je lanove štaba po eta ma. On je išao sa Drugom, komesar Zivko Košuti sa Tre om, a zamjenik komesara Božo Radmanovi sa Prvom etom.

— etvrti, za mnom! — viknuo je Jovo i poveo bataljon na juriš ne osvr u i se na vatru koja je do ekala stroj.

Grmljavina bombi i poklici izgubiše se u mrkloj no i. Juriš iza juriša. Padali su mrtvi i ranjeni komandiri, komesari i borci. Teško je ranjen i komandant Jovo. Borci su ga izvukli do jednog kanala, pružili mu prvu pomo , ali mu nisu mogli spasti život. Kod same bodljikave žice poginuo je komesar ete Ilija Kuka. Borci su pokušali da ga izvuku, ali su i oni ostali pored svog komesara.

Stižu ranjenici u velikom broju i donose neugodne vijesti. Komandant akala i komesar Kneževi grizu

usne od srdžbe i tuge za izgubljenim drugovima. Bili su to rukovodioci koji nisu lako žrtvovali ljude.

— Tre i naprijed! — nare uje komandant.

Nailazi Duro Pjeva sa štabom, grli komandanta. Borci iše oprštaju jedan od drugoga. Šta se to doga a sa hrabrim ljudima Tre eg? Nikad do sada se nije doga alo tako nešto. Da li je to strah od neprijatelja, ili osje aj da odlaze na juriš iz koga se mnogi ne e vratiti?

Bataljon se izgubi u mraku. Nešto kasnije planuše mitraljeski rafali i bombe. Odjeknuše poklici. Trajalo je to jedno pola sata, a zatim opet nastupi nespokojni mir, ponovo po eše da pristižu ranjenici.

Osvanulo je jutro. Sa ravnog polja dizala se magla i otkrivala iskravljeni borbeni poredak brigade ispred neprijateljevih ži anih prepreka. Po kanalima i oko njih ležali su mrtvi i živi, pomiješani u smrtonosnoj no i.

— Eh, slobodo skupa li si! — uzdahnu neko.

Drugi su utali zaokupljeni tmurnim mislima. Gdje je onaj grlati smijeh, gdje su vesele dosjetke koje su Banjci sipali kao iz rukava? Šta se to doga a sa Sedmom divizijom?

Vrijeme do podne proteklo je u arkama i pri' premi za nove juriše. Onda je ponovo po elu artiljeirska priprema. Grad su prekrivali oblaci dima i vatre. Ponovo su brigade krenule u napad. etvrta od sela Miklinoveca, a Tre a duž puta Koprivnica — Petranec. Uz pomo sredstava za vatrenu podršku probijena je prva linija odbrane, ali dalje se nije moglo. Ustaše su zaposjeli utvr ene zgrade, obrazovan je vatreni bedem koji se nije mogao probiti golom hrabroš u.

Možda bi se borba razvijala druk ije da je štab Operativne grupe prihvatio prijedlog da se na glavnim pravcima udara koncentriše sva artiljerija, napravi breša kroz koju bi se zatim ubacivali bataljoni.

Ali, svako je imao svoju zamisao, svoje obrazloženje, a rije starijeg je odlu uju a.

Komandant divizije potpukovnik Mi un Pavlovi je u stalnoj vezi sa komandantima brigada Jovom a-kalom i Petrom Maljkovi em. Prima izvještaje, daje uputstva i referiše štabu korpusa.

— Uzaludno je ovo krvarenje, Mi une, — javlja akala.

— Zar smo morali po danu izlagati ljude ubita - noj vatri na ovoj ravnici?

— Ostavimo se razmišljanja. Nare enje je da nastavimo sa napadom i poja amo pritisak do maksimalnih mogu nosti.

— Razumijem, druže potpukovni e! — re e akala i ljutito tresnu telefonsku slušalicu o zemlju.

Nekoliko minuta je utao i razmišlja. Bio je uvjeren da ga komandant divizije razumiće, da je svjetan u kakvom se vatrenom paklu našla divizija, ali više se nije moglo nazad. Kad se rijeka razlije, više se ne vidi njeno korito.

Komandant je sakupio osaka ene štabove bataljona, izdao im ponovo nare enje da pre u u napad.

— S kim da krenemo? — upita zamjenik komesara etvrtog bataljona Božo Radmanovi . — Komandant je poginuo, zamjenik ranjen, izginuli su i izranjavani komandiri i komesari eta, komandiri vodova. Ima li iko pameti?

— Prenosim samo ono što je meni nare eno — prekinu ga komandant akala.

Taj poslednji napad bio je više izraz prkosa nego stvarnih mogu nosti. Izveden je nervozno, bez volje, sa osje anjem da e doneti nove gubitke. A od takvog napada nije se moglo o ekivati ništa drugo sem neuspjeh. Svi su to znali, pa ipak su krenuli.

Oko tri sata poslije podne doletjeli su avioni. Zatekli su brigadu na otvorenom polju i obasuli je bombardama za žive ciljeve. Odmah iza toga neprijatelj je ubacio u borbu svoje rezerve i izvršio jak protiv-napad.

Pravcem na kome se nalazila Tre a eta Prvog bataljona nastupili su bobanovci. Približavali su se jednom »ježu« s namjerom da ga otvore i krenu na juriš. Miloš Maslovara zgrabi od jednog puškomitraljezca »šarac« i re e zamjeniku komandira Peri Rakasu:

— Uvijek si govorio da možeš izdržati više od mene. Sada ti se pružila životna prilika da to i dokažeš. Hvataj puškomitraljez i lezi pored mene!

Dvojica smjelih rukovodilaca baciše se na zemlju i otvoriše brzu paljbu. Sipali su rafale prema ži anoj prepreci i spre avali bobanovce da uklone »ježa«. Iza njih je bila eta u odstupanju, a desno i lijevo od njih još nekoliko puškomitraljeza. Tukao je Miloš bez prestanka. Jedina misao mu je bila kako da zadrži ustaše dok se eta ne povu e. Odjednom je nešto udario u cjev. »Šarac« je umuknuo. Miloš ljutito opsova i pogleda oko sebe. U tom trenutku ugleda jedan puškomitraljez koji nije dejstvovao. Pritr ao je nišandžiji i viknuo:

— Daj meni »šarac«!

— Izgorjela mu je cijev komesare, a rezervne nemam — re e tužno nišandžija duvaju i u ope ene dlanove.

— Daj ga ovamo i povla i se dok još imaš vremena!

Miloš presko i do drugog puškomitraljesca, uze od njega rezervnu cijev i ponovo zaleže. Razliježe se dugi rafal. Nekolicina bobanovaca posrnuše ispred »ježa«. U tom trenutku zaštektaše iz pozadine mitraljezi. Miloš, Rakas i još nekoliko preživjelih boraca po eše da se povla e pod njihovom zaštitom...

Pred ve e je stiglo nare enje štaba korpusa da se Tre a brigada povu e u selo Ivanec i primi ulogu korpusne rezerve, a etvrta da obrazuje drugi ešelon. Na pravce napada brigada Sedme divizije uvedena je u borbu etrnaesta divizija.

Borbe su nastavljene još dva dana, ali bez uspjeha. Koprivnica je ostala neosvojena.

Divizija je u ovom neuspjelom napadu imala 54 mrtva, među kojima su bili komandant bataljona Jovo Rakasović, 3 komandira i 4 komesara eta. Ranjeno je 111 boraca i rukovodilaca. Bili su to gubici kakve divizija nije imala ak ni prilikom napada na Glinu, koji je zapamćen kao jedna od veoma teških akcija divizije.

Žestinu borbe za Koprivnicu najbolje ilustruje podatak da je divizija u toj borbi utrošila 62.598 puščanih i mitraljeskih metaka, 642 minobaca ke mine i 151 topovsku granatu. Kada bi se tim ciframa dodale i one koje pokazuju utrošak ostalih jedinica i neprijatelja, dobila bi se prava slika o vatrenom paiklu koji je tih dana 'potresao podravsku ravnicu.

POVRATAK NA BANIJU

Prošlo je podne 17. oktobra 1944. godine. Dan je lijep, pogodan za marš. Nema više onih vrelih sunčevih zraka od kojih kipti znoj sa leđa i natovarenih vojnika - kom opremom i municijom. Korak je lakši, duh borbeniji. Posebno sada kada je smijer marš-rute prema jugu. Protekla su već dva mjeseca od kada je Sedma divizija došla na operativno područje Desetog korpusa. Došlo je vrijeme povratka, malo otežano bremenom Koprivnice, ali takav je rat — sve bitke se ne mogu dobiti. U nizu uspješnih akcija ta neuspješna, ma koliko bila neprijatna, nije mogla zasjeniti postignute rezultate. Divizija se vraćala na Baniju neokrnjena ugleda, sa visoko podignutom zastavom.

Kora a kolona Prvog bataljona prema selu Hršovu, prema putu i pruzi Bjelovar — Križevci, da bi obezbijedila prolazak glavnine divizije. Pored Pilje je Milan Martinović Redžo, novi načelnik štaba brigade. Redžo i komesar eta iz Prvog bataljona Pero Mi-

ljevi i Nikola Mamuzi stigli su baš u vrijeme kada se brigada povla ila sa Koprivnice u korpusnu rezervu, u trenutku kada je vladala opa potištenost zbog neuspjeha i izginulih drugova.

Dok se kolona lagano spuštala putem nai oše dombrani na biciklima. Bilo ih je oko pedesetak. Susret je bio toliko iznenadan da su se potpuno zbumili. Po eli su da pozdravljaju partizane u prolazu, kao da su im to stari poznanici. Kada je Pilja video šta se doga a, dao je znak komandirima eta. Simo Rajkovi je odmah svojim »šarcem« po eo da kosi domobrane. Poslije nekoliko minuta put je bio slobodan.

Na drumu Bjelovar — Križevci bataljon se sudario sa ja im snagama iz 1. koza ke konji ke divizije. Došlo je do žestokog okršaja. Neprijatelj je bio nadmo niji pa je uspio da potisne bataljon prema selu Markovac.

U tom trenutku položaju se približavao komandanat Jovo akala sa nekoliko kurira i vezista. S njim je bio i komandanat Tre eg bataljona uro Pjeva. Kada je akala video da erkezi potiskuju Prvi bataljon, naredio je uri da odmah pritekne Pilji u pomo. Dok je uro galopirao na svom konju prema bataljonu, akala je sa kuririma krenuo na jedno brdašce. Iz jednog vinograda iskrasnije erkezi i nabašaše pravo na komandanta. Trinaestogodišnji kurir i Mi o Crevar, koji je u stopu pratio akalu, iznenada viknu:

— Komandante, lezi!

U istom trenutku je hrabri kurir ispalio rafal iz automata i oborio erkeza koji je uzeo na nišan akalu. Zahvaljuju i njegovoj spretnosti komandanat se izvukao iz tog škripca.

Nekoliko minuta kasnije Prva eta Tre eg bataljona u trku je stizala u pomo Prvom bataljonu.

Ostale ete Tre eg bataljona ulazile su u borbu kako je koja pristizala i udarale u bok neprijatelju. Poslije žestokog okršaja neprijatelj je razdvojen a dio

druma o iš en. Prvi bataljon se postavio prema Bje-lovaru, a dvije ete Tre eg i etvrti, kojim je poslije pogibije Jove Rakasovi a komandovao Radovan Boži , postavili su osiguranje prema Zabnu. Drugi bataljon je ostao kao neposredno obezbje enje štaba divizije i komore. Pred ve e je etvrta brigada si-sla na drum prema Zabnu. Nastalo je zatišje.

Spustila se no . Borci su ležali na položaju i e-kali da pro e divizijska kolona. Neke je ve hvatao drijem. Na dijelu druma koga je trebala pre i kolona sjedio je u kanalu komandant akala sa još nekoliko starješina i kurira. Umoran od dnevne borbe i ekanja po eo je i on da drijema. Glava mu je svaki as padala me u koljena. Pored njega je mali Mi-o ve hrkao zavu en u svoj šinjel. Komandant se spusti pored svog kurira i odmah utonu u san.

U to vrijeme je od Kova evca dolazila divizija-ska kolona. Komesar Milan Kneževi i komandant Drugog bataljona Ljuban Trbojevi jahali su na konjima i razgovarali. Odjednom su planuli pucnji. Ljuban je smrtno pogo en, a pod Milanom je poginuo konj. Nastala je panika, jer niko nije mogao o ekivati ovakav razvoj doga aja. Me utim, dogodilo se ono najgore: kolona je išla van pravca koji je bio odre en za prelazak preko druma i nabasala na neprijateljevu zasedu.

Iznena en je bio i Prvi bataljon. Pojedini borci zahva eni panikom po eli su da se povla e. Komandant akala, koga je pucnjava probudila, potrao je prema položaju. Ubrzo je naišao na Pilju, koji je držao pištolj za cijev i psovao.

— Šta je to Pilja? — upita akala.
— Ne znam šta se doga a, bježe kao krdo ...
— Sramota je to, Pilja, da znaš — re e komandan-

— Je li sramota, komandante?
— Da, Pilja, velika sramota!

Pilja ciknu kao zmija. Isprije i se pred one koji su se povla ili i grmnu svojim snažnim glasom:

— Prrvi, za mnom! Na položaj!

Bio je to onaj poznati Pilja, koji je bio u stanju da svojim primjerom i autoritetom trenutno promjeni tok događaja. Borci stadoše kao ukopani, okrenuše se i brzo vratise na položaj.

Kada je stigao komesar Kneževi i ispriao što se dogodilo, akalu obuze srdžba pomiješana s tugom. Nije mogao zamisliti da je na ovako besmislen način izgubio sjajnog ovjeka i komandanta bataljona.

Ljuban se kao komandant Drugog bataljona neustrašivo borio na Komarevu, Križevcima i Koprivnici — a poginuo takore i van borbe, na povratku u Baniju, u svoju dragu Velešnju. Bio je to zaista hir sudbine.

Te no i Divizija je prešla prugu i drum, stigla u selo Farkuševac, a odavde poslije kraćeg odmora krenula 19. oktobra u jutro za Dubrave. Prilikom prolaska kroz sela narod je srdačno pozdravljao Treću brigadu. Poznali su je po plavim kapama njenih boraca, mada je sada bilo manje plavih titovki nego pri dolasku u Moslavini. Mnogi borci koji su nosili to obeležje ostali su na vječnoj straži u Moslavini i Podravini, na njihovo mjesto došli su novi sa šarolikim kapama. Bilo je dosta onih koji su došli u brigadu prije 15. septembra — dana koji je bio određen kao posljedni rok za prelazak u Narodnooslobodilačku vojsku svima onima koji su se bez svoje volje našli u neprijateljevim redovima. A bilo je i onih koji su došli kasnije. Svi su oni imali još priliku da dokažu svoj patriotizam. Neki su to već pokazali u posljednjim borbama, a na drugima je ostalo da tek opravdaju povjerenje koji im je dato.

Devetnaestog oktobra brigada je ulazila u Dubrave. Bataljoni maršuju u koloni dvojnih redova. Korak nije baš ujednačen, ali ko na to sada pazi. Bilo je to vrijeme borbi a ne paradnih marševa. Nailazi Drugi bataljon sa zastavnikom Predragom Kalende-

rovi em koji nosi divizijsku zastavu osvojenu u proteklom takmi enju. Za taj trofej veliku zaslugu je imao poru nik Ljuban Trbojevi koga više nema u stroju. Bataljon sada vodi prekaljeni ratnik Nikola Drlja a, ovjek koji se po nekim osobinama razlikovalo od Ljubana, ali kome se nije mogla pore i izvanredna hrabrost i zasluga da zauzme taj položaj.

Dvadeseti oktobar je bio dan odmora. Održavani su sastanci, dotjerivana odje a i oprema za dalji put. Nave e je kod zgrade štaba divizije ugovoren susret sa narodom i igranka. Mladi ratnici peglali su pantalone i titovke da bi ostavili što bolji utisak na mlade Dubravke. U štabu brigade smještenom u zaseoku Novaki, uli se muzika iz radio-aparata. Od jednom se iz zvu nika razlegla prijatna vješt: »Danas, 20. oktobra 1944. godine ...«

— Beograd je oslobo en! — viknu razdragano Branko Brkovi , rukovodilac Skoja u brigadi.

Nastade grljenje i ljubljenje. Svi istr aše u dvo rište i stadoše pucati iz pištolja.

Vijest za as pro e kroz Dubrave. Zapucaše puške, puškomitraljezi, pa ak i minobaca i. Svjetle a zrna se prosuše prema nebu u rojevima. Vatromet slavlja i radosti natopi srca ratnika i naroda. Bila je to no u kojoj je trajala igranka bez prestanka, sve do zore.

Sutradan je u Dubravama bilo mirno. Borci su neprospavanu no nadomirivali danom. Jedino Tre i bataljon nije imao vremena za duži san. Ali zato je imao priliku da prvi pre e prugu Beograd — Zagreb, iza e na Savu i prvi do e u dodir sa narodom Banije.

U no i izme u 29. i 30. oktobra divizija je prešla prugu. Nije više bilo oklopnjaka »Grbonje« da joj se isprije i na putu. Gutali su i višespratni beton-ski bunkeri. Te no i je Sedma vladala prelazom.

Oko podne po inje prebacivanje preko Save. Prvo prelazi Druga eta Tre eg bataljona na elu sa

Vukašinom Mio inovi em. Molio je Vujo komandanta Pjevca da ta ast pripadne njegovoј eti, želio je da prvi pre e Savu da se bar malo prije ostalih bliži Komogovini.

Cim se Tre i prevezao i postavio obezbje enje po elo je prebacivanje ostalih bataljona. Komesar Milan Kneževi , koji je bio sa Tre im bataljonom, održavao je telefonsku vezu sa komandantom akalom.

U toku prebacivanja Divizije pojavili su se od Sunje erkezi na konjima. Tre i bataljon do ekao ih je vatrom. Komandant akala nare uje da se vратi skela koja je baš u tom trenutku otisnuta od obale. Skeledžije privode skelu.

— Muzika na skelu! — naredi akala.

Divizijska muzika se ukrca namjesto komore. Skela se otisnu od obale. Odjeknuše zvu i marša...

Do ekani vatrom Tre eg bataljona i uvši muziku, erkezi se dadoše u bežanje. Kasnije se ulo kako su dogalopirali u Sunju i javili da Rusi prelaze Savu.

Oko jedan sat poslije pono i 1. novembra Divizija je prešla prugu Sunja — Kostajnica, na kojoj je Druga brigada srušila jedan voz i napravila prolez Diviziji.

Kada su borci Tre eg batoljona prešli prugu juna ina uro Radomirovi poveo je pjesmu:

*Oj Banjo, evo mene u te
da ponovim svoje stare pute..*

U selu Kr evu narod do ekuje brigadu, govori da ih pravi do ek tek o ekuje od Kostreša do Menana. Ve dvije no i se na Baniji ne spava. Ako da i prespava tu no u kojoj e se vratiti sinovi Banije iz dvomjese nih borbi. Od Kostreša do Menana izdužio se gotovo neprekidni špalir omladine sa darovima, pjesmom, neskrivenom i žarkom ljubavi.

Malo je bilo onih kojima u tim trenucima rados-
ti nisu krenule suze iz oiju. Mješale su se rije i:
sine, braco, majko, druže, djeco naša...

Te no i se nikom nije spavalo. Ni te no i ni ci-
jelog dana. Banija je slavila dolazak svojih sinova.
Banija je srce otvarala. U toj opoj radosti i grlje-
nju nestao je negdje komandir Vujo, ali niko to nije
sada primje ivao. Bio je dan slavlja.

DVIJE POBJEDE U JEDNOM DANU

Odmor je bio kratak, svega dva dana. Za štab
Divizije ni toliko, trebalo je planirati nove zadatke.
Ve 4. novembra nave e krenule su u akciju tri
brigade. Objekat napada bilo je neprijatelj evo upo-
rište u Majuru, u kome su se nalazile dvije ete Nij-
emaca. Ovo uporište imalo je dvojaku ulogu: bilo
je predstraža Kostajnice i osiguranje pruge Kostaj-
nica — Sunja.

Druga brigada je imala zadatku da likvidira
uporište, a Tre a i etvrta su bile na obezbje enju.
Jedinice su krenule na zadak u prvi sumrak. Tre i
bataljon je dobio zadatku da zaposjedne prostor iz-
me u Panjana i Majura, minira prugu i put i osigu-
ra pravac od Kostajnice.

Kada je bataljon stigao u blizinu mjesta predvi-
enog za položaj, komandant uro Pjeva pristupio
je izvi anju. Odmah je utvr eno da se na brdu oko
groblja nalazi vod Nijemaca sa dva puškomitraljeza.

— Jota, šta misliš da uklonimo ove, da nam ne
vise iznad glave? — upita uro komesara Jovana
Zarkovi a.

Komesar se složio. im je Druga brigada po e-
la napad na Majur, dvije ete Tre eg bataljona izvr-
šile su iznenadni juriš na vod Nijemaca i poslige po-
lu asovne borbe uspjele da ga prisile na povla enje
prema Majuru. Nekoliko Nijemaca je ubijeno i ra-

njeno, a dvojica su zarobljena. Zaplijenjena su dva puškomitraljeza, dvije puške i nešto municije.

eta Milana Zili a, koja se nalazila u rezervi, odmah je dobila zadatok da minira prugu i put, kako bi se sprijeilo izvlačenje Nijemaca iz Majura, a tako e i dolazak pojačanja iz Kostajnice. Komandir Druge ete Vukašin Miočanović postavio je svoju etu na sjeveroistočnom dijelu groblja, prema Majuru, a Prva eta pod komandom Ješe Miočanovića zaposjela je jugoistočne padine brijege. Treća eta je poslije završenog miniranja zaposjela zapadnu padinu. Tako je bataljon obrazovao kružnu odbranu. Ete su se brzo utvrdile, koristeći rovove i žiante prepreke koje su ostale iza Nijemaca.

Komandant Pjeva odmah je uputio kurire u štab brigade i Štab divizije sa izvještajem da je bataljon zauzeo groblje i da se na njemu utvrdio. Međutim, kuriri su naišli na neprijatelja i nisu mogli da predaju izvještaj. Tako se dogodilo da je bataljon ostao bez veze sa pretpostavljenim komandama.

Dvojica zarobljenih Nijemaca nisu mnogo znali o tome i rasporedu snaga u Majuru i Kostajnici ili pak nisu htjeli da pruže takve podatke. Ipak, rekli su nešto mnogo važnije — znake raspoznavanja za tu noć.

Poslije prvog, neuspjelog, napada Druga brigada je u dva sata poslije ponovo krenula na juriš. Njeni bataljoni su uspjeli da probiju neprijateljevu odbranu u sjeveroistočnom dijelu sela i da potisnu Nijemce prema Kostajnici. Dok se još vodila borba u Majuru pojedini neprijateljevi dijelovi naišli se na položaj Treće ete bataljona.

U treći Vukašina Miočanovića nalazio se borac Mato Kruljac, koji je bio ranije domobranički oficir i znao je njemački jezik. Njemu je Vujo povjerio zadatok da namami Nijemce u klopu.

Kada su se Nijemci približili do žice, Mato upitana je njemački jeziku ko ide. Kada je dobio od-

govor da su Nijemci, on upita odakle idu i koliko ih ima, a zatim, zatraži da kažu znake raspoznavanja.

— Komandire, ja ih ne bih pustio sasvim blizu, Nijemci su lukavi — prišapta Mato.

— Bez brige budi, do eka emo ih na bajonet — odgovori Vujo, a zatim re e: — Dolaze nam nekako nezgodno, na bok, reci im da skrenu prema »ježu« jer ne mogu pro i na drugom mjestu.

Mato po e da razgovara sa Nijemcima. Jedan podoficir se izdvoji i pro e kroz otvor u bodljikavoj žici. Mato mu re e da i ostali krenu za njim. Podoficir odmah izdade komandu.

Kada je ocijenio da je povoljna prilika za otvaranje vatre, Vujo dade znak pištaljkom. U isto vrijeme Mato se obra unao sa njema kim podoficirom.

Planu plotun, a zatim odjeknuše dugi mitraljesski rafali. Izbezumljeni Nijemci prsnuše na sve strane. Desetak je odmah bilo pokošeno bliskom vatrom i par adima bombi. Borba nije trajala više od pet minuta. Za ito vrijeme neprijatelj je izgubio preko trideset vojnika, zaplijenjena su još dva »šarca«, desetak pušaka i dosta druge opreme. Bataljon nije imao gubitaka.

Pred zoru, kada je borba za Majur ve bila završena, pošto nije imao vezu sa štabom brigade, Pjeva je samoinicativno povukao bataljon sa položaja u selo Bjelovac.

Koliko istine ima u narodnoj poslovici: »Po jutru se dan poznaje«, pokazali su ukupni rezultati koje je postigla brigada tog dana. Dok su se borci Tre eg bataljona odmarali u Bjelovcu, ostala tri bataljona sa štabom brigade nalazili su se na položaju iznad puta Kostajnica — Dubica. Prvi i Drugi su bili na osiguranju, a etvrti u zasjedi ispred sela Slabinje, kod kote 187, na mjestu zvanom Šuplji kamen.

Inicijativa za ovu akciju potekla je od zamjenika komandanta etvrtoog bataljona Milana Radiši a,

koji je, dok se brigada nalazila u Moslavini, bio u Drugom odredu i esto navra ao sa svojom udarnom grupom na ovaj put. Pored niza uspjelih prepada sa grupom svojih odabranih drugova, Milan je na ovom mjestu uništilo nekoliko neprijateljevih kamiona koji su prevozili ustaše iz Dubice.

Sada se u zasjedi nalazio cio bataljon. Vrijeme je bilo prohladno, pa dug boravak na položaju nije bio baš prijatan. A neprijatelj nikako da se pojavi.

— Ko zna, možda danas ne e nai i — re e komesar Živko Košuti, trljaju i ozeble ruke.

— Ho e, glavu dajem da e nai i — odgovori Radiši. — Osje am po zraku da se ve približavaju.

Me utim, nije bilo tako. Bataljon je morao strpljivo ekati sve do pred pad mraka.

— Hajde da ti pokažem gdje sam preplivao Unu u kozara koj ofanzivi — re e Milan Boži Radmanović u, zamjeniku komesara bataljona.

Sišli su niz obalu i sjeli na ogradu mosti a. Ispred njih je tekla Una, valjaju i mutne talase. Milan pogleda preko rijeke prema Kozari i po e da pri a:

— Bila je to vraški teška situacija. Neprijatelj stegao sa svih strana obru, pritisnuo nas u srcu Kozare. Nismo mogli izdržati taj pritisak, podijelili smo se u grupice i probijali kroz obru. Sa još dvojicom drugova ostao sam tri dana u jednoj šumi, bez hrane i vode. Oko nas svuda neprijatelj. Nismo mogli više izdržati, odlu ili smo da se privu emo neprijatelju, ubijemo nožem nekog stražara i iskoristimo njegovu uniformu za lakši prolazak. Uspjeli smo. Jedan od mojih drugova je znao njema ki jezik, pa smo uz njegovu pomo presvu eni u njema ke uniforme prošli kao patrola.

— U tom odijelu si i došao k nama — re e Božo.

— Da. Mislili ste da sam Nijemac. ak ste i pitali jedan drugog šta e taj Švabo me u vama.

Zatim su obojica u utali. Misli su im bile daleko, u vremenu kada su se susreli pred formiranje brigade. Iz tog razmišljanja trgnulo ih je bruhanje auto-

mobilskih motora. Od Slabinje su dolazili kamioni, prvi je ve izlazio iza okuke.

— Brže pod mosti! — viknu Božo, jer drugog izlaza nije bilo. Više nisu imali vremena da stignu na položaj, mada je bataljon bio udaljen svega stotinu metara od njih, na brijezu.

Nekoliko minuta kasnije preko mosti a su prelazili kamioni. Po eli su da ih broje. Nabrojali su deset kada je bataljon otvorio vatru. U tom trenutku jedan kamion se zaustavio na samom mosti u. Nijemci poskakaše iz njega i potr aše na sve strane traže i zaklon. Nagrnuše pod mosti. Milan i Božo ih do e kaše bombama i rafalima iz automata.

— E, baš nam ovo nije trebalo — re e Božo.

— Zašto? Baš smo se našli na pravom mjestu. Znaš, ja volim da ovako izbliza pogledam neprijatelju u o i — odgovori Milan smiješe i se. — Takvu priliku ne eš uvijek imati. Samo da nas naši ne potka e, jer onda smo odnijeli ga e na štapu.

Poslije plotunske paljbe, bataljon je izvršio juriš i prosto raznio na bajonetima Nijemce. Ubijeno je oko 70, me u kojima i tri oficira. Oni koji su izbjegli ovaj udar, poskakali su u Unu i posakrivali se po okolnom vrbaku.

U trenutku te op e gužve, uo se glas nekog Talijana:

Albertino je bio Talijan, puškomitrailjezac, koji se sa još etrdesetak svojih zemljaka nalazio u Tre oj brigadi, a postali su borci Narodnooslobodila ke vojske poslije kapitulacije Italije. Sada je doživio iznenadan susret sa svojim zetom Dovanim, koji je bio njema ki zarobljenik.

— Albertino, karo mio!

Komandant bataljona Radovan Boži gledao je sa u enjem šta se to doga a. Nije mu išlo u glavu da neko ima vremena za ljubljenje u takvoj situaciji, pa upita:

— Sta je to?

Albertino pusti zeta iz zagrljaja, pa više rukama nego rije ima po e da objašnjava komandantu da je našao zeta.

— Pa šta? Našao si ga i sada uzimaj puškomitrailjez i goni neprijatelja — re e Boži , kome se baš nije svi alo to sentimentalno cijukanje u toku borbe.

Albertino zgrabi puškomitrailjez, povu e ovajna za rukav i otr aše zajedno prema šipražju u kome su se skrivali raspršeni Nijemci. Od toga dana više se nisu razdvajali. Obojica su bili borci Prve ete.

U zaplijenjenim kamionima pored ostalog nalazio se i jedan veoma cijenjen artikl u to vrijeme — so. Bez tog neophodnog za ina bile su i jedinice i narod. Zato borci prosto razgrabiše iz džakova taj dragocjeni teret i potrpase u torbice. Popularni kurir Vujasin, onaj Vujasin koji umalo nije izgubio glavu zbog repe, obezbijedio je u toj akciji so za svoj štab bataljona i ljubomorno je uva u dugo vremena. Kasnije su borce i starješine etvrtog bataljona podbadali njihovi drugovi iz ostalih bataljona pitanjem:

— Ej, imаш li soli?

Bataljon se u toj borbi dobro snabdio i cigare-tama. Desetak dana nije se ula rije : »bezec«. Milan Radiši , koji je bio strastveni puša , natrpao je ak i nogavice pantalona kutijama cigareta.

Evakuacija plijena morala se brzo izvršiti jer je neprijatelj mogao intervenisati iz obližnjih garnizona Kostajnice i Dubice. Sve što se moglo ponijeti evakuuisano je odmah, a ostalo je zajedno sa kamionima zapaljeno. Dok se bataljon udaljavao do Une iza njega je kao buktinja gorijelo šesnaest kamiona.

Kada je komesar divizije Uroš Kruni primio izvještaj o ovom uspjehu brigade ushi eno je rekao:

— Tre a nam uvijek priredi neko prijatno izne-na enje!

A i bilo je tako. Dvije pobjede u jednom danu, bez gubitaka, bio je zaista izvanredan uspjeh.

NAPAD JE PO EO U ZORU

Nastupio je posljednji mjesec etvrte ratne godine. Mada još nije pao snijeg, dani su postali hladni i vlažni. Gusta magla prekrila je banijska sela i zaklonila od pogleda krovnjare podignute na zgarištima. Zavladao je nekakav prividni mir. Brigada ve petnaest dana nije u estvovala u zna ajnijim akcijama, pa ak i one iz proteklog mjeseca duž željezni ke pruge Sunja — Bosanski Novi mogu se ubrojiti u rutinske. Iako je to zatišje bilo ispunjeno borbenom obukom i poja anim kulturno-zabavnim radom, borci su ipak osje ali dosadu. Pitali su kada e krenuti u neku ve u akciju.

Odgovor je došao polovinom decembra kada je stiglo nare enje da divizija krene na trome u Kranjine, Like i Korduna, gdje e sa Osmom kordunaškom divizijom i Unskom operativnom grupom u estvovati u zajedni kim akcijama. Cilj itih akcija je bio da se presijeku komunikacije kojima se neprijatelj povlačio poslije poraza u Dalmaciji i da se uspostavi vrš a vezu izme u oslobo enih teritorija u Lici i Kordunu. Bio je to dalek put, ali dobro poznat Banijcima. Tre a brigada je gotovo jednu etvrtinu svojih akcija izvela na tom terenu.

Petnaestog decembra oko podne formirana je u selu Kraljev anima divizijska kolona. Na Baniji je ostala etvrti brigada, koja je po etkom mjeseca preimenovana u Drugu, pošto je dotadašnja brigada sa tim nazivom rasformirana. Uz zvuke divizijske pleh-muzike polazile su jedna za drugom ete postrojene u kolonu dvojnih redova. Na elu Tre e brigade bila je divizijska zastava, osvojena u prošlom takmičenju. Sada je bilo u punom jeku inovo me ubrigadno takmičenje. Borci i rukovodioi Tre e bili su vrsto riješeni da i dalje zadrže taj veliki trofej. Pod tom zastavom su prešli Moslavini i Podravinu, izvojevali mnoge pobjede i dobili priznanja. Zastava je bila njihov ponos i dokaz borbene vrijednosti.

Prolazi duga kolona kroz banijska sela. Narod je svuda do ekuje s oduševljenjem. Mnogima je ovo prva prilika da vide Tre u brigadu poslije više mjeseci, ta nije od augusta, jer od tog vremena ona nije bila u ovom dijelu Banije, u glinskom srezu, iz koga je bila veća boraca Prvog bataljona. Posebno je bio srdačan do ek u Klasni u. U ovom selu je 22. novembra 1942. godine formirana Sedma divizija, u njemu je bila stalna baza partizanskih jedinica Banije, pa su se borci osjećali ovdje kao kod svoje kuće.

Poslije jednodnevног odmora u Klasni u nastavljen je marš prema Cazinskoj krajini. Stari borci Tre će dobro se sjećati borbi za Kladušu, Vrnograč, šturla i Cazin. Za oslobođenje tih mesta dali su svoju krv mnogi sinovi Banije. U ovom kraju veća sela je siromašna. Narod živi u oskudici, ali daruje borce sa onim što ima. U selu Todorovu je odmor. Teško je naći smještaj, jer su kuće razbacane po brežuljcima. Podijeljena je veća era. Borci su po običaju naroda ovog kraja posjedali podvijenih nogu oko niskih stolova, okupili oko sebe djecu i djelili s njima svoj skromni obrok. Poslije večere, umorni od napornog marša, brzo su pospali.

Sutradan je nastavljen put. Sada je već bilo poznato da je prva akcija biti na Drežnik-Gradu u kom je se nalazio jedan ustaški bataljon. U napadu će učestvovati Tre a brigada Sedme divizije i Prva brigada Unske operativne grupe. Ostale jedinice dobile su zadatak da postave osiguranje. Vrijeme po etaka napada određeno je za sedam sati u jutro 18. decembra.

Prošla je ponoć. Kolona se već poodavno odvojila od druma, pospani borci zapinju za oštrosloj kamenje, gunajući. Kaskaju konji natovareni minobacačima, mitraljezima i municijom. Kroz mrak se prema horizontu ocrtevaju vrhovi ljudskih planina. U blizini je veća i Drežnik, dosta duga koča selo, sa nekoliko zgrada od tvrdog materijala.

Bataljoni izlaze svaki na svoj položaj. U napadu učestvuju Prvi i drugi, a Drugi i Treći su rezervi.

Pravac napada je sa jugoisto ne strane, a sa sjevero-zapadne e udariti Krajišnici. Vrijeme sporo prolazi. No je hladna, zemlja vlažna, niti se može ležati niti stajati. Ki ma boli od zime i stajanja, noge se drvene. Tako do pred svanu e. Tada je cio položaj živnuo. Artiljerci su izvla ili na položaj topove, komandiri vodova i desetina raspore ivali su borce i davali im detaljne zadatke, vezisti su uspostavljeni telefon-ske linije.

Na pravcu kojim su napadali Krajišnici borba je po eli pola sata prije vremena dogovorenog za po- etak napada. Neprijatelj je primijetio njihovo podlaženje i otvorio vatru. Štab brigade je naredio Pilji i Radovanu Boži u da iskoriste tu situaciju i približe bataljone što je mogu e bliže neprijatelje vim odbrambenim položajima.

Koriste i kamenje i džbunje borci su se polako prikradali sve bliže ustaškim rovovima. Neki su ve stigli na domet ru nih bombi. U tom trenutku po eli je jaka minobaca ka vatru po isto nom dijelu sela. Jekan i njegove minobaca lije sadili su mine kao da ih nose rukom. Stupili su u akciju bombaši. Napad je bio toliko žestok da su ete ve u prvom naletu probile prvu liniju ustaške odbrane.

Na drugom kraju sela razvijala se tako e žestoka borba. Krajišnici su uspjeli da potisnu ustaše. Nešto kasnije ulo se kloparanje tenkovskih gusjenica. To je dolazila Tenkovska eta, koja je bila odre ena za podršku Prvoj brigadi Unske operativne grupe.

Ulazak tenkova u borbu i jak pritisak bataljona Tre e i Prve brigade potpuno je dezorganizovao ustaški borbeni poredak. Strahuju i da e im biti odsje ena odstupnica prema Vagancu, ustaše su po ele da se povla e uz Koranu, ostavljaju i iza sebe pojedine dijelove kao zaštitnicu. Kada su Pilja i Radovan primijetili da ustaše uzmi u, krenuše bataljone u gonjenje.

— Prrvi, za mnom! — grmnu Pilja i sjuri se niz kamenjar prema Korani.

Me u ustašama nastade panika. Bježali su na sve strane, a najviše prema Korani, skrivaju i se iza kamenja i džbunja. Treći za onima koji su bježali, Pilja iznenada nabasa na puške cijevi dvojice ustaša.

— Predaj se! — viknuše ustaše upiru i mu cijevi u grudi.

Pilja se trgnu. Munjevito mu sinuše kroz glavu misli na slične događaje u kojima se našao već nekoliko puta. Po svom starom običaju držao je pištolj za cijev. Trebala mu je bar jedna sekunda da ga prebací iz ruke u ruku. Ali, to nije mogao učiniti jer bi na prvi pokret ustaše srušile kuršume u njegove grudi.

— Predajem se! — reče Pilja sasvim mirno.

Jedan ustaša smaknu pušku i počne da ga uhvati rukom. Pilja iskoristi taj trenutak, izvi se kao mačka i udari ustašu drškom pištolja po glavi, a drugog odgurnu nogom. Onaj prvi se više nije mogao dići, te Pilja ostade da se uhvati ukoštač samo sa jednim, a za borca kakav je bio Pilja to više nije bio težak posao.

Slijedeći primjer svoga komandanta, starještine i borci Prvog bataljona trudili su se za ustašama i obranavali se borbom prsa u prsa. Komesar Prve ete Nikola Joka i komandir Nikola Tarbuk već su stigli do Korane. Ustaše, koje su bježale ispred njih, poskakaše u vodu i počele da plivaju. Joka i Tarbuk su ih gađali u vodi. Dvojicu odnese Korana, a nekoliko cina ispliva na drugu obalu. Nisu više imali municije, pa ljuti što im ustaše izmislili po osećaj nazad. Odjednom Joka spazi u šipražju jednog ustašu.

— E, ne eš mi bar ti pobjeđi!

Pošto nije imao više municije, on samo repetira pušku na prazno, pričajući nekoliko koraka bliže i viknu:

— Ska i u Koranu!

Prepredeni ustaša je po svojim prilici primijetio da njegov protivnik nema municiju, a možda je osjećao strah od vode nego od puške cijevi, te umjesto da skoči u vodu zavitla bombu i baciti na Joku. Srećom ona pada iza jednog kamena. Grmnu eksplozija, par-

a i odlomljeno kamenje prozviždaše iznad komesara. Vidjevši u kakvoj su se našli situaciji, komandir Tarbuk bez razmišljanja natra na ustašu i uhvati se s njim u koštač. Vor je razmršio komesar Joka upotrebljavaju i kundak svoje puške.

Puškomitraljezac Dušan Rajković je više od dvadeset minuta odolijevao nasrtaju ustaša koji su pokušavali da se probiju pravcem na kome se on nalazio. Zatim je njegov puškomitraljez umuknuo. Teško ranjen u stomak Dušan nije napuštao puškomitraljez. Puzao je ostavljući i iza sebe trag od krvi i vukao svoje omiljeno oružje da ne bi palo u ruke ustašama. Posljednjom snagom dopuzao je do jednog zaklona i viknuo:

— Drugovi, spasite mitraljez... Ja dalje ne mogu!
Bile su to njegove posljednje riječi.

Jedna veća grupa ustaša pokušala je da se probije drumom preko kote 385 za Vaganac. Tu su naišli na Drugi bataljon koji je bio u rezervi. Jakom i preciznom vatrom bataljon je brzo razbio tu grupu. Kao u svakoj borbi, tako i u ovom, istakao se proslavljeni bombaš i nosilac ordena za hrabrost, zastavnik brigade, vodnik Predrag Kalen erović. Pored ovog prekaljenog ratnika jurišao je novi borac Rudolf Kučera, koji je zadivio cijeli bataljon svojom hrabrošću. Potpuno sâm našao se me u nekoliko ustaša i uspio da ih savlada.

Borba na Drežniku trajala je samo jedan sat. Neprijatelj je uspio da izvuče dio snaga prema Vagancu zahvaljujući i samu okolnosti da su neke jedinice zakašnile sa postavljanjem osiguranja.

Brigada je u ovom borbi imala dvojicu poginulih 14 ranjenih. Neprijateljevi gubici su bili 64 mrtva, 2 zarobljena i veći broj ranjenih. Zaplijenjen je jedan top kalibra 47 milimetara, jedan minobaca i dosta drugog naoružanja.

Kada se etvrti bataljon vratio iz ove uspješne akcije, borce je po običaju došao kuvar Dimitar Štula i upitao:

— Jeste li izgladnili, janjci moji? Skuvaao je vaš stari »minažu«, da nahrani svoje junake.

Dijelio je Dmitar ru ak i pripitivao jednog po jednog kako je bilo u borbi, koliko je »bande« pobijeno i ko se najviše istakao juna kim držanjem.

Borci su pri ali, a imali su i šta. Bila je to veoma uzbudljiva borba, puna pojedina nih okršaja i doživljaja.

OKRŠAJ NA KOTI 410

Gnjilovac je selo u Cazinskoj krajini kroz koje prolazi put Cazin — Ostrožac. Na sredini sela je raskršće sa koga se jedan krak puta odvaja za Otoku i Bosansku Krupu. Idu i onim krakom koji vodi prema Ostrošcu, na udaljenosti oko dva kilometra, sa lijeve strane, nalazi se uzvišenje jajastog oblika na kome je ukopan betonski stub sa oznakom da je na tom mjestu nadmorska visina 410 metara.

Te dvije takve raskrsnice sa grupom kuća i kotu 410 držali su u decembru 1944. godine Nijemci. Bilo ih je oko tri stotine, a pripadali su mornari kom bataljonu koji se zajedno sa štabom njemačkog 15. korpusa povukao iz Dalmacije. Zbog toga što su bili priručeni da vode borbu na kopnu, borci su ih ironično nazivali »suvi mornari«. Borbeni moral im je bio dobar, a bili su i veoma dobro naoružani. Pored pješadijskog oružja i minobaca, imali su i pet lakih protivavionskih topova koje su uspješno koristili za borbu protiv zemaljskih ciljeva. Budući da nisu imali pogodnih tvrdih zgrada za odbranu, izradili su utvrđene položaje na zemljištu.

Eto, na tom mjestu i na takvog neprijatelja trebalo je da napadne Sedma divizija sa svoje dvije brigade u jutro 22. decembra. Pošto se neprijatelj branio na dvjema odvojenim otpornim tačkama, odlučeno je da se svaka od njih napadne jednom brigadom. Trebaće je dobila zadatku da zauzme kotu 410.

Pokret je izvršen 21. decembra uveče iz sela Pjanići, udaljenog oko deset kilometara od Gnjilovca. No je bila mračna i hladna, prsio je sniježak. U ovu akciju brigadu su vodili komesar Milan Knežević, načelnik štaba Milan Martinović Redžo i a utant Mirko Bila. Komandant Jovo akala je bio bolestan. Od kada je primio komandu nad Trećom brigadom, ovo je bila prva borba u kojoj nije učestvovao.

Na elu je išao Prvi bataljon, iza njega Treći, zatim Pratići, pa ostala dva bataljona. Treći im je sada komandovao poručnik Nikola Drobničak, a dužnost komandira Pratića je predao je Jekanu.

Uro Pjeva je poslije osmomjesečnog komandovanja ovim bataljonom otisao za načelnika štaba Prve udarne brigade. Rastanak sa bataljonom obilježio je uspješnom akcijom na majurskom groblju.

Redžo je sa vodičem išao ispred brigade. Ispre-sijecano, teško prohodno zemljište i mračna noć otežavali su marš. Kolona je esto zastajala da bi se prikupile sve jedinice. Negdje oko ponoći naišla je jedna brigada Unske operativne grupe, pa je Treći moral sa ekati dok pročeka kolonu. Za vrijeme toga ekanja borci su se gotovo smrznuli od jakog hladnoće. Kada je kolona ponovo krenula nabudali su kao da hodaju po trnju, još više su usporavali kretanje i prekidali u mraku vezu. Redžo je svaki put provjeravao da li je stiglo za elje.

Na pravcu kojim je napadala Prva brigada iznenada je počela borba. Redžo je pogledao na asovnik, bilo je još pola sata do ugovorenog vremena za potak napada.

— Je li daleko još? — upita on vodič.

— Tu smo, bolan, zar ne vidiš uku — reče seljak pružajući ruku prema brdašcu koji se tek malo projektovalo prema nebu.

Redžo se udari dlanom po elu.

— Pa što ne govorиш, ovje će, mogli smo nabasati pravo na mitraljeske cijevi. Jesi li siguran da je to ta uka?

— Tako mi Alaha, jeste — zakle se seljak, a zatim doda e: — Ma, rek'o bi ja ranije al' nijesam smio. Ko velim, pomisli ete da sam se uplašio od Švaba.

Redžo pozva komandante bataljona i kada ovi stigoše izdade im zadatak. Prate a eta je baš pristizala te Jekan odmah naredi minobaca lijama da postave oru a. Dobro izvježbani poslužiocu izvršiše za as nare enje.

Tre i i etvrti bataljon se odmah razviše.

Vukašin Mio inovi, komandir Druge ete Tre eg bataljona, dobio je zadatak da se provu e sa etom izme u puta i kote i udari sa boka. Prva eta pod komandom poru nika Ješe Mio inovi a i Tre a, kojom je komandovao iskusni komandir Milan Zilie, pomjeriše se u desno. Sve ete su imale nare enje da se privuku što je mogu e bliže neprijateljevim rovovima, mada je ve u tom trenutku udaljenost od neprijatelja bila svega par stotina metara.

U potpunom mraku, disciplinovano, komandiri vodova i desetina povedoše borce prema rovovima i bunkerima. Bili su to pokreti sli ni prikradanju ma ke, koje neprijatelj, ma koliko bio oprezan, nije mogao osjetiti. No je bila veliki saveznik Tre e. Njena snaga se ra ala u no nim jurišima, oni su bili njen specijalitet, izvor njenih nadahnu a.

Vujo je sa svojom etom prisao sasvim blizu rovova. Borcima se inilo da ve osje aju dah Nijemaca. Srce im je dobovalo u grudima, kroz tijelo se provla ila jeza. Bili su to oni trenuci iš ekivanja u kojima je svaki nerv nategnut kao struna, snaga je akumulirana u miši ima za trzaj ruke sa pripremljenom bombom, a misli usredsre ene na traženje odgovora kako onemogu iti protivniku da do e do daha.

Na desnom krilu se javio automat sa nekoliko kratkih rafala. Nastade ponovo tišina. Trenutak zatim odjeknu nekoliko pucnjeva iz pištolja.

— Ovo mi ne li i na napad — re e Vujo komesaru Nikoli Kladarinu koji se nalazio pored njega.

Prije nego što je Nikola uspio da odgovori odjeknuše mitraljeski rafali i eksplozije bombi sa pravca na kom je napadala Prva eta.

Nekoliko minuta kasnije dotrao je komandant Nikola Drobnjak i uzbud enim glasom rekao:

— Vujo, napadaj! Prva eta upala u vatru, Ješo je poginuo... Odmah kreći u napad!

Vuji se u inilo da se zemlja oko njega okrenula. Kao varnica mu u mislima bijesnu Ješin lik. Nije mogao povjerovati. Kao jeka iz neke provalije dopirali se do njegove svijesti riječi: Ješo poginuo... Ješo poginuo...

Sko io je kao razdraženi tigar i viknuo:

— Druga, pali!

Zaglušni šum ispunio uši. Nekoliko minuta trajala je neprekidna grmljavina oružja u decembarskom praskozorju. Plamen eksplozija rušio nih bombi osvjetljavao je njemačke rovove i otkrivaо ciljeve...

— Juuuriis! — grmnu Vujo iz svega grla.

eta se podignu i krenu uz strmu padinu. Borci su kao nošeni vihorom utri u prednju liniju rovova i tu se zaustavili, dalje nisu mogli. Njemački mitraljeski rafali doslovno su sjekli sve što se našlo ispred njih. Pomiješani sa lješevima izginulih Nijemaca, borci su bili prikovani u dostignutim rovovima. Zatim su Nijemci obasuli bombama etu i izvršili protivnapad. Vujo je gledao kako se pojedini borci povlače niz strmu padinu, padaju smrtno pogoreni ili ranjeni. U jednom trenutku u inilo mu se da i se eta rasplinuti kao pjena, da i je prosto zbrisati olovo i paradi rušio bombe. Međutim, pritisak je ubrzo popustio. Na desnom krilu krenule su na jurišete Treći i Prvi bataljona. Cijela kota je bila u plamenu.

— Druga, za mnogu! — viknu Vujo.

Borci ponovo krenuše u napad i stigoše do rovova. Više se gotovo nisu učili mitraljezi i puške. Nekoliko minuta vodio se dvoboј samo rušenjem bombama i noževima. eta je postepeno zauzimala jedan po jedan

rov. Nijemci su se borili do posljednjih mogu nosti. Zarobljenih nije bilo.

Vujo se zajedno sa komesarom Nikolom nalazio u vrtlogu okršaja. Obu en u njema ki šinjel jurio je od rova do rova pa su borci morali dobro da paze da im ne do e na nišan. Odjednom je primjetio nje-ma kog oficira kako stoji u rovu i nešto vi e u slu-šalicu telefonskog aparata. Potr ao je prema njemu. Nijemac je bacio slušalicu i pokušao da dohvati automat. Me utim, Vujo je bio brži. Odjeknuo je pucanj iz pištolja, Nijemac samo strese glavom i sko i na Vuju, udari ga nogom u stomak i obori u rov. Nastalo je gušanje izme u dvojice komandira i ko zna kako bi se završio taj dvoboј da Vuji nije pri-sko io u pomo njegov kurir.

Desetar Mato Kruljac, vodnik Janko Zmijanac, delegati Ivica Brailo i uro Radomirovi uskakali su pravo me u Nijemce i ru nim bombama istili ro-vove. Mato je vješto uzvra ao bombe koje su Nijemci bacali na njegove drugove.

Jekan je sa svojim minobaca lijama imao samo toliko vremena da ostvari prvi udar po koti, a zatim je morao prekinuti paljbu jer su se bataljoni pomiješali sa neprijateljem i vodili borbu prsa u prsa.

Taj žestoki okršaj nije trajao više od pola sata. Redžo je ve u pola sedam izvjestio štab divizije da je Tre a brigada izvršila zadatak. Neprijatelj je pre-trpio velike gubitke: oko 100 mrtvih, me u kojima 2 podoficira i 3 oficira. Zaplijenjena su dva protiv-avionska topa, minobaca , etiri mitraljeza i mnogo drugog ratnog materijala. Mi un Pavlovi nije mogao vjerovati da je taj utvr eni položaj zauzet tako brzo.

— Možete provjeriti izvještaj, ali u svakom slu-aju izdajte nare enje artiljeriji da ne ga a kotu 410 — re e Redžo.

Ova sumnja štaba divizije podstaknuta je ne-uspjelim napadom Prve brigade, koja je pretrpjela velike gubitke, a nije uspjela zauzeti raskrsnicu i grupu ku a u selu.

Grupa rukovodilaca iz brigade (slijeva nadesno) — stoje:
Božo Radmanović, Nikola Drljača, Nikola Končar, Nikola
Kladarin, Mirko Bajić, Mirko Šesto (prvi zdesna) — kleče:
Pero Todorović, Stanko Jekić Jekan (treći slijeva), Simo
Vujaklija, Lazo Kravac i Stanko Drobnjak

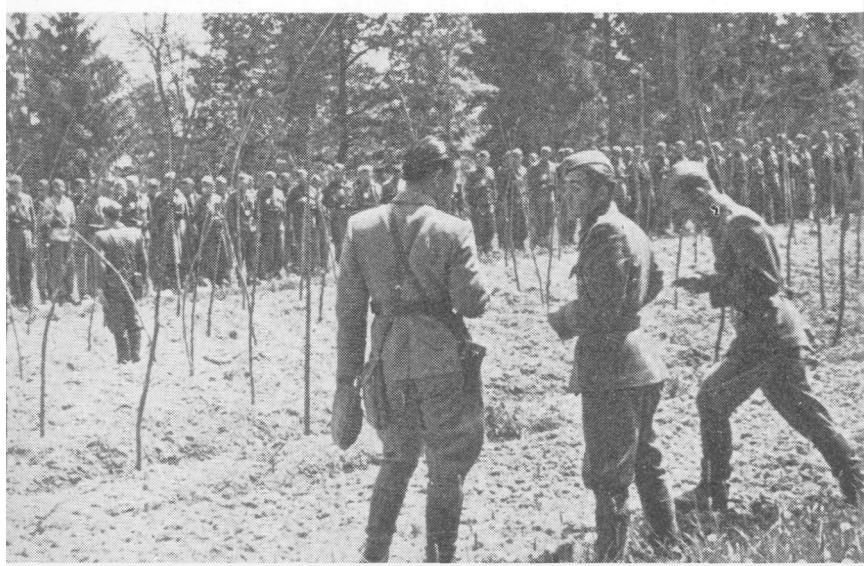
Komandant brigade Mirko Bila i komandant Četvrtog bata-
ljona Vido Milinković s grupom boraca kod Ilirske Bistrice,
maj 1945. godine

Članovi štaba brigade neposredno pred završetak rata (slijeva nadesno): načelnik štaba Nikola Drobnjak, komandanat Mirko Bila, komesar Ljuban Kljajić i pomoćnik kome-sara Dušan Lazić

Komandant divizije Milan Pavlović Mićun sa komesarom brigade Ljubanom Kljajićem i komandantom Mirkom Bilom vrši smotru brigade, maj 1945. godine

Štab divizije izdao je nare enje Prvoj brigadi da sredi jedinice i ponovo prede u napad u 11.00 asova, a Tre oj brigadi je nare eno da sa dva bataljona izvrši pritisak na selo sa južne strane.

Prva brigada je oko pola jedanaest izvijestila da još nije spremna, pa je po etak napada odgo en za 13.30 asova. Ovo odugovla enje omogu ilo je neprijatelju da uspostavi svoj narušeni vatreni sistem i da pruži još žeš i otpor. Kada su bataljoni krenuli u napad, do ekani su ubita nom vatrom i prisiljeni da se povuku.

Bataljoni Tre e brigade su naišli na minsko polje i pretrpjeli velike gubitke.

Izginulo je dosta boraca, a mnogo ih je ranjeno. Me u ranjenicima su bili komandir Vujo i komesar Nikola, koji su izašli živi iz onog strašnog okršaja na koti 410, a nastrandali takore i van borbe.

Poginuo je i vodnik iz Prvog bataljona Milan Miloševi , jedan od najstarijih i najboljih mitraljezaca Tre e brigade, a tada komandir voda.

U ovoj borbi najviše su nastrandali Mio inovi i. Bila su trojica i sva trojica su komandovali etama. Jeso je poginuo, Vukašin teško ranjen, a jedino je Perica ostao nepovrije en. On je bio najmla i Mio inovi u brigadi i najmla i komandir ete.

Bili su to gubici koji su poslije uspjeha na koti 410 došli kao težak udarac. Posebno zato što ih je brigada pretrpjela u izvršavanju dopunskog zadatka.

NOVOGODIŠNJA NOC U VAGANCU

Posljednji dan etvrte ratne godine brigada je provela na položajima ispred sela Iza i sa kojih je obezbje ivala napad Kordunaša i Krajišnika na ustaško uporište Vaganac. Borba za ovo mjesto vo ena

je cijelog dana, napad je ponovljen nekoliko puta, ali su ustaše uspjele da se održe.

Vaganac se nalazi na putu Biha — Slunj. U njemu je tokom cijelog rata bila jaka ustaška posada. Opasano bodljikavom žicom i minskim poljima, sa utvr enim zgradama i bunkerima, uporište je pružalo mogu nost za žilavu odbranu. Hvalisave vaga na ke ustaše poru ivali su Paveli u da do e u Vaganac ako mu Zagreb ne pruža dovoljno sigurnosti.

Takva ustaška upornost i samouvjerenost bi e razumljiva ako se ima u vidu injenica da su to bili ozloglašeni kolja i koji su svojim postupcima prema stanovništvu okolnih sela zasluzili najoštiju kaznu. Za njih nije bilo olakšavaju ih okolnosti. Zato su se borili na život i smrt.

Krajem 1944. godine front Crvene armije protezao se linijom Mazurska jezera — rijeka Visla — Blatno jezero — Dunav. Na zapadu su anglo-ameri ke trupe izbile na liniju rijeka Rajna — Ahen — donji tok rijeke Meze, a u Italiji na Toskanske Apenine. Narodnooslobodila ka vojska Jugoslavije povezivala je ta dva fronta.

Poslije oslobo enja Makedonije, Srbije i Crne Gore, uz veliku slobodnu teritoriju u pozadini neprijatelj evih snaga na preostalom dijelu jugoslovenskog ratišta, NOVJ je imala stabilnu strategijsku pozadinu i oslonac za vo enje uspješnih operacija sve do kona nog uništenja neprijatelja.

Gledan u evropskim, pa i jugoslovenskim razmjerima, Vaganac je bio samo si ušna, gotovo neprijetna ta ka. Me utim, izdvojen iz tog grandioznog ratišta, on je za jedinice etvrtog korpusa bio od prvorazrednog zna aja, jer se njegovim zauzimanjem uspostavljala vrsta veza izme u oslobo enih teritorija Dalmacije, Like i Korduna.

Prvog januara pripreman je peti i odlu uju i juriš na ustaška utvr enja. Tre a brigada je dobila zadatku da smijeni iscrpljene borbom bataljone Prve

muslimanske brigade Unske operativne grupe koji su prethodnog dana uz podršku tenkova napadale sa sjeveroisto ne strane na uporište. Sa juga i zapada napadale su dvije brigade Osme kordunaške divizije.

Pred polazak na zadatok brigada se nalazila u selu Gata, udaljenom oko pet kilometara od Vaganca. Ozebli borci grijali su se pored vatre. Napolju je zvijao vjetar i gomilao sniježne nanose pa je bilo ugodno sjedjeti pored pe i i gledati kako plamen liže suve cjepanice.

U jednom ku erku smjestio se Jekan sa nekoliko boraca iz svoje ete. Doma ica se jadala što ih nema im po astiti. Skinula je sa tavana nekoliko klipova kukuruza i pružila ih govore:

— Uzmite djeco, bolje je išta nego ništa.

— uvaj to, mati, za unu ad. Mi smo navikli na glad. U ovim zlim godinama ona nas stalno prati. Ali, ne e to još dugo trajati. Bi e kruva, mati, do mile volje. Bi e, ja ti kažem, za sve nas e ga biti...

Jekan je prelomio jedan klip, okrunio na dlani dvadesetak si ušnih zrna i bacio ih na usijanu plo u. Trenutak zatim prijatni miris po eo je dražiti nozdrve. Zrnca su po elu da skaku u, pucketaju i pretvaraju se u bijele kao snijeg kokice.

— Ohoho, bi e ih bogami puno rešeto — re e jedan borac veselo trljaju i ruke.

— Neka se zna da je Nova godina — odgovori Jekan kroz smijeh i zgrnu na kraj plo e ispe ena zrna, a zatim nagrnu druga da se peku.

Gladni borci po eše da kr kaju kokice.

— Baš ti hvala, mati — re e Jekan. — Ovo ti je prava hrana za borbu. Nema opasnosti kad olovo probuši drob. Najgore je kad se kuršum sjuri u punu torbu, onda nema više života.

No se ve uveliko spustila. Bilo je vrijeme za pokret. Bataljoni su po eli da se postrojavaju. Prvi i Drugi e u napad, Tre i obezbje uje artiljerijski divizion, a etvrti je u rezervi. Jekan je za ovu akciju

dobio kao poja anje još nekoliko minobaca a od Krajšnika. Govorio je da će te no i prirediti pravi vatromet.

Kolonu Prvog i Drugog bataljona vodio je komesar Milan Knežević, a Redžo je ranije otišao u štab korpusa da bi se upoznao sa organizacijom sadejstva za izvršenje zadatka. Sa brigadom je bio i lan političkih odjela divizije Branko Brković. Otkada je otišao iz Treće, Branko nije propustio nijednu akciju u kojoj je u estvovala brigada. Zajedno sa borcima i rukovodiocima Treće radovao se svakom uspjehu i tugovao za svakim poginulim drugom.

Na putu za Vaganac brigadu je uhvatila jaka vijavica. Gust snijeg nošen vjetrom zasljepljivao je oči i otežavao disanje. Lice i ruke pretvarali su se u ledenice. Bilo je to pravo vuče vrijeme koje, za usamljena ovjeka, obično, zna i smrt. Ovako u koloni, borci su se nekako održavali. Osjećaj da pored njih koračaju njihovi drugovi davao im je snagu da se suprotstave tom užasnom nevremenu.

— Sunašće im ustaško, platiće mi za ovu nogu — govorio je Iđuutito Pilja brišući suze koje su mu pod udarom vjetra kapale iz očiju.

Kolona se ljudjala kao mlado šiblje. Borci su se upinjali svom snagom da se održe na pritini koju je pravilo elastično kolone. Poneki su padali, ule su se psovke i nekakvo bolno mumljanje.

Prošlo je više od tri sata u rvanju sa nevremenom. Svima je bilo jasno da su zalutali, jer pravim putem do Vaganca se i najlaganijim hodom moglo stići za polovinu toga vremena. Komesar Knežević je bio veoma ljut. Svaki pas je pripitkivao vodiča, postarijeg seljaka, gdje se nalaze.

— Tu negdje mora biti trešnja. Samo trešnju da nam onda će biti lako — odgovarao je preplaćeni starac.

Sa za elja kolone esto su javljali da je prekinuta veza, zahtjevali su da se kolona zaustavi.

— Stoj elo!... Stoj elo!... — išle su poruke od borca do borca do komesara brigade.

Milan se zaustavio. Nije se mogao orijentisati. Sa svih strana ulo se samo zavijanje vjetra. Negdje su gruvali topovi, ali je ta jeka bila toliko slaba da se po njoj teško moglo odrediti sa kog pravca dolazi. Milan se veoma nelagodno osjeao. U etiri ratne godine doživio je mnoge teške trenutke, prošao sito i rešeto — kako se to obično kaže — ali malo je bilo teških trenutaka kao te no i. Morao se boriti sam sa sobom i ubje ivati druge, a to nije bilo lako. I on je bio ovjek od krvi i mesa, i njemu su podrhtavale zale ene ruke, suzile o i, i njegovo lice su probadali bolovi sli ni dubokim ubodima igle. Iza njega su išla dva bataljona, išli su ljudi za ije živote je on, dva-desetogodišnji komesar brigade, bio u ovom trenutku najodgovorniji, jer je komandant Jovo akala bio odsutan.

Branko Brković se progura do elazne kolone.

— Ko je naredio da se zaustavimo — upita ljutito komesar.

— Ljudi padaju. Ovako se dalje ne može — reče Branko teško dišući. Zatim upita prate im glasom vodiča:

— Stari, gdje je put? Kuda nas to vodiš?

— Druže, ne znam više ni ja. Tu negdje mora biti živica, pa trešnja, a pored trešnje...

— Ti više nikoga ne ešti voditi. Uješ li me što ti kažem?

Nesrećni ovjek obrisa ledenom rukom o i i promuča:

— Nemoj, druže, imam sitnu djecu. Života mi moga tu negdje mora biti ona trešnja.

U tom trenutku bijesnu svjetlost rakete. Branko uze kartu i busolu i izmjeri azimut na taj pravac.

Kolona je krenula u tom pravcu. Malo kasnije naišli su na artiljerce koji su tako e zalutali i mu ili se da izvuku topove.

Kolona je produžila pokret i ubrzo naišla na živicu i trešnju o kojoj je stalno govorio vodi. Srean što su izašli na pravo mjesto, seljak po e da iska e kao dijete. Malo dalje od tog mjesta nalazila se telefonska linija, pa kolona krenu pored nje prema sjeveroisto nom dijelu sela.

Kordunaši su ve vodili borbu na svome pravcu. Ula se gusta puš ana i mitraljeska vatra. Redžo je do ekao kolonu u selu i odmah izdao nare enje za napad. Jekan je postavio minobaca e i po eo da priprema elemente za ga anje. Išlo je to brzo, jer je njegovo veliko iskustvo i ovom prilikom došlo do izražaja.

Ozebli borci malo živnuše. Osje aj da e ubrzo uslijediti napad, želja a se istjeraju ustaše i do e do krova i vatre, podsticali su ih da ulože i posljedne snage.

Pošto nije bilo mogu e sa uvati tajnost napada, štab divizije je naredio da odmah po ne artiljerijska priprema. Nekoliko minuta poslije izdatog nare enja po eše da gruvaju minobaca i i topovi. Predio sela oko crkve bukvalno se našao u plamenu i dimu. Bio je to pravi novogodišnji vatromet.

Za vrijeme artiljerijske pripreme Prvi i Drugi bataljon su se privla ili ži anim preprekama. Nikola Leki, borac Tre e ete Prvog bataljona, koji je sa svojih etrdeset godina bio jedan od najstarijih ljudi u brigadi, neustrašivo je, sa još nekoliko svojih drugova, puzao sa makazama prema bodljikavoj žici. Komandir Druge ete Jovan Arbutina Jovas bio je ispred strelja kog stroja. Li nim primjerom je podsticao borce da se što je mogu e više približe preprekama. Nedaleko od Jovasa puzao je deseter Zvonko Radi nose i u rukama pripremljene bombe. U strelija kom stroju su bili i komesar Milan Rula, komandir Simo Vukmanovi i ostali rukovodioци na elu sa neustrašivim komandantom Piljom, ikoji je, po obijaju, držao pištolj za cijev.

Drugi bataljon pod komandom Nikole Drlja e privla io se crkvi oko koje su bila najve a utvr enja. Komesar Prve ete Ostoji , vodnik Kalenderovi , komandir voda uro Kuprešanin i desetar Jovan Martinovi predvodili su grupe bombaša. ekali su samo znak za juriš pa da se kao grom sru e na ustaše.

Druga i Tre a brigada Osme divizije ve su prodrle u uporište i vodile borbu sa ustašama koji su pokušavali da se probiju prema Iza i u.

U tom trenutku krenuli su na juriš Prvi i Tre i bataljon. Snažan nalet kroz ži ane prepreke u kojima su napravljeni otvori sje enjem žice i eksplozijama granata, prisilio je ustaše na o ajni ki otpor. Demoralisani dvodnevnim napadom, pretrpjevši velike gubitke od artiljerijske i minobaca ke vatre, a sada pritisnuti sa tri strane nisu mogli zaustaviti napad Kordunaša i Banijaca. Mit o neosvojivom Vagancu bila je raspršena. Zloglasne ustaše bježale su u nedru prema Iza i u i Biha u, ostavljaju i iza sebe razrušene bunkere, lješeve i krvave tragove.

Bježe i ispred Kordunaša, jedna grupa ustaša je naišla na Tre u etu Tre eg bataljona. Komandir Milain Zili priredio im je sa svojim borcima do ek, onakav kakav su zaslužili svojim nedjelima.

Kada su se stari poznanici i drugovi Kor unaši i Banijci susreli kod crkve, u sredini tog ustaškog osinjaka, nastalo je grljenje i estitanje na pobjedi. Tu radost nisu doživjeli hrabri Banijci Jovan Arbutina Jovas, Zvonko Radi , uro Kuprešanin, Jovan Martinovi i simpati ni Talijan ovani, koji su svojim životima platili tu pobjedu.

Nekoliko dana kasnije u oslobo enom Vagancu je održana smotra brigade na kojoj su najzaslužnijim borcima i rukovodicima uru ena odlikovanja. Smotri je prisustvovao komandant etvrtog korpusa Milo Šumonja koji je estitao brigadi na postignutim uspjesima u borbama za Drežnik, kotu 410 i Vaganac.

SVE ANOST U GLAVI ANIMA

Polovinom januara cijela Sedma divizija ponovo je bila u Baniji. Treća brigada se nalazila u tadašnjem dvorskem srežu, u selima Javoranj, Glavi ani i Vrpolje. Dvadeset petog januara u bataljonima je vladala neobična živost — vršene su pripreme za veliku svečanost, prijem divizijske zastave. Ta nije, proglašenje Treće brigade za najbolju brigadu Divizije i saopštenja da divizijska zastava i dalje ostaje u njenom stroju.

Već od ranog jutra su starješine i borci dotjerivali svoju opremu i naoružanje za sve anu smotru, uvježbavano je postrojavanje i paradni korak. Posebno nestrpljenje je vladalo u Trećem bataljonu koji je za svoje uspjehe proglašen najboljim bataljom u brigadi, a tim i u Diviziji.

U selu Vrpolje, gdje je bio razmješten Treći bataljon, radosno raspoloženje prenosilo se i na mještane. Omladinke i pioniri okupljali su se oko boraca i razgovarali sa njima o tom velikom prazniku bataljona. Svi su nestrpljivo ekali to poslije podne da prisustvuju predaji zastave i da proslave taj uspjeh.

Komesar Druge ete Duro Radomirović, uveni puškomitraljezac i bombaš, sjedio je među borcima i razgovarao. S vremenom na vrijeme pritiskivao je šakom ki mu i stenjao od bolova.

— Drugovi, ko je da me malo po epa po le ima?
Borci su se ne kali.

— Ajde, ajde, to vam je jedina prilika da gazite po životu komesaru — reče delegat Ivica Brailo.

Razleže se grlati smijeh. Nekolicina boraca poseće da pritiskuju šakama komesarova leđa.

— Ohoho, tako, tako. Joj, ljudi, što to godi! Dobro ih poravnajte da se ne iskrivim kao paragraf tamo na proslavi. Šta bi svijet rekao ...

U sobu u je zamjenik komesara bataljona Adam Koljaja. Adam je bio veoma omiljen među borcima.

Volio je da se našali i da u estvuje u razbibrigama ratni kim. Ovaj put mu je meta bio zastavnik Ivica.

— Ikek, ajde ispri aj kako si maznuo onog ustašu nogom. Samo, molim te, pošteno, onako kako je bilo. Onako, znaš: »A ja ti njega tup, pa po zubima...«

— Nemoj, komesare, molim te, u onom lanku u »Divizijskim vijestima« doga aj je malo preuve- li an. Bilo je to malo druk ije, ali, bogeca mu nje- govog, nije baš bilo ni lako. Njih dvojica, a ja sam. Oteše mi pušku, šta sam drugo mogao...

Borci su se slatko smijali. Voljeli su da slušaju kad Ivica pri a, jer je on znao da vjerno ispri a kako se odigrao neki doga aj. A imao je šta i da pri a. Bio je jedan od najboljih boraca u brigadi, volio je da se isti e hrabroš u i da ulije e u vratolomne doga- aje. Bio je hrabar bombaš i pronicljivi izvi a . Svi su se sje ali kako je presvu en u žensku odje u izvi- ao kretanje neprijatelja na pruzi Sunja — Kostaj- nica, kako se sam obra unavao sa Nijemcima na majurskom groblju i na koti 410.

— Komesaru, ho e li Ivica biti zastavnik? — upitaše borci, mada su bili uvjereni da e biti tako.

— A šta vi mislite? — upita Adam umjesto odgovora.

— Mi smo svoje ve rekli na etnom sastanku.

— E, pa kad mase tako kažu, onda je red da se sluša njihov glas — odgovori Adam smješkaju i se.

Poslje ru ka iz nekoliko pravaca pristizali su bataljoni Tre e brigade na poljanu pokrivenu snije- gom ispod sela Glavi ani. Razlijegala se gromka pjesma.

Na elnik štaba Milan Martinovi Redžo, koji je zamjenjivao bolesnog komandanta akalu, naredio je da se bataljoni postroje. Tre i je zauzeo po asno mjesto na desnom krilu brigadnog stroja. Komandant Nikola Drobnjak, komesar Jovo Zarkovi Jota, za- jedno sa komandirima eta poravnavali su stroj kako

bi i u ovim sve anim trenucima opravdali naziv najboljeg bataljona. Svima je teško što ovom slavlju ne prisustvuju mnogi hrabri rukovodioci i borci bataljona koji su dali najve i doprinos ovom velikom uspjehu. Okrnjen je stroj bez odvažnog komandira Prve ete Ješe Mio inovi a, bez Vuje i komesara Nikole Kladarina, bez nekoliko desetina odanih boraca.

Lijevo od Trećeg postrojavaju se Prvi, Drugi i četvrti bataljon. U ovom takmičenju svi su oni dooprinijeli da brigada dobije veliko priznanje. Štab brigade je imao dosta muke da ocijeni koji je bataljon najviše doprinio. Ipak, akcije Trećeg u Majuru i na koti 410, pored niza ostalih, neosporno su potvrđivale da njemu pripada prvo mjesto.

Donesena je zastava — taj simbol ratne slave Sedme divizije. Svi pogledi su usmjereni prema toj svetinja banijskih ratnika. Borci Treće je dobro poznaju, pod njom koračaju već šest mjeseci, ona se lepršala iznad njihovih glava u svim akcijama od Drave do Korane. Na tom velikom ratnom putu uvali su je kao zjenicu svoga oka, branili su njenu ast svojim životima, svojom krvlju.

Odjekuje sve ana komanda, pozdrav zastavi slobode.

Komesar divizije potpukovnik Uroš Krunić u pratnji komesara brigade Milana Kneževića, a utanta Mirka Bile i načelnika Milana Martinovića obilazi stroj i pozdravlja borce. Zatim u krajem govoru iznosi uspjehe brigade. U proteklom takmičenju Treće je sakupila najveći broj bodova — 28.450. Na drugom mjestu je bila Druga brigada sa 17.322 bodova, zatim Prva sa 15.322 i Partizanski odred Banije sa 2.260 bodova.

Broj bodova zavisio je od broja izvedenih akcija, nanesenih neprijatelju gubitaka, kolike i vrste zaplijenjenog naoružanja i opreme. Pored postignutih rezultata u borbi ocjenjivani su i rezultati u kulturno-zabavnom radu i općem moralno-političkom stanju u jedinicama.

Komesar Kruni zatim predaje zastavu Redži i estita u ime Štaba divizije na postignutom uspjehu brigade. Redžo poziva zastavnika Ivicu Braila, predaje mu zastavu i poklon: automat i poniklovan i bodež.

— Druže kapetane, primam zastavu i zaklinjem se da u je uvati i da u još žeš e tu i neprijatelja — re e ponošno novi zastavnik u koga su bili usmjereni pogledi svih boraca.

Sve anost je završena govorom komesara Kneževi a koji je estitao borcima i rukovodiocima postignuti uspjeh, podsjetio ih na samopožrtvovanje i elan ikoje su pokazali u toku proteklog takmi enja.

— Mi, ponošni borci najbolje brigade Sedme divizije, tu i emo i dalje neprijatelja, ma koje boje on bio, i uvati krvlju pla eno narodno jedinstvo ...

Iz hiljadu grla zaori se glas odobravanja. Borci Tre e obe avali su da e i u budu e ulagati sve snage za kona nu pobjedu nad okupatorom i doma im izdajicama.

Zatim je nastalo veliko slavlje. Svi su se uhvatili u kolo i zapjevali. Sasvim visoko iznad tog živog lanca lepršala se ratna zastava Sedme divizije pod kojom e Tre a brigada doživjeti pobjedonosni vršetak rata.

OBRA UN SA USTAŠAMA U MOŠCENICI

Sedmog dana poslije sve anosti u Glavi anima Tre a brigada se spustila kroz Samaricu u sjeveroisto ni dio Banije. Prvi i Tre i bataljon su razmješteni u selu Letovancima, Drugi u Petkovcu, etvrti u Blinji, a štab brigade sa prištapskim dijelovima u Bjelniku. Dolazak na ovu prostoriju nagovještavao je borcima da e ubrzo uslijediti napad na jedno od ustaških uporišta oko Petrinje i Siska, najvjerovalnije na Mošćenicu. To uporište esto je bilo objekat napada banijskih jedinica. Me utim, zbog njegove važnosti za kontrolu komunikacije Sisak — Petrinja,

neprijatelj je stalno u njemu držao posadu. U to vrijeme u Moš enici je bilo oko 150 ustaša.

Nekoliko dana je vršeno intenzivno izviđanje i obuka za napad na utvrđena uporišta. Vodnik Bogdan Vlajnić i delegat Stojan Došen ulagali su sve svoje znanje da pripreme vodjajući jurišnih pionira za izvršenje njegovog specijalnog zadatka. Borci ovog voda morali su biti dobro obučeni u pravljenju prolaza kroz žive mine i minsko-eksplozivne prepreke, rukovanju eksplozivom i njegovom upotreboom prilikom rušenja bunkera i drugih utvrđenih objekata. Bili su ito smjeli mladi i koji su, zahvaljujući svom mlađala kom poletu, dobre podnosili sve psiho-fizičke pripreme.

Sedmog februara zadatak je već bio poznat. Divizija napada neprijateljeve posade između Siska i Petrinje. Treće brigada napada na Moš enicu u kojoj neprijatelj brani dvije otporne taktičke grupe kuće i oko crkve i željezničke stanice. Pored bunkera, utvrđenih zgrada i rovova glavne taktičke odbrane zaštite su bodljikavom žicom i minskim preprekama. Uporište je smješteno na sredokraju puta između jakih neprijateljevih garnizona Siska i Petrinje koji su bili udaljeni od Moš enice svega pet do šest kilometara. U Sisku se nalazilo oko 2.000 Nijemaca, ustaša, domobrana i erkeza, a približan broj ustaša i domobrana bio je smješten u Petrinju. Prva brigada je napadala na Česko Selo i obezbjeđivala pravac od Petrinje, a Druga brigada je vršila osiguranje od Siska. Jedna brigada Unske operativne grupe nalazila se u divizijskoj rezervi. Napad brigade podržavao je jedna baterija topova 75 milimetara, a jedna baterija istog kalibra i protivtenkovska baterija stavljeni su pod neposrednu komandu Treće brigade kao prateće artiljerije.

Sedmog februara poslije podne bataljoni su se pripremali za polazak na zadatku. Štab brigade je u svojoj zapovijesti naredio da se Prvi i Drugi bataljon prikupe u selu Mađari, a Treći i četvrti na putu ispod

sela Petkovac, odakle e u 17.00 asova krenuti prema Moš enici.

Neposredno pred postrojavanje oko boraca se okupio narod. Bilo je tu dosta rodbine boraca i rukovodilaca. Kao pred svaku akciju, tako je i sada odjekivala je pjesma, ule su se vesele upadice i šale.

— Pjevajmo, pjevajmo jer možda e neko no as i zakukati — re e neko od boraca.

— Bogami, ne ijoj majci e sutra osvanuti crno jutro — dodade komesar Drugog bataljona Stevo Blagojević.

Stevina majka se rasplakala.

— Nemoj, mati, plakati, to mi onako, u šali. Znaš li onu pjesmu: »Proleteri ne bojte se rana, nema smrti bez su ena dana«. Koliko smo do sada akcija izveli, a ipak je ve ina izašla iz njih živa. Kad navali Tre a, ustašama zadrhte ruke pa nas ne mogu pogoditi.

— uvaj se, Stevo, dijete moje, re e mu mati drhtavim glasom.

Ta no u odre eno vrijeme kolone krenuše prema Moš enici. Prvi i Drugi bataljon su imali zadatak da napadnu uporište sa isto ne strane, od sela Pra no. To je bio pomo ni pravac napada. Drugi bataljon je bio oja an jednim protivtenkovskim topom i jednim flakom. Napad ova dva bataljona podržavala su tri minobaca a iz Prate e ete. Tre i bataljon je napadao glavnim pravcima, od šume Kotar, preko južnog dijela sela Moš enica koje nije bilo zaposjednuto od neprijateljevih snaga, pa prema centru gdje se nalazila crkva i grupa zidanih ku a podešenih za odbranu. Bataljon je oja an vodom jurišnih pionira, vodom protivtenkovskih topova i baterijom 75 milimetara, a njegov napad podržavala su i tri minobaca a iz Prate e ete. etvrti bataljon je napadao na zapadni dio sela.

Koriste i mrak i pošumljeni teren brigada je izašla prikriveno na polazne položaje. Napad je trebalо po eti u dva sata poslije pono i pa je bilo još

dosta vremena za detaljnu pripremu. Štab brigade, minobaca i i vezisti nalazili su se pozadi Tre eg bataljona, u južnom dijelu sela Moš enica. Komandant akala i komesar Kneževi stalno su provjeravali kako teku pripreme. Na elnik štaba Milan Martinovi Redžo nalazio se sa Prvim i Drugim bataljonom, a a utant Mirko Bila je pratilo rad artiljerije i minobaca a.

Komandno mjesto štaba divizije bilo je u Novom Selu. Komandant divizije, potpukovnik Milan Pavlovi i komesar Uroš Kruni nestrpljivo su o ekivali po etak napada. Bili su uvjereni da e Tre a brigada opravdati njihovo povjerenje i zauzeti to ustaško uporište.

Artiljerijska priprema po elu je ta no u 02.00 asa. Topovske granate i minobaca ke mine odjeknule su oko crkve i željezni ke stanice. Vod jurišnih pionira je odmah krenuo prema ži anim preprekama. Vodnik Vlajni je zajedno sa svojim borcima puzao kroz snijeg i pod jakom vatrom iz ustaških mitraljeza pravio otvore u bodljikavoj žici. Izvršavaju i ovaj zadatak poginuli su hrabri pioniri Vid Dubrovec i Izet Huranovi. Njihov život ugasio se kod bodljikave žice, ali su zato njihovi drugovi imali otvorene prolaze prema bunkerima i grupi ku a oko crkve.

Dok su artiljerijske granate zasipale ustaška utvr enja, borci Tre eg bataljona su prišli na stotinu metara od prepreka. U pola tri je završena artiljerijska priprema. Poslije guste mitraljeske i puš ane vatre Tre i je krenuo u siloviti juriš, prošao kroz otvore u preprekama i zauzeo prve rovove, bunkere i ku e. Ustaše nisu mogle izdržati ovaj pritisak pa su se povukli prema crkvi, odakle su pružili o ajni ki otpor.

etvrти bataljon je na svom pravcu tako e prošao kroz prepreke i istio polako zapadni dio sela. Dvije ete su odmah zatvorile prostor do rijeke Kupe i na taj na in sprije ile ustašama da se izvuku prema

Petrinji. Izvršavaju i ovaj zadatak teško je ranjen komandir Prve ete vodnik Dmitar Kovačević.

Pokušaj Prvog i Drugog bataljona da u prvom naletu prođu kroz minske i žiante prepreke nije uspio. Neprijatelj je osjetio da se za vrijeme artiljerijske pripreme približavaju grupe boraca prema preprekama pa je otvorio jaku paljbu. Komandant Drugog bataljona Nikola Drlja a je naredio poslugama protivtenkovskog topa i flaka da unište bunkere iz kojih su ustaše branile prilaz preprekama. Im su ova oružja otvorila vatru i otkrila svoj položaj, neprijatelj ih je uočio i zasuo ubita nom vatrom. Izginuli su gotovo svi poslužioci. Borci, koji su za ovo vrijeme stigli do krstila na putu, našli su na mine i izginuli.

Komesar bataljona Stevo Blagojević je uz pomoć nekoliko preživjelih poslužioca flaka ispalio po nekoliko rafala na bunkere i uspio da ih neutrališe. Za to vrijeme borci su sklonili krstilo sa puta i zauzeli bunkere sa lijeve i desne strane puta. U ovom naletu ranjeni su komandiri Prve ete poručnik Dragan Jajić i komandir Treće ete Nikola Nišević. Tu je poginuo i hrabri omladinac Stevo Nožinić. Protivtenkovski top je ostao bez posluge na brisanom prostoru.

Prvi bataljon je poslije kraće borbe uspio da prođe kroz prepreku na željezni koj pruzi, ali je kasnije našao na drugu, koju nije mogao savladati, jer su se ustaše branile efikasnog vatrom iz mitraljeza. Poslije nekoliko pokušaja u kojima su poginuli Stevo Pjevac, Milan Vujaklija, Stojan Drašković, Milan Kesić i Nikola Karadža, a ranjeni mnogi borci, među kojima i komandir Treće ete Simo Vukmanović, Pilja je odustao od beskorisnog pokušaja da se do željezničke stanice dođe kroz te prepreke. Ubacio je jednu etu kroz otvor koji je napravio Drugi bataljon i otpođeo borbu za stanicu. Ali su i tu ustaše pružile žestok otpor i prisilile bataljon da se zaustavi.

Komandant akala je pozivao redom komandante bataljona i pitao kako će napad. Kada je dobio vezu

sa Prvim bataljonom, upitao je Pilju kakva je situacija kod njega.

— Teško ide, ali vjerujem da smo uspjeli. Imam dosta gubitaka. Trebalo bi srediti jedinice i ponovo udariti svom žestinom.

Mada je već imao spremnu odluku, akala je htio da uje i prijedlog ovog iskusnog komandanta bataljona, ije mišljenje je obično uzimanu u obzir prilikom donošenja važnih odluka. Pilja je bio neustrašiv komandant koji se uvijek nalazio u prvim borbenim redovima i pratilo tok borbe iz neposredne blizine, koji se nije plasio žestokih okršaja. Me utim, kada bi ocijenio da nešto teško ide i da postoji mala vjerovatno a za uspjeh tražio je da se napad obustavi. Njegov zahtjev je najčešće usvajan.

Pošto je saslušao izvještaje svih bataljona, akala je referisao komandantu divizije Mi unu o rezultatima napada i predložio da se izvrši krajna artiljerijska priprema za novi napad. Predlog je prihvaten.

štab brigade je izdao naređenje bataljonima da izvrše sređivanje borbenog poretku. U vrijeme ovih priprema stigao je u Drugi bataljon Redžo i naredio da se izvuče protivtenkovski top. Jekan je predložio da se pokupi sva stoka iz zauzetog dijela sela i natjera na prostor gdje se nalazio top i tako, zaklanjujući i se iza nje, omogući izvlačenje topa. Ovaj originalni postupak se pokazao veoma uspješan. Top je ubrzo izvučen i postavljen iza jedne kuće odakle je mogao ga ati željezni kuštanici, a Jekan je sticajem okolnosti preuzeo ulogu nišandžije. Htio je da vidi kakva je razlika između minobaca, u čijem rukovanju je bio nenadmašni majstor, i topa koji ga u položenim putanjama. Mada je uspio da pogodi stanicu nužgradu, kasnije je govorio da nikad ne bi dao minobaca za top.

— Nepokretan je vala do zla boga. Sa minobacima je druk ije. Rastaviš ga, brate, na dijelove, strpaš ako treba u torbu i postaviš tamo gdje ti je volja.

Komandant Nikola Drlja a je došao da bi se li no dogovorio sa Jekanom gdje da ostvari vatru iz minobaca a. Jedva ga je pronašao.

— šta si ti, komandir prate e ete ili tobdžija?

— upita Nikola zabrinut da mu minobaca lije bez Jekana ne udare po bataljonu.

— Kakav bi ja bio komandir kad ne bi sebi premio dobrog zamjenika. Samo ti reci gdje želiš vatru, pa emo »ujake« kljucnuti pravo u tjeme.

Komesar Blagojevi je vidio da su tu Redžo i Jekan pa predloži komandantu da po e s njim u ete, jer šta e pomisliti borci kad ne vide u strelja - kom stroju svog komesara. Nikola se složio.

Izašli su na put i prošli kroz ži anu prepreku.

— Kako bi bilo da idemo kanalom, ne emo biti toliko uo lјivi — upita Stevo.

— Šan evi su puni mina — odgovori komandant.

Pošli su jedan pored drugog sredinom puta. Odjednom odnekud doleti zrno i pogodi Stevu u koljeno. Skotrljao se u kanal i jauknuo. Komandant dopuza do njega i upita ga gdje je ranjen.

— Gadno me mlatnulo. in i mi se da mi je cijela noga odvaljena.

Došli su bolni ari i odnijeli ga u previjalište. Više se nije vratio u Drugi bataljon, do eka je kraj rata u bolnici.

Prvi bataljon se tako e pripremao za odlu ni juriš na željezni ku stanicu. Pilja i Živko Košuti , koji je iz etvrtog prešao za komesara Prvog bataljona, uvodili su u borbu Prvu etu, koja se do tada nalazila u rezervi. Komandir Stojan Bjelajac i komesar Dušan Babi pripremali su se za izvršenje zadatka. Pred njima je bila utvr ena stani na zgrada koju su ustaše držale kao svoju posljednju odbrambenu ta ku.

Tre i i etvrti bataljon su ve bili spremni za novi juriš. Pred njima se nalazila raskrsnica sa utvr enim vatrenim ta kama koje je prethodno trebalо neutralisati artiljerijskom i minobaca kom vali **Sinovi Šamarice**

trom. Zato su privu ena na blisko odstojanje sva prate a oru a, a minobaca ima su dati precizni zadaci.

Poslije petnaestominutne artiljerijske pripreme, u 04.15 asova, otpo eo je ponovni juriš na svim pravcima. Tre i bataljon je energi no napadao i poslije kra eg vremena izbio u centar sela. etvrti je u tom posljednjem jurišu izgubio svog hrabrog komesara Nikolu Joku. U isto nom dijelu sela i oko željezni ke stanice i dalje se vodila ogor ena borba. Desetina iz Prvog bataljona, kojom je komandovao desetar Branko Filipovi , a u kojoj su bili i etvorica Dabi a, krenula je prema stanici. Ovi smjeli mladi i približavalni su se pod pljuskom zrna ustaškim utvr e njima i zasipali ih bombama. Tu, na domaku stanice, pao je desetar Branko, rodom iz sela Svinjice, jedinac u majke.

U svanu e se neprijatelj držao samo još u željezni koj stanici na koju su sada jurišali i borci Tre eg bataljona. U strelja kom stroju ovog bataljona nije više bilo komandira Druge ete vodnika Mihajla Blanuše i vodnika Prvog voda iste ete Dragana Niševi a. Poginuli su predvode i svoje borce u odlu an juriš protiv ustaša u centru sela. Pored njih je pala desetina boraca koji su u stopu pratili svoje hrabre komandire. Ranjen je i komandir Prve ete, vodnik Božo Drlja a.

Bilo se ve razdanilo kada su ustaše prestale da daju organizovan otpor u stanici. Oni koji su preživjeli napad povla ili su se prema nabujaloj rijeci Kupi. Nisu imali smjelosti da se predaju, pružali su otpor do posljednjih mogu nosti. A kada su vidjeli da im više nema spasa, po eli su sami da se ubijaju. U sedam sati ujutro završena je borba — Moš enica je bila osvojena.

Oko osam sati neprijatelj je krenuo iz Petrinje i Siska s namjerom da ponovo zauzme Moš eniou, ali je odbijen uz ve e gubitke. Tri dana kasnije, pošto su mu pristigla poja anja iz Zagreba, pokušao je još jednom da povrati uporište, ali je i taj pokušaj

propao. Sedma divizija je vrsto držala u rukama zaposjednute položaje i sprijeila mu prodor prema banijskim selima.

U svim ovim borbama neprijatelj je imao 321 vojnika i oficira izba ena iz stroja, od čega 232 mrtva i 16 zarobljenih. Gubici divizije bili su 32 poginula i 152 ranjena, među kojima je bilo dosta rukovodilaca. Ovi podaci ubjedljivo potvrđuju kakvom žestinom se vodila borba za ovo ustaško uporište na putu i pruzi Sisak — Petrinja. Gubici Treće brigade bili su 20 poginulih i 66 ranjenih boraca i rukovodilaca.

Ova pobjeda još jednom je potvrdila borbenu vrijednost Treće brigade, a dva dana kasnije stiglo je i zvanično priznanje Glavnog štaba Hrvatske: »Za pokazanu borbenost, upornost i prodornost u uspješnim bombardiranjima kod Cazina, Vaganca i Mošćenice, dodjeljujemo III brigadi VII ud. divizije naziv „udarna“.

Teško je opisati raspoloženje koje je vladalo u brigadi kada se ulazila ova radosna, odavno pričekivana vijest. Svi njeni pripadnici bili su ponosni što su kroz najteže okršaje prokrali put do tog velikog uspjeha. Bilo je to i veliko priznanje svim onim borcima i rukovodiocima brigade koji su dali svoje živote u izvršavanju zadatka koji su postavljeni brigadi.

ZASJEDA U HRASTOVCU

Pred zoru 22. februara predio oko sela Gornji Hrastovac, na pruzi Sunja — Kostajnica, bio je obavijan potpunom tišinom. Samo uputeni su znali da se pod okriljem tog nočnog mira priprema zasjeda vozu koji treba da nade od Sunje. U stvari, pripreme su bile već odavno završene, jer se brigada još u toku noći spustila na prugu i zaposjela položaje za napad.

Prvi i Treći bataljon zaledli su pored rječice Sunje, trista metara zapadno od pruge. Pozadini njih,

u selu Rakovac, razmjestile su se dvije baterije topova i Prata i eta. Lijevo, prema Sunji, nalazila se na osiguranju Prva brigada, a desno, prema Kostajnici, dvije ete etvrtog bataljona. Preko pruge, u šumi Hrastovac, ekala je spremna Treća jurišna eta etvrtog bataljona pod rukovodstvom a utanta Milana Radišića, jednog od najhrabrijih oficira u brigadi.

Pored komandanta akale nalazili su se mineri. Postavili su pet nagaznih mina na pruzi i sada nestripljivo očekivali da vide rezultat svoga posla. U ovakvim akcijama njihova uloga je bila od prvo-razrednog značaja, a samim tim i veoma velika odgovornost.

U svanu je naišla neprijateljeva patrola od Graboštana i zaustavila se nedaleko od mjesta gdje su bile postavljene mine. Nijemci su hodali oko pruge, zagledali i po svoj prilici nešto tražili.

— Izgleda da su nanjušili mine — reče akala.
— Možda ih niste dobro maskirali.

— Ne vjerujem da su ih pronašli. U inili smo sve da se ne primjete nikakvi tragovi — reče zabrinuti voja minera.

Nekoliko minuta kasnije pojavio se plamen vatre. Miner odahnuše. Bilo je ovidno da su Nijemci tračali za drvima i da nisu otkrili mine.

— Samo vi pričajte, pa ete se dobro ogrijati — reče voja minera, zadovoljan što se stvar tako dobro završila.

Patrola se zadržala sasvim kratko da tom mjestu, a zatim nastavila pokret niz prugu. Nešto kasnije pojavila se grupa od 30 ustaša i zaposjela graboštansko groblje. Jedna grupa Nijemaca došla je od Sunja i zaustavila se u selu Gornji Hrastovac, između u pruge i položaja na kom se nalazila jurišna eta.

— Druže majore, da ih napadnem? — pitao je preko radio-stanice poručnik Milan Radišić.

— Ne možeš da ih gledaš, a? Strpi se malo, znaš šta ekamo — odgovori akala.

— Ma strpio bih se ja kad mi ine bi Švabe šetkale pravo ispred nosa. Nešto poput mrava mi gmiže po tijelu, pa se bojim da ne u izdržati — re e Milan.

Nije bilo lako ratniku kakav je bio poru nik Radiši da se savlada u ovakvoj situaciji. inilo mu se da e mu krv proklju ati, da e izgubiti mo kontrole i neovisno od svoje volje i primljenog zadataka jurnuti me u neprijatelja. Pored njega se nalazio neustrašivi komandir jurišne ete stariji vodnik uro Vlajni koga je tako e mu ila ista boljka.

To ekanje se otegnulo u nedosled. Prošlo je ve deset sati, a voz nije dolazio. Javlala se ve sumnja da toga prepodneva ne e uop e nai i. Komandant Prvog bataljona, poru nik Rade Filipovi Pilja, bio je tako e nestrpljiv. Mu ila ga je nekakva samo njemu znana tegoba, pa mu je vrijeme još sporije prolazilo. Svaki as je usmjeravao pogled prema Sunji i ljutito odmahivao glavom. Uzalud se živahni komesar Živko Košuti trudio da razveseli zabrinutog komandanta. Pilja je toga jutra bio uvu en u sebe, želio je da bude sam, da druguje jedino sa svojim mislima.

Voz je naišao tek oko pola dvanaest. Dvije lokomotive vukle su trideset i šest putni kih i teretnih vagona. Duga kompozicija išla je punom brzinom prema miniranom dijelu pruge. Brigada je bila spremna za napad. Uzbu enje je dostizalo vrhunac.

Lokomotive su prešle preko mina. Promaknulo je još desetak vagona ... Razlegla se strahovita eksplozija, a trenutak zatim uo se zaglušuju i lom željeza. Šest vagona je bilo izba eno sa kolosijeka i zgužvano u gomilu krhotina.

Gotovo u istom trenutku ula se grmljavina topova i minobaca a iz Rakovca. Desetine granata i mina zasuše zaustavljeni voz. Istovremeno se po vagonima prosu pljusak zrna iz pješadijskog oružanja.

Samo dva minuta trajalo je ta neprekidna grmljavina iz svih oružja. Zatim su topovi i minobaca i

prenijeli vatru po selu, a brigada je krenula na juriš. Borci Prvog i Trećeg bataljona u trku su pristizali do pruge i uskakali u vagone.

Iznenađena i zaprepašena pratinja voza, oko 150 Nijemaca i domobrana, izbezumljeno je bježala prema selu Gornji Hrastovac, pokušavajući da se spase pod zaštitom grupe Nijemaca koji su ranije zaposjeli selo.

Nastupio je trenutak da stupi u dejstvo jurišna etapa. Radiši i Vlajni nisu okljevali. Sa dva voda brzo su krenuli prema selu, a jedan vod su uputili da izbaci sa groblja grupu Nijemaca i protjeri ih u Graboštane.

Iznenadni napad s leđa potpuno je dezorganizovao neprijateljevu odbranu. U selu je nastao pravi хаос. Nijemci, koji su bježali iz voza, mijesali su se sa onima koji su protjerani sa vijenca i u potpunoj panici pokušavali da se spase od potpunog poraza.

Milan Radišić je jurišao na elu ete. Njegov bijeli maskirni ogrtač, koji je zaplijenio u jednoj prethodnoj akciji od Nijemaca, lepršao se oko njega. Desetak minuta kasnije Milan je zažaliti što ga je obukao, jer je zbog toga ogrtač postati primamljiv cilj borcima Prvog bataljona.

Borci jurišne ete, koji su većinom bili naoružani automatom, smjelo su se ubacivali među zbrnjene grupe Nijemaca i kosili ih svojim rafalima. Radišić je došao do zgrade bivšeg sokolskog doma i primjetio kako Nijemci postavljaju minobaca da bi ga ali borce Prvog i Trećeg bataljona okupljene oko voza. Uzeo je od jednog borca ručni bacac i nanišanio. Mina je pogodila ugao kuće, dio krova se stropoštao na iznenadene poslužioce.

Zaboravljujući i na opasnost, zanesen borbom, Radišić je krenuo prema sokolskom domu. U trenutku kada se provlačio kroz drvenu ogradu, oko njega prsknuše mitraljeska zrna. Utradio je u prostoriju i odjednom osjetio po vratu nešto slično udarcu štapa.

Oblila ga je krv. Milan je oprezno pogledao oko sebe i nastoje i da prikrije ranu od pogleda boraca zatvori je rukom. Nije želio da u tom odsudnom trenutku skre e pažnju na sebe. Okršaj je bio u punom zamahu. Borci jurišne ete, predvo eni komandirom urom Vlajni em, kidisali su na mnogobrojnjeg neprijatelja.

Ljevokrilna eta Tre eg bataljona brzo se približavala mjestu gdje su se borci jurišne ete obra univali sa neprijateljem. Da ne bi došlo do me usobnog sudara, Radiši je nastojao da izvu e etu prema južnom dijelu sela. Me utim, tamo je, zbog nesporazuma, naišao na vatru Prvog bataljona. Odjednom je osjetio kako se pod njim lome noge. Nekakva strašna težina sabijala mu je cijelo tijelo u zemlju. Pogledao je prema nebu i u inilo mu se da vidi jato aviona kako pikira prema njemu. U stvari, video je taj prizor samo jednim okom, drugog više nije imao.

Održao se na nogama zahvaljuju i svojoj vrstini. Ali je osjeao da ga izdaje snaga. U tom trenutku k njemu je pritrao komandir uro i upitao ga šta se dogodilo.

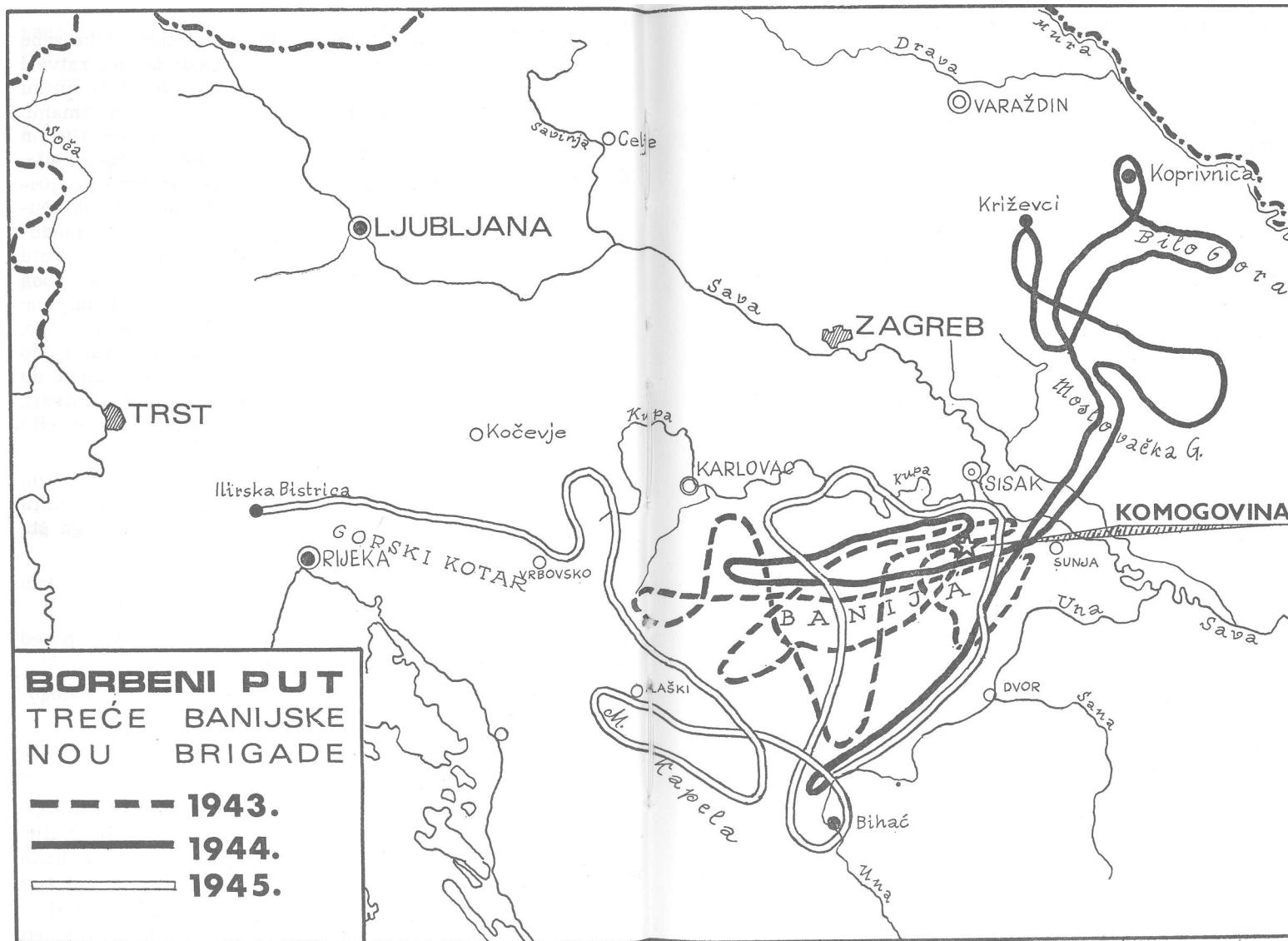
— Gotovo je, ne obaziri se više na mene. Izvla i ljude iz ovog pakla! — prostenjao je Milan.

Mahinalno je skidao sa sebe ogrta i tražio pored živice mjesto gdje e umrijeti.

— Ne, ne emo te ostaviti — rekao je kategoristički uro.

— Izvla i ljude kad ti kažem! Od mene više ništa ne o ekuj.

Pored živice je bilo jedno mjesto bez snijega. Nekoliko mladih travica tek što se pojavilo iz zemlje. Milan prije tome mjestu i baci ogrta. Me utim, kada je htio da legne primijetio je na drugoj strani lješnjema kog vojnika. Odjednom se u njemu pojavi bunt. Nije htio da umre na tom mjestu, ak i u smrti

nije želio da bude u društvu neprijatelja protiv koga se žestoko borio sve do posljednjeg daha.

Desetak minuta kasnije nije više ništa uočio. Pao je u komu. Tek kasnije, kada su ga dovezli u previjalište, kao kroz san je uočio riječi Sime Raitkovića.

— Ko je ovaj drug?

Te riječi su ga podsjetile na ono što se dogodilo. Po njima je mogao zaključiti kako izgleda jer ga njegov najbolji drug nije mogao prepoznati. Ipak, bio je živ. Otpremljen je u bolnicu, u kojoj je dočekao kraj rata.

Dok se odvijala dramatična borba između života i smrti poručnika Radišića, brigada je uspjela da potpuno razbije neprijatelja. Njegovi gubici bili su 97 mrtvih i 13 zarobljenih. Zaplijenjena je velika količina živežnih namirnica i raznog ratnog materijala. Zbog malog broja prevoznih sredstava dobar dio toga dragocjenog plijena progutala je vatrica zajedno sa vagonima.

Desetak dana kasnije, brigada se još jednom, posljednji put, vratila na ovu prugu. Imala je zadatak da osigura napad Prve brigade na Hrastovac. Akcija nije izvedena, jer se neprijatelj povukao. Taj dolazak do pruge bio je trag an za Prvi bataljon i cijelu brigadu, jer je tom prilikom poginuo poručnik Rade Pilipović. Bio je to u pravom smislu kob sudbine. Ovječek, koji se u svim borbama nalazio u žiži okršaja, koji je bio u neku ruku simbol hrabrosti, poginuo je od nagazne mine u starom minskom polju, koje je, ko zna kada, bilo tu postavljeno. Tom prilikom teško su ranjeni komandir Prve ete Stojan Bjelajac i komesar Dušan Babić. Bio je to strašan udarac. Ljudi prosti nisu mogli vjerovati da je tako nešto moguće. Ali, stvarnost je bila takva. Istina je ovog puta bila ružna i teško joj se moglo pogledati u oči. Ipak, ona je bila tu — takva kakva jeste, realna i surova.

U BORBAMA ZA OSLOBO ENJE BIHA A

Polovinom marta Sedma udarna divizija dobila je zadatku da krene u rejon Biha a. Put je bio dobro poznat, a tako e i teren na kome e se voditi borbe. Gnjilovac, Drežnik i Vaganac još su bili u svježem sje anju boraca. Ali se ovaj odlazak razlikovao od svih ranijih, jer se divizija više ne e vrati na Baniju. Razvoj doga aja u prolje e 1945. godine produži e njenu marš-rutu sve do zapadnih granica naše zemlje. Tu e do ekati kraj oslobođila kog rata i kraj svog borbenog puta.

Tre a udarna brigada krenula je u posljednje okršaje sa novim rukovodstvom. Promjene su bile velike. Krajam februara Milan Kneževi je otišao na dužnost komesara divizije, a desetak dana kasnije prekomandovan je i komandant Jovo akala za nelnika štaba divizije. Ubrzo e oti i i na elnik štaba, Milan Martinovi Redžo. Odlazak ovih sposobnih rukovodilaca, pod ijom komandom je brigada postigla svoje najve e uspjeha, borci su primili sa žaljenjem. Težak je bio rastanak sa ljudima koji su više od godinu dana vodili brigadu.

Novi komandant brigade postao je kapetan Savo Mio inovi koji je prije dolaska u Tre u brigadu bio operativni oficir u štabu divizije. Stari borci brigade dobro su ga poznavali jer je Savo bio komandant bataljona i operativni oficir u Tre oj, dakle ovjek u koga se moglo imati puno povjerenja. Komesar Ljuban Kljaji i njegov pomo nik Dušan Lazi nisu ranije bili u brigadi. Obojica su bili iz Sedme divizije i poznati kao veoma iskusni politi ki rukovodioci. Kapetan Mirko Bila je bio ve nekoliko mjeseci u brigadi i njega su borci ve dobro upoznali u proteklim borbama. Bio je veoma sposoban i vitalan rukovodilac. On e zamijeniti Redžu na dužnosti na elnika štaba.

Po planu završnih operacija za oslobo enje zemlje, koji je razradio Generalštab Jugoslovenske ar-

mije, etvrta armija, pod komandom generala Petra Drapšina, dobila je zadatak da razbije i uništi neprijatelja u Lici, Gorskom kotaru, Hrvatskom primorju i da brzo prodre u Istru i oslobodi Trst. Za izvo enje ove operacije ovoj armiji je operativno pot injen etvrti udarni korpus u ijem sastavu je bila i Sedma banjiska udarna divizija.

U prvoj fazi li ko-primorske operacije jedinice etvrte armije trebalo je da ovladaju dolinom Une do Biha a, Krbavskim poljem i Koreni kom kotlinom i da se kod Prijekoja spoje sa jedinicama etvrtog korpusa koje su nastupale sa sjevera, ime bi bio obezbije en desni bok armije za dalje izvršavanje njenog osnovnog zadatka. Me utim, izvanredni uspjesi na svim pravcima 20. i 21. marta dali su potstrek štabu armije da donešu odluku o oslobo enju Biha a, mada to nije bilo predvi eno planom Generalštaba.

U napadu na Biha u estvovala je oja ana Dvadeset šesta dalmatinska divizija i etvrti korpus sa svojom Sedmom i Osmom divizijom. Na glavnom pravcu, sa juga, napadala je Dvadeset šesta divizija, a jedinice etvrtog korpusa vršile su pritisak sa sjevera i sjeverozapada.

Napad Sedme divizije po eo je u jutro 21. marta. Prema zapovijesti štaba divizije Tre a brigada je imala zadatak da u sadejstvu sa jedinicama Osme divizije zauzme Vaganac. Da se sve razvijalo po planu, bila bi to veoma interesantna akcija, jer je i ovaj put u napadu trebalo da u estviju iste jedinice koje su zauzele ovo uporište na Novu godinu. Me utim, neprijatelj izgleda nije želio da u e u okršaj sa protivnikom koji mu je ve jednom nanio poraz, pa se na vrijeme izvukao prema Biha u.

Štab divizije izdao je poslije itoga zadatak brigadi da napadne Nijemce i legionare u Zapoljcu i Vrkaši u. Komandant Savo Mio inovi odlu io je da ova sela napadne sa Drugim i Tre im bataljonom. Tre i bataljon je napadao pravcem Zapoljac — Vr-

kaši , a Drugi pravcem selo Musli — Vrkaši . Napad je po eo 22. marta u 10.00 asova.

Bataljoni su se približavali neprijateljevim položajima pod zaštitom artiljerijske vatre i ubrzo su došli u borbeni kontakt s neprijateljem. Razvila se žestoka borba na bliskom odstojanju u kojoj se narо ito istakla Tre a eta Tre eg bataljona pod komandom Milana Zili a, komesara Pantelije Jeli i a i pomo nika komesara Ljubana Radasovi a. Nišandžija Avdo Mujanovi zasipao je neprijatelja preciznom vatrom iz svog »šarca«. Na drugoj strani, ne zaostaju i iza Avde, neustrašivo je jurišao nišandžija Josip Nikoli . Komandir Prvog voda Tre e ete Ilija Bira jurišao je na elu svog voda i zasipao neprijatelja bombama. Li nim primjerom su se isticali komandir Prvog voda Prve ete Budi Dušan i delegat Kotur Nikola.

Poslije duže borbe probijena je prva linija neprijateljeve odbrane. Nijemci i legionari povukli su se u utvrene zgrade oko raskrsnice na lijevoj obali Une, odakle su pružili žilav otpor. Oko podne je napad zaustavljen, ete su sredile svoj borbeni poređak, izvršena je popuna municijom i privu ena bliže prate a oru a.

Poslije jake minobaca ke i artiljerijske vatre bataljoni su krenuli ponovo u napad. Ali se neprijatelj žilavo branio. Koriste i vatru svojih minobaca a i artiljerije krenuo je u protivnapad i odbacio bataljone na polazni položaj. U ovim žestokim sudarima Drugi bataljon je imao dosta žrtava. Me u poginulima su bili pomo nika komesara ete Stevo Matijaševi , delegat Stojan Došen i vodnik Pavle edovi . Bilo je dosta ranjenih boraca i rukovodilaca.

Komandant Savo Mio inovi je pažljivo pratio razvoj situacije i kada je uo io da je neprijatelj upotrebio sve snage da bi zadržao napad na glavnom pravcu, ubacio je dio bataljona na lijevi bok neprijateljevog položaja. Iznenadan i energi an napad sa ovog pravca, uz stalni pritisak sa fronta, prisilio je

Nijemce da se u neredu izvla e prema Biha u. Bataljoni su gonili neprijatelja u stopu prema potoku Klokot i nanosili mu gubitke.

Borba je završena oko 16.00 asova. Neprijatelj je ostavio iza sebe oko trideset mrtvih, ve i broj ih je bilo ranjeno, a devet je zarobljen. Zaplijenjen je jedan protivtenkovski top, dva minobaca a i dosta drugog naoružanja i opreme.

Idu eg dana brigada se zadržala na zauzetim položajima u Vrkaši u. Borbe za Biha bile su u punom zamahu. Dvadeset šesta dalmatinska divizija energi no je napadala na zapadni dio grada. Druga brigada Sedme divizije prebacila se preko Une kod Pokoja i spre avala prodor dijelova 104. njema ke divizije iz Ostrošca i Bosanske Krupe. Prva brigada je poslije uspješne zasjede na lijevoj obali Une izme u Biha a i Ostrošca zatvarala i dalje tu komunikaciju i blokirala Biha sa sjeverne strane.

Dvadeset petog marta brigada je vodila borbu na dva pravca. Dva bataljona su napadala selo Kralje, a dva su vodila borbu sa neprijateljem koji se povla io iz Biha a prema Ostrošcu. Bili su to teški okršaji u kojima su se naro ito istakli Drugi i Tre i bataljon. Kralje su zauzete poslije duge borbe, a na pravcu Grabež — ehi i — avki i neprijatelj je uspio da se probije uz velike gubitke. U ovim borbama poginuli su pomo nik komesara Drugog bataljona Mile Ra enovi , komandir Druge ete Milorad Tepši i stariji vodnik Nikola Mijatovi . Ranjeno je 29 rukovodilaca i boraca, me u kojima su bili komandan Prvog bataljona poru nik Dušan Kentri , za mjenik komesara Tre eg bataljona Adam Koljaja, pomo nik komesara ete Milan izmi , delegati Ilija Badri i Miloš Dmitrovi , vodnici Luka Carevi , Dušan Budi , Nikola Mandi , Nikola Vujsinovi i Nikola Bjelajac.

Neprijateljevi gubici bili su 104 mrtva, ve i broj ranjenih i 51 zarobljen. Idu eg dana kod Grabeža je zarobljeno još 20 domobrana.

Sedma divizija se u ovom periodu našla u veoma teškoj situaciji jer se istovremeno morala boriti sa neprijateljem koji se pod pritiskom Dvadeset šeste i Osme divizije izvlačio iz Bihaća i sa snagama 104. divizije koje su uporno nastojale da se probiju u grad i deblokiraju opkoljene jedinice 373. legionarske divizije.

Dvadeset šestog marta borbe su ulazile u kritičnu fazu. Dvadeset šesta i Osma divizija sabile su neprijatelja u zgrade bolnice, gimnazije i željezni ke stanicu u isto nom dijelu grada. Svakog asa mogla se o ekivati njegova kapitulacija. Međutim, u tim kritičnim trenucima 742. puk 104. njemačke divizije uspije je da se probije u isto ni dio grada i spase preostale neprijateljeve snage od potpunog poraza.

U ovakvoj situaciji štab divizije donosi odluku da napadne sa Drugom i Trećom brigadom selo Brekovicu i na taj način presječe komunikaciju Bihaća — Ostrožac. Treći tenkovski bataljon Prve tenkovske brigade podržavao je napad Treće brigade.

Bio je to prvi put da brigada napada zajedno sa tenkovima. Kada su borci učinili da ih podržavaju tenkovi, dobili su još veću snagu. Iz razgovora sa tenkistima stekli su dojam da tenkovi »sve mogu« i da će se oni samo kretati pozadi njih kao u nekoj paradnoj povorci.

Napad je počeo u 20.30 asova. Ohrabreni u esem tenkova borci su smjelo prilazili neprijateljevim utvrđenim položajima. Nijemci nisu otvarali vatru, dok su da im se bataljoni približili na blisko odstojanje. Na nekoliko stotina metara ispred neprijatelja položaj borci su se zaustavili. Dok su da stignu tenkovi. Međutim, zbog noći i nepoznatog terena tenkovi su krenuli pravcem kuda su mogli najbolje propasti. Napad nije bio usklađen. Neprijatelj je iznenada otvorio uragansku vatru iz svega naoružanja i prikovoao bataljone na polaznom položaju. Poslijе dvoasovne borbe i mjestimičnih prodora u neprijateljeve položaje, brigada je bila prisiljena da se po-

vu e. Druga brigada tako e nije uspjela da zbaci neprijatelja sa utvr enih položaja na Brezniku. Štab divizije izdao je nare enje da se borbe obustave i izvrši priprema za napad ujutro u 05.30 asova.

U odre eno vrijeme, pod zaštitom minobaca ke i artiljerijske vatre, tenkovi i pješadija ponovo su krenuli u napad. Prišli su na nekoliko stotina metara neprijateljevom prednjem kraju i krenuli u juriš. Neprijatelj nije bio iznena en, dobro organizovanom vatrom sprije avao je borce da se približe njegovim položajima. Vatrom iz protivtenkovskih topova, a na bliskom odstojanju i ru nih baca a (pancerfausta) uništo je etiri tenka. Borci su zaprepaš eno gledali kako plamen i crni dim obavijaju eli ne divove. Povjerenje u njihovu »svemo « bilo je poljuljano, borbeni moral je splasnuo. Shvatili su da je rije tenkista samo pri a. Nepoznavanje mogu nosti tenkova i nedostatak iskustva u sadejstvu s njima doveo je do teškog razo aranja i gubitka prodornosti koja je ina e ispoljavana u svim dotadašnjim borbama.

Poslije više napada i kontranapada borba je završena u 16.00 asova bez ikakvog uspjeha. Nijemci su i dalje vrsto držali zaposjednute položaje. U me- uvremenu je neprijatelj u isto nom dijelu Biha a primijetio da e ponovo biti opkoljen pa je napustio grad i povukao se prema Ostrošcu. Poslije šestodnevnih teških borbi Biha je bio oslobo en.

U napadu na Brekovicu brigada je imala 8 poginulih i 61 ranjenog borca i rukovodioca. Me u poginulim su bili vodnici Dragan Klebuda i Janko Ostoji , a me u ranjenim pomo nik komesara etvrtoj bataljona Božo Radmanovi , komandir Prve ete Prvog bataljona Rade Milakara, komesar ete Vasilj Ostoji i još desetak nižih rukovodilaca.

O težini borbi koje je vodila divizija za oslobo- enje Biha a govore obostrani gubici. Neprijatelj je imao preko 500 mrtvih, mnogo više ranjenih i oko 200 zarobljenih vojnika i starješina. Zaplijenjena su 4 topa, 5 minobaca a, 10 mitraljeza, 60 vozila i mnogo

druge ratne opreme. Gubici divizije bili su 80 poginulih i 234 ranjena.

OD UMOLA DO SLOBODE

Po etkom aprila etvrta armija je grupisala svoje snage za probor neprijateljevog fronta na liniji Vrhovine — Goshi — Karlobag — Pag, a etvrti udarni korpus je obezbjevioao njen desni bok angažovanjem Sedme divizije na komunikaciji Ogulin — Brinja.

Borbe su počele 4. aprila. Toga dana je Treća brigada zauzela Dabar, Lipice i Stajnice, a sutradan razbila neprijatelja u Jezeranima i Razvali. No u 9/10. etvrti bataljon je zauzeo Trojvrh, a 12. i 13. aprila brigada je vodila teške borbe u rejonu Rakovice sa zaštitnicom njemačke 104. divizije koja je bila u povlačenju.

Divizija je poslije ovih borbi ddbila kraju i odmor. Treća brigada se razmjestila u Drežniku. Bili su to dani koje je umjesto radosti i predaha ispunila tuga, jer je 15. aprila, nesrećnim slučajem, prilikom isprobavanja ručnog bacača poginuo komandant brigade kapetan Savo Miočević.

Evo šta je o tom događaju zapisaо u svom dnevniku pomoćnik komesara Drugog brigade Branko Brković: »Na povratku iz etvrtog bataljona uhvijest koju nisam mogao o ekivati i koja me duboko potresla — poginuo je Savo Miočević Vučić. Bio je Savo divan ovjek, visok, stasit, ozbiljan. Reklo bi se da je strogo, ali trebalo je s njim porazgovarati pa da se vidi kakav je drug. Imao je bujnu kovrdžavu kosu, meki glas ali odlučan. Nikada ne emio zaboraviti njegove šale. Da je bar poginuo u borbi... Šesnaesti aprila 1945. godine: Danas je Savin pogreb. Krenuo je na posljednji put iz Drežnika do groblja. Rastajemo se s njim zauvijek. Cijela brigada je tu, štabovi bataljona i brigada iz cijele divizije, štab divizije. Zvu i muzike kao da paraju srce. Otvrdnuo sam u ovom

ratu, nisam sentimentalalan, ali kad se Mi un opraštao suze su mi se nehotimice skotrljale niz lice. Bio je dirljiv govor i komesara brigade Ljubana Kljaji a. Na malom brdašcu je groblje ogra eno živicom. Odavde se lijepo vidi Plješevica na kojoj je još snijeg, isto tako i Kapela. Podsjе aju nas na borbe kroz Liku i komandanta Savu. Plotuni i oproštaj. Odlazimo. Iznad Savinog groba ostaje trešnja da mu pravi vjeito društvo...«

Dvadeset etvrtoj aprila divizija je prešla rijeku Dobru i razmjestila se u rejonu sela Špehari. Njen zadatak je bio da zatvori pravac prema Karlovcu. U ovo vrijeme je etvrta armija nastavila operaciju za oslobo enje Istre i Slovena kog primorja sa Trstom.

Tre a brigada, kojom je sada komandovao kapetan Mirko Bila, dobila je zadatak da izvrši iš enje pravca Umol — Spehari — Toplice Leš e i presije e komunikaciju Bosiljevo — Generalski stol. No u 24/25. aprila bataljoni su krenuli na zadatak. Dodir s neprijateljem uspostavljen je poslije pono i u selu Gorenci. Prvi i etvrti bataljon izvršili su napad na seoce Sku ani, zauzeli ga i odbacili neprijatelja prema selu Toplice Leš e. U isto vrijeme je jedna neprijateljeva kolona krenula iz Bosiljeva, prešla preko kote 359 i uputila se u pravcu brda Privis na kome se nalazila Tre a eta Drugog bataljona. Razvila se žestoka borba za ovo brdo koje su borci Tre e ete uporno branili, jer bi njegovim gubitkom neprijatelj prodro u pozadinu brigade. Ipak, i pored žilavog otpora, eta se nije mogla održati. Morala se povu i pod pritiskom daleko brojnijeg neprijatelja.

Dok se još vodila borba za Privis, štab brigade je uo io opasnost koja bi njegovim gubitkom zaprijetila dvjema etama Drugog bataljona koje su se nalazile na drumu Bosiljevo — Toplice Leš e pa je izdao nare enje Tre em bataljonu da hitno krene sa položaja na Gradiš u u pravcu Privisa. Poslije žestokih okršaja ovaj dominantni položaj je povra en.

U svanu e se situacija komplikovala. Neprijatelj je ponovo krenuo od Bosiljeva. Kolona, koja je nastupala pravcem Gašparovi i, nastavila je prodiranje putem prema selu Soline, duboko u pozadinu brigade. Druga kolona je istovremeno prodirala pravcem brdo Vini ica — selo Špehari i ugrožavala lijevi bok brigade.

Pošto je primio izvještaj i razmotrio situaciju, štab divizije se veoma zabrinuo za Tre u brigadu. Komandant divizije, potpukovnik Milan Pavlović, strahovao je da se štab brigade ne e sna i u nastaloj situaciji, pa je uputio na elnika štaba majora Jovu Cakalu da mu pruži pomoć. Cakala je jedva do ekao takav zadatak jer njemu nije odgovaralo »piskaranje« u štabu. On je bio kako se to kaže, ovjek od akcije. Odmah je sjeo na motocikl i odjurio u štab Tre e brigade.

Ali do njegovog dolaska komandant Bila, komesar Ljuban Klajić i novi na elnik štaba brigade Nikola Drobnjak ve su preduzeli niz mjera da izvuku brigadu iz okruženja. Prvom bataljonu je izdato nare enje da odmah krene iz Sku ana za Umol, Tre em da zaposjedne Vu jak, a etvrtom da sa Gradiš a potpomaže izvla enje Drugog bataljona sa Privisa, a kad ovaj stigne do njegovih položaja da odmah udari u bok neprijatelju koji se ve približio položajima na Vu jaku.

Bataljoni su brzo postupili po nare enju. Ali, ni neprijatelj nije leškario i ekao da brigada reorganizuje odbranu. On je nastojao svim snagama da iskoristi po etni uspjeh. Dok su se bataljoni nalazili u pokretu na nove položaje, neprijatelj je ve zaobišao položaj Drugog bataljona. Došlo je do ogor ene borbe prsa u prsa. Komandant bataljona poručnik Nikola Drljača, komesar Nikola Kladarin i pomoćnik komesara brigade Dušan Lazić, koji se nalazio sa Drugim bataljonom, herojski su se držali i davali primjer borcima. Komandant Drljača, koji je bio poznat po svojoj hrabrosti, inio je sve što je mogao da izvu e

bataljön iz teške situacije. U ovom kriti nom 'trenutku. štab brigade je ubacio u borbu sve im je raspola-gao: kurire, veziste, intendantsko osoblje. Komandir Prate e ete Stanko Jeki Jekan inio je maksimalne napore da potpomogne protivnapad bataljona. Minobaca ke cijevi su ve bile usijane od paljbe.

Prvi bataljon je gotovo u trku stigao do Solina i tu se sudario sa neprijateljem koji je ve prodirao 'U dubinu rasporeda brigade. U žestokoj borbi nepri-jatelj je odba en prema Špeharima. Tre i bataljon je vrsto držao položaje na Vu jaku i izvanrednom upor-ноš u svojih boraca i rukovodilaca uspjevalo da se odupre nadmo nijem neprijatelju.

Poslije odbacivanja neprijatelja na liniju Gra-diš e — Špehari i njegovog zaustavljanja na tim po-ložajima, brigada je zadržala brdo Vu jak, selo Soline sa kotom 342. Lijevo, u selu Umol i na koti 380, na-lazila su se dva bataljona Druge brigade i Inžinjerijski bataljon divizije.

U ovim žestokim okršajima brigada je imala 33 poginula i 55 ranjenih boraca i rukovodilaca. Utro-šena je velika koli ina pješadijske municije, minoba-ca kih mina, ru nih i tromblonskih bombi.

Borba za položaje, na kojim se nalazila brigada, nastavljena je sutradan u jutro. Neprijatelj je krenuo u napad sa pravca sela Dani i Špehari. Ve po prvim sudarima vidjelo se da e to biti težak boj. Nijemci su napadali svom žestinom, riješeni da zbace brigadu sa kota 342 i 380. Poslije nekoliko uzajamnih napada i kontranapada, neprijatelj je uspio da zauzme kota 342 i selo Soline, a zatim je svim snagama napao položaje brigade na kota 380 i Umolu.

Potpomognuti jakom artiljerijskom vatrom, Ni-jemci su oko 15.00 asova izvršili žestok napad i za-uzeli Umol i dio kote 380. Tada je došlo do odlu nog okršaja u kojem se rješavala sudbina toga položaja. Borci i rukovodioci su bili svjesni da je došao u pi-tanje njihov prestiž, pa ak i postojanje. Uz podršku divizijske artiljerije i brigadnih minobaca a, brigada

je izvršila energi an protivnapad i zbacila neprijatelja. U ovom okršaju bilo je dosta ranjenih i poginulih, me u kojima je bio i komesar Prvog bataljona Nikola Cari . Borba je zatim nastavljena za selo Soline i kotu 342, ali je neprijatelj uspio da zadrži te položaje.

U naredna (tri dana divizija je izvršila op i protivnapad, potisnula Nijemce i oslobođila Bosiljevo, Vukovu Goricu i Leš e. Time su bile završene teške šestodnevne borbe na ovom pravcu.

Nare enjem Vrhovnog komandanta etvrti udarni korpus je 30. aprila pretpominjen etvrtoj armiji i angažovan u borbama za uništenje njema kog 97. armijskog korpusa koji je bio opkoljen kod Rijeke.

Na dan dvogodišnjice svog formiranja, 1. maja 1945. godine, brigada se nalazila u maršu od Banje Loke prema abru. Upravo toga dana stigle su radosne viesti da je oslobođen Trst, da se u Berlinu vode posljednje borbe i da je Hitler mrtav. Tako se u istom danu spojilo slavlje zbog postignutih op ih uspjeha i dvogodišnjice postojanja brigade. Nije bilo vremena za duge govore. Radost je dobila oduška u grmljavini oružja. Brigada je u sastavu divizije krepljena u posljednje borbe na staroj jugoslovensko-italijanskoj granici.

Poslije petodnevnog usiljenog marša, u toku kojeg je prešlo oko 160 kilometara puta, divizija je u ve e 5. maja stigla u selo Knežak, sjeverno od Ilirske Bistrice, i smijenila iscrpene dugim borbama brigade Dvadeset šeste dalmatinske divizije.

Kada je divizija stigla na ovu prostoriju, njema ki 97. armijski korpus bio je okružen na prostoriji Šapjane — Ilirska Bistrica — Zabi e — Sušak — Lipa. Njegove snage bile su oslabljene usled pretrpljenih gubitaka u svakodnevnim borbama. Nijemci su inili posljednje napore da se probiju u pravcu Ljubljane.

No u 5/6. maja pokušala je 188. brdska divizija da se probije komunikacijom za Šent Peter, ali u

tome nije uspjela, jer je 7. divizija vrsto brane i položaje južnije od Šembije, protivnapadom odbacila neprijatelja na ranije položaje Stražica — Volji hrib, gdje se jedva održao.

Pod pritiskom jedinica etvrte armije i etvrtog korpusa, neprijatelj je 6. maja uveče bio pred slomom. Komandant 97. armijskog korpusa zatražio je primirje i pregovore radi kapitulacije. Pregovori su vojeni u toku noći. Sutradan ujutro 97. korpus je kapitulirao. Međutim, sve jedinice nisu mogle biti odmah o tome obavještene pa su borbe -na pojedinim sektorima i dalje nastavljene.

Sedmog maja rano ujutro Nijemci su izvršili jak napad na Drugu brigadu i uspjeli da probiju njen odbrambeni položaj isto noć od sela Šembije i ovlađuju visom Milanka. Stab divizije izdaje tada narene je Treće brigade da krene prema Milanki. Brzim manevrom dviju brigada neprijatelj je ponovo okružen i prisiljen na predaju.

U ovim posljednjim borbama poginuo je komandant Treće brigade poručnik Dušan Suzi. Samo nekoliko asova poslije njegove pogibije završene su borbe.

Toga popodneva banijski ratnici su doživjeli trenutak koji su priželjkivali od poetka oslobođila koga rata: ispred njih je bio postrojen poraženi njemački puk, koji je komandant sa oporim glasom predavao raport o kapitulaciji pobjednicima naglašavajući da »nije sramota viteški se predati boljim ratnicima«.

Za Sedmu udarnu banijsku diviziju rat je bio završen. Treća udarna brigada je poslije sedam stotina trideset i sedam borbenih dana ušla u mirnodopski period.

H R O N O L O G I J A

1943. godina

1. maj

Po nare enju GŠ NOV i PO Hrvatske u selu Komogovini formirana je etvrti banjiska brigada (Zbornik dokumenta o narodnooslobodila kom ratu, tom V, knjiga 15, strana 114; Arhiv Vojnoistorijskog instituta, kutija 814, registarski broj 21/2, kutija 105, registarski broj 38/3).

1/2. maj

Brigada izvršila diverziju na pruzi Sisak — Sunja. Uništena lokomotiva i srušena pruga u dužini 200 metara (Zb. t. V, knj. 15. dok. 23).

4/5. maj

Izvršen napad na teretni voz kod Blinjskog Kuta. Uništena lokomotiva, zapaljeni vagoni sa naftom, zaplijenjena ve a koli ina živežnih namirnica (Zb. t. V, knj. 15. dok. 23).

6. maj

Tre i bataljon vodio borbu sa neprijateljem koji je krenuo iz Kostajnice prema Kostrešima i Prevršcu. Neprijatelj prinu en da se vrati u polazni garnizon (Zb. t. V, knj. 15. dok. 23).

12. maj

Napad na domobransku posadu u Starom Selu, kod Topuskog. Zarobljeno 114 domobrana, zaplijenjen 1 protivtenkovski top i ve a koli ina pješadijskog oružja (Zb. t. V, knj. 15. dok. 45; Oslobođila ki rat naroda Jugoslavije, knjiga 1. strana 510).

23/24. maj

Brigada Izvršila napad na Bu icu. Neprijateljevi gubici 17. mrtvih, 9 ranjenih i 107 zarobljenih. Zaplijenjena baterija Itopova, 8 mitraljeza i druga oprema. (Zb. t. V, knj. 15. dok. 66; Arhiv V. I. I. kut. 421, reg. br. 51/7; kut. 105, reg. br. 30/4; ORNJ knj. 1. str. 510).

3/4. jun

Napad na Slunj. U estovale jedinice Unske operativne grupe. Zarobljen 21 domobran i žandarm. Gubici Grupe 5 mrtvih i 14 ranjenih (Zb. t. V, knj. 16. dok. 17; ORNJ knj. 1. str. 510).

17—21. jun

Napad na Veliku Kladušu. U estovale jedinice UOG i Osme kordunaške divizije. Napad nije u potpunosti uspio. Gubici brigade 26 mrtvih, 86 ranjenih i 10 nestalih (Zb. t. V, knj. 16. dok. 80, 180, 186; knj. 17. dok. 2, 16; ORNJ knj. 1. str. 510; Sedma banijska divizija str. 493—495).

28. jun

Po nare enju GŠ NOV i PO Hrvatske etvrta banijska brigada preimenovana u Prvu brigadu Unske operativne grupe (ORNJ knj. 1. str. 511; Sedma banijska divizija str. 495).

14/15. jul.

Brigada izvršila napad na voz kod sela Br ana. Zapaljeno 9 vagona municije d namirnica. Neprijateljevi gubici 9 mrtvih, 11 ranjenih i 13 zarobljenih. Gubici brigade 5 mrtvih i 30 ranjenih (Zb. t. V, knj. 17. dok. 39, 43, 70, 100, 141, 143).

29/30. jul

Napad na teretni voz na pruzi Sisak — Sunja. Uništena lokomotiva i 46 teretnih vagona (Zb. t. V, knj. 17. dok. 97, 100).

15/16. august

Napad na neprijateljevu posadu u selu Hrastovici. Zarobljeno 120 domobrana sa cijelokupnim naoružanjem (Zb. t. V, knj. 18. dok. 61, 65, 178; ORNJ knj. 1. str. 512).

24/25. august

Brigada napala neprijateljevu posadu u selu Gore. Zarobljeno 135 domobrana. Gubici brigade 8 mrtvih i 12 ranjenih (Zb. t. V, knj. 18. dok. 98, 106, 115, 135, 197, 198; ORNJ knj. 1. str. 512).

9. septembar

Napad na ustaško uporište Zrinj. Poslije žestoke šestosavorne borbe savladana ustaška posada. Ubijeno oko 80 ustaša. Gubici brigade 14 mrtvih i 39 ranjenih (Zb. t. V, knj. 19. dok. 48; ORNJ knj. 1. str. 553; Sedma banijska divizija str. 501, 534—537).

11. septembar

Po naredbi GŠ NOV i PO Hrvatske rasformirana Unska operativna grupa, a njene brigade ušle u sastav Sedme banijske divizije — Prva kao Treća, a Druga kao četvrta (ORNJ knj. 1. str. 553; Sedma banijska divizija str. 502).

20. septembar

Diverzija na pruzi Sisak — Sunja. Minirana pruga i zapaljena kompozicija teretnih vagona natovarenih ugljem. Zaplijenjeno 8500 kilograma eksploziva (Zb. t. V, knj. 19. str. 476).

30. septembar

Napad na neprijateljeve posade u Donjim Dubravama i na globorni kom mostu. Neprijateljevi gubici 37 mrtvih, 5 ranjenih i 116 zarobljenih. Gubici brigade 2 mrtva i 4 ranjena (Zb. t. V, knj. 20. dok. 42, 141, 196; ORNJ knj. 1. str. 554).

26—28. oktobar

Brigada vodila borbu sa neprijateljem na Popovi Brdu, kod Karlovca. Neprijateljevi avioni bombardovali štab brigade u selu Vukmani u, poginuo komesar brigade Mirko Baltić a komandant uro Bakra teško ranjen (Zb. t. V, knj. 21. dok. 20).

14/15. novembar

Brigada učestvuje u napadu na Cazin zajedno sa ostalim brigadama Sedme divizije. Neprijateljevi gubici 107 mrtvih, 50 ranjenih i 321 zarobljen. Zaplijenjene 4 haubice, 2 teška mitraljeza, 15 puškomitrailjeza, 250 pušaka i drugi materijal. Gubici divizije 15 mrtvih, 60 ranjenih i 4 nestala (Zb. t. V, knj. 21. dok. 72, 105; Arhiv V. I. I. kut. 424 C, reg. br. 3/8).

23—25. novembar

Brigada u sastavu divizije vrši napad na Glinu. Napad nije uspio. Gubici divizije 34 mrtva, 101 ranjen i 3 nestala (Zb. t. V, knj. 21. dok. 109, 110, 111, 114, 116, 150; knj. 22. dok. 53; Arhiv V. I. I. kut. 812; reg. br. 1/16, 9/11).

6. decembar

Počela neprijateljeva operacija »Panter«. Borbe su vodene sve do 25. decembra. U ovom periodu brigada preživljava duboku krizu (Zb. t. V, knj. 22. dok. 21, 55, 122, 125; ORNJ knj. 2. str. 42—45; »Kalinaš«, list 3. bat. br. 1/44).

1944. godina

5. januar

Tre i bataljon napao neprijatelja kod sela Prevršca i Menana i prinudio ga na povlačenje. Gubici neprijatelja 6 mrtvih i 9 ranjenih. Gubici bataljona 2 mrtva i 2 ranjena (Zb. t. V, knj. 23. dok. 39).

8/9. januar

Brigada izvršila napad na Mošeniku, Novo Selo i Prano, savladala posade, ali se poslije pristizanja tenkova iz Petrinje morala povući. Zarobljeno 18 neprijateljevih vojnika i 1 podoficir (Zb. t. V, knj. 23. dok. 39).

14. januar

Brigada u estvuje u napadu na selo Gore zajedno sa Prvom i etvrtom brigadom. Napad nije uspio jer je neprijatelju pristiglo pojava anje iz Petrinje (Zb. t. V, knj. 23. dok. 80).

21. februar

Brigada vodi dvanaesto asovnu borbu sa dijelovima 1. koza ke konji ke divizije i ustašama u Strašniku i kod Gore. Neprijateljevi gubici 27 mrtvih i 43 ranjena. Gubici brigade 12 mrtvih i 15 ranjenih (Zb. t. V, knj. 24. dok. 91, 105, 142; Arhiv V. I. I. kut. 816, reg. br. 4/9).

26. februar

Brigada je vodila borbu sa neprijateljem u rejonu sela Majske Poljane. Neprijatelj se probio u Glinu (Zb. t. V, knj. 25. dok. 12; knj. 24. dok. 146 i 147).

18/19. mart

Brigada dobila zadatak da napadne voz na pruzi Sisak — Sunja. Akcija nije uspjela, jer mineri nisu dobro postavili mine (Zb. t. V, knj. 25. dok. 57, 76; Arhiv V. I. I. kut. 426, reg. br. 31-3/1; kut. 813, reg. br. 5/1).

26/27. mart

Brigada je u estvovala u napadu na Komarevo zajedno sa etvrtom brigadom. Napad nije uspio (Zb. t. V, knj. 25. dok. 120; Arhiv V. I. I. kut. 816, reg. br. 3/24; Hronologija oslobodila ke borbe naroda Jugoslavije str. 709).

3/4. april

Brigada u sastavu divizije u estvuje u diverziji na pruzi Sunja — Kostajnica. Porušena pruga u dužini 5 kilo-

metara, pokidane tt veze, zbog ega je saobra aj na ovoj pruzi bio prekinut nekoliko dana (Zb. t. V, knj. 26. dok. 11, 23; Arhiv V. I. I. kut. 426, reg. br. 36-1/3; Hronologija str. 729).

12/13. april

Tre a i etvrta brigada porušile prugu i tt veze izme u Bosanske Krupe, Otoke i Ostrošca (Zb. t. V, knj. 26. dok. 53).

6. april

Prva i Tre a brigada vodile borbu sa dijelovima 1. koza ke konji ke divizije koji su krenuli iz Kostajnice, Sunje i Petrinje. Neprijateljevi gubici 30 mrtvih i 45 ranjenih. Gubici brigada 6 mrtvih, 8 ranjenih i 8 nestalih (Zb. t. V, knj. 26. dok. 142; Arhiv V. I. I. kut. 816, reg. br. 11/9 i 15/2).

21/22. april

Brigada vrši obezbje enje napada na selo Divuš. Napad nije uspio (Zb. t. V, knj. 26. dok. 94, 143; Arhiv V. I. I. kut. 426, reg. br. 2-1/4).

26. april

Brigada u sastavu divizije u estvuje u napadu na selo Gore. Napad djelomi no uspio, jer se neprijatelj probio iz Petrinje i poja ao posadu u Gorama (Zb. t. V, knj. 26. dok. 115, 133; Arhiv V. I. I. kut. 48, reg. br. 4/1-8; kut. 426, reg. br. 36-1/1).

22. maj

Po elu neprijateljeva operacija »Šah« protiv jedinica etvrtog korpusa na teritoriji Korduna i Banje. Borbe su vo ene do 30. maja kada se neprijatelj povukao u polazne garnizone. U ovom periodu brigada je vodila zetoke borbe u Katinovcu, kod Vojni a i u emernici (Zb. t. V, knj. 27. dok. 123, 166; knj. 28. dok. 18, 19, 51; Arhiv V. I. I. kut. 426, reg. br. 39-1/3; kut. 813, reg. br. 31/2; kut. 816, reg. br. 6/4; ORNJ knj. 2. str. 139—140; Hronologija str. 761).

6/7. jun

Tre a i etvrta brigada Sedme divizije i Omladinska brigada »Joža Vlahovi « napale neprijateljevo uporiše u selu Komarevo u kome su se nalazili dijelovi 1. koza ke konji ke divizije. Poslije peto asovne borbe zauzet je ve i

dio sela. Neprijateljevi gubici 149 mrtvih i 198 ranjenih. Gubici divizije 21 mrtav i 96 ranjenih (Zb. t. V, knj. 28. dok. 15, 36, 47, 124; Arhiv V. I. I. kut. 816, reg. br. 1-1/8; kut. 426, reg. br. 50/3, 8-4/1; kut. 813, reg. br. 33/2; Hronologija str. 789).

13. jul

Brigada vodila borbu sa neprijateljem na putu Tounj — Generalski Stol. U ovoj borbi istakli su se Prvi i Drugi bataljon. Neprijateljevi gubici 22 mrtva, 2 zarobljena, 60 ranjenih. Zaplijenjena razna vojna oprema. Brigađa nije imala gubitaka (Zb. t. V, knj. 29. dok. 110; knj. 31. dok. 38; Arhiv V. I. I. kut. 813, reg. br. 41/1-2, 33/1).

22. jul

Napad na željezni ku stanicu Brani i bunkere prema Kinja koj. Napad djelomično uspio (Zb. t. V, knj. 29. dok. 62, 113, knj. 31. dok. 38).

28/29. jul

Brigada izvršila napad na Majur. Akcija djelomično uspjela (Zb. t. V, knj. 29. dok. 93, 114; knj. 31. dok. 38; Arhiv V. I. I. kut. 813, reg. br. 17/1-1, 45/1-2).

13. august

Štab divizije sa Trećom i četvrtom brigadom odlazi u Moslavini, gdje će više od dva mjeseca dejstvovati pod komandom Desetog korpusa (Zb. t. V, knj. 31. dok. 76; Arhiv V. I. I. kut. 816A, reg. br. 11/20; Hronologija str. 582; Sedma banijska divizija str. 660).

20. august

Brigada vodi borbu kod Samarice i Oštrog Zida sa dijelovima 1. kozačke konjičke divizije i ustašama (Zb. t. V, knj. 31. dok. 53; Arhiv V. I. I. kut. 551A, reg. br. 39/3; Sedma banijska divizija str. 661; Arhiv V. I. I. kut. 816, reg. br. 9/17).

31. august

Brigada u estvuje u diverziji na pruzi Popovača — Kukina. Nakon peto asovne borbe, zajedno sa četvrtom brigadom, postignut veliki uspjeh. Neprijateljevi gubici 88 mrtvih, 13 zarobljenih. Zapaljen oklopni voz, srušeno 6 bunkera i željeznička stanica Voloder, pruga prekinuta na 150 mesta i onesposobljena za upotrebu na duže vrijeme. Gubici divizije 3 mrtva i 10 ranjenih (Zb. t. V, knj. 31. dok. 93; knj. 33. dok. 3, 74; Arhiv V. I. I. kut. 813,

reg. br. 21/1-1; kut. 817, reg. br. 23/6; ORNJ knj. 2. str. 455; Sedma banijska divizija str. 662).

9/10. septembar

Brigada u estvuje u diverziji na pruzi Zagreb — Križevci. Razbijene i zarobljene ustaško-domobranske posade u Vrbovcu i Repušnici, pruga minirana (Zb. t. V, knj. 33. dok. 86, 107, 126; Arhiv V. I. I. kut. 119/9, reg. br. 2-1; Sedma banijska divizija str. 662—663).

13. septembar

Brigada u estvuje u neuspjelom napadu na Križevce (Zb. t. V, knj. 33. dok. 22, 86; Arhiv V. I. I. kut. 119/9, reg. br. 2-7/1).

20—23. septembar

Brigada u estvuje u diverziji na pruzi Križ — Dugo Selo (Zb. t. V, knj. 33. dok. 74, 86, 136, 137, 138; Arhiv V. I. I. kut. 119/9, reg. br. 2-11/1).

4. oktobar

Brigada se nalazi na osiguranju prema Pitoma i. Došlo do manjeg sukoba sa neprijateljem (Zb. t. V, knj. 34. dok. 18).

11/12. oktobar

Brigada napala milicijsku posadu u selu Hlebine. Sutradan vo ena borba sa ustaškom motorizovanom kolonom koja se povalaila od Novigrada i Virja. Neprijateljevi gubici 150 mrtvih i ranjenih, 20 zarobljenih. Zaplijenjena 4 tenka, 12 kamiona, 60 motocikla, 3 protivtenkovska topa i mnogo druge opreme. Gubici brigade 3 mrtva i 8 ranjenih (Zb. t. V, knj. 34. dok. 34; Arhiv V. I. I. kut. 813, reg. br. 2/51, 3/35; kut. 816A, reg. br. 21/26, 21/27; ORNJ knj. 2. str. 458).

13—16. oktobar

Brigada u sastavu divizije, a u sadejstvu sa ostalim jedinicama Desetog korpusa u estvuje u neuspjelom napadu na Koprivnicu. Sedma divizija je u ovom napadu imala 54 mrtva i 111 ranjenih. Me u ostalima poginuo je i komandant etvrtog bataljona, poručnik Jovo Rakasović (Zb. t. V, knj. 34. dok. 40, 45, 51, 52, 57, 59, 62, 89, 136, 137, 138, 139; Arhiv V. I. I. kut. 813, reg. br. 52-1/2; kut. 816, reg. br. 9/18; kut. 816A, reg. br. 20/39; ORNJ knj. 2. str. 459).

17. oktobar

Borba kod Sv. Ivana Žabna. Poginuo komandant Drugog bataljona poručnik Ljuban Trbojević (Sedma divizija str. 664—665).

29/30. oktobar

Divizija prelazi prugu Beograd — Zagreb i vraća se u Baniju (Arhiv V. I. I. kut. 813, reg. br. 1/34; kut. 816A, reg. br. 20/39; Zb. t. V, knj. 34. dok. 104; Sedma banjiska divizija str. 666).

5. novembar

Na putu Dubrovačko — Kostajnica etvrti bataljon iz zasjede razbio njemačku motorizovanu kolonu. Ubijeno 69 neprijateljevi vojnika i uništeno 12 kamiona. Istoga dana je Treći bataljon nanio osjetne gubitke neprijatelju na majsarskom groblju (Zb. t. V, knj. 35. dok. 44; Arhiv V. I. I. kut. 813, reg. br. 54-1/2; kut. 816. reg. br. 12/5; Sedma banjiska divizija str. 707 i 710).

17/18. novembar

Brigada vršila išenje sela Golubac i Unani od ustaša i domobrana. Napad nije uspio (Arhiv V. I. I. kut. 426A, reg. br. 23/7; kut. 813. reg. br. 55/2; kut. 59. reg. br. 1/1-77, 1/1-88; Hronologija str. 1004).

20. novembar

Na putu Kostajnica — Dvor brigada postavila zasjedu dijelovima 1. koza ke konji ke divizije. Neprijateljevi gubici 45 mrtvih i više ranjenih (Arhiv V. I. I. kut. 426A, reg. br. 28-8/8; Hronologija str. 1005).

25. novembar

Treći i etvrti brigada odbile napad dijelova 1. koza ke konji ke divizije i domobranske 7. lova ke brigade iz Divuše i Dvora na Uni i prinudile ih na povlačenje u polazne garnizone (Arhiv V. I. I. kut. 813. reg. br. 15-1/3; Zb. t. V, knj. 35. dok. 73).

18. decembar

Brigada učestvuje u napadu na Drežnički Grad. Neprijateljevi gubici 64 mrtva, 2 zarobljena i više ranjenih. Zaplijenjen 1 protivtenkovski top, 1 minobaca, 3 puškomitrailjeza i 32 puške. Gubici brigade 1 mrtav i 14 ranjenih (Arhiv V. I. I. (kut. 814. reg. br. 1/2; kut. 827. reg. br. 24/3-2, 26/6, 27/2).

22. decembar

Prva i Tre a brigada izvršile napad na selo Gnjilovac, kod Cazina. Tre a brigada zauzela kotu 410, a Prva nije uspjela da zauzme selo. Gubici neprijatelja 100 mrtvih i više ranjenih. Zaplijenjena dva protivavionska topa, 4 mitraljeza, 1 minobaca, 30 pušaka i druga ratna oprema (Arhiv V. I. I. kut. 816. reg. br. 8/10; kut. 816A, reg. br. 21/31; kut. 817. reg. br. 6/32; Sedma banijska divizija str. 717).

1945. godina

2. januar

Brigada zajedno sa jedinicama Osme kordunaške divizije u estvuje u napadu na ustaško uporište Vaganac. Neprijatelj se uz gubitke povukao prema Iza i u (Zb. t. V, knj. 37. dok. 19, 21, 28, 123, 132, 141; Arhiv V. I. I. kut. 813. reg. br. 43-1; kut. 818. reg. br. 2-11; Hronologija ist. 1057; Sedma banijska divizija str. 719).

19—23. januar

Borbe na putu Dvor — Kostajnica. Neprijatelj prinu en da se vrati u polazne garnizone (Zb. t. V, knj. 37. dok. 132; Arhiv V. I. I. kut. 818. reg. br. 2-11, 6-10, 7-10).

25. januar

Održana sve anost u Glavi anima, kod Dvora na Uni, na kojoj je brigadi po drugi put uzastopno predata divizijska prelazna zastava kao najboljoj brigadi u diviziji (Sedma banijska divizija str. 721; Biltan br. 3 štaba Sedme divizije; »Divizijske novosti« br. 123 od januara 1945. godine).

8. februar

Brigada zauzela ustaško uporište Moš enicu. Neprijateljevi gubici 108 mrtvih i 9 zarobljenih. Zaplijenjen 1 minobaca, 5 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 34 puške i drugi ratni materijal. Gubici brigade 20 mrtvih i 66 ranjenih (Arhiv V. I. I. kut. 818. reg. br. 11/10, 12/10, 13/10, 14/24, 4/11; kut. 814. reg. br. 28-1/1).

22. februar

Brigada izvršila napad na voz na pruzi Sunja — Kostajnica. Neprijateljevi gubici 97 mrtvih i 13 zarobljenih. Uništene 2 lokomotive i 35 vagona, zaplijenjena ve a

koli ina ratnog materijala i živežnih namirnica (Arhiv V. I. I. kut. 818. reg. br. 6/11; kut. 818A, reg. br. 35/25, 38/25, 40/25; kut. 814. reg. br. 1/5).

1/2. mart

Prvi i etvrti bataljon dobili zadatku da osiguraju napad Druge brigade na selo Hrastovac. Nare enje izmijenjeno, akcija nije izvršena. Prvi bataljon naišao na minsko polje. Poginuo komandant bataljona poru nik Rade Pilipovi Pilja, a ranjeni komandir i komesar Prve ete (Arhiv V. I. I. kut. 814. reg. br. 14/2; kut. 818. reg. br. 26/10, 8/11).

6. mart

Brigada se nalazila na osiguranju napada jedinica Trideset etvrte divizije na selo Rje icu, kod Karlovca. Odbijen napad Nijemaca u rejonu Hasan Breg, selo Žuni, selo Žeravice. Neprijateljevi gubici 20 mrtvih i nekoliko ranjenih. Gubici brigade 8 mrtvih, 5 ranjenih i 2 nestala (Arhiv V. I. I. kut. 814. reg. br. 14/2; kut. 818. reg. br. 8/11, 27/10).

22. mart

U borbama oko Biha a, brigada zauzima Zlopoljac, Musi Selo i Vrkaši. Neprijateljevi gubici 30 mrtvih i 9 zarobljenih. Zaplijenjen 1 protivtenkovski top, 2 minobaca a i drugo oružje. Gubici brigade 9 mrtvih i 23 ranjena (Arhiv V. I. I. kut. 814. reg. br. 7/2, 14/2; kut. 818. reg. br. 10-1/11; kut. 818A, reg. br. 48/25, 51-1/25).

24/25. mart

Brigada zauzela neprijateljevo uporište Kralje. Neprijateljevi gubici 104 mrtva i 51 zarobljen. Gubici brigade 8 mrtvih i 29 ranjenih i 1 nestao (Arhiv V. I. I. kut. 814. reg. br. 7/2, 14/2; kut. 818. reg. br. 10-2/11; kut. 818A, reg. br. 48/25, 51-1/125).

26. mart

Brigada u estovala u blokadi Biha a. Neprijateljevi gubici 16 mrtvih i 20 zarobljenih. Gubici brigade 1 mrtav i 6 ranjenih. (Arhiv V. I. I. kut. 814. reg. br. 7/2, 14/2; kut. 818. reg. br. 20-2/11).

27/28. mart

Druga i Tre a brigada napadaju utvr ene neprijateljeve položaje u Brekavici i Breziku. Napad nije uspio. Gubici brigade 14 mrtvih, 81 ranjeni i 2 nestala (Arhiv V. I. I.

kut. 814. reg. br. 14/2; kut. 818. reg. ibr. 10-2/11; kut. 818A, reg. br. 48/25, 51-1/25).

4. april

Brigada zauzima sela Dabar, Lipice i Stajnice (Arhiv V. I. I. kut. 818. reg. br. 11/11; kut. 818A, reg. br. 49/25, 51-1/25).

5. april

Drugi i etvrti bataljon u sadejstvu sa Prvim bataljonom Druge brigade zauzeli Jezerane, a Prvi i Tre i bataljon savladali neprijatelja u Razvali. Neprijateljevi gubici 30 mrtvih i 57 zarobljenih. Zaplijenjena 2 protivtenkovska topa, 4 kamiona, 7 ru nih protivtenkovskih baca a i ve a koli ina drugog oružja i ratnog materijala. Uništena 3 topa, 9 kamiona i skladište. Gubici brigade 4 mrtva i 11 ranjenih (Arhiv V. I. I. kut. 818. reg. br. 13/11, 12/11; kut. 818A, reg. br. 49/25, 51/25).

9/10. april

etvrti bataljon zauzeo Trojvrh. Neprijatelj se povukao prije nego što je bataljon izvršio napad (Arhiv V. I. I. kut. 818. reg. br. 14/11).

12. i 13. april

Borba sa neprijateljem koji se povlaio od Ostrošca prema Slunjju i Karlovcu. Gubici neprijatelja 17 mrtvih i 3 zarobljeni. Gubici brigade 4 mrtva i 10 ranjenih (Arhiv V. I. I. kut. 818. reg. br. 5/11; kut. 818A, reg. br. 5/25, 50/25).

24/25. april

Žestoke borbe u rejonu Bosiljeva i Leš a. Neprijateljevi gubici oko 60 mrtvih i ve i broj ranjenih. Gubici brigade 33 mrtva, 55 ranjenih i 3 nestala. Izgubljeno 5 puškomitraljeza i 20 pušaka (Arhiv V. I. I. kut. 311A, reg. br. 23/8; kut. 818. reg. br. 17/11).

26. april

Teška borba na koti 380, selo Umol i koti 342, selo Soline. Neprijatelj je uspio zauzeti kotu 342, a kota 380 je poslije nekoliko napada i kontranapada odbranjena. Gubici neprijatelja 30 mrtvih i ve i broj ranjenih. Gubici brigade 13 mrtvih i 27 ranjenih. Poginuo komesar Prvog bataljona Cari Nikola (Arhiv V. I. I. kut. 818. reg. br. 17-2/11).

29/30. april

**Borba u rejonu Gorenci — Toplice Leš e (Arhiv V. I. I.
kut. 818. reg. br. 37/25, 53/26).**

6. i 7. maj

Cjela divizija vodi borbe u rejonu Ilirske Bistrice sa dijelovima njema kog 97. korpusa. Neprijatelj razbijen i zarobljen. Neprijateljevi gubici 311 poginulih, 76 ranjenih i 818 zarobljenih, me u kojima 2 viša i 16 nižih oficira. Zaplenjena velika koli ina oružja i raznog ratnog materijala. Gubici divizije 29 poginulih, 68 ranjenih i 4 nestala (Arhiv V. I. I. kut. 311A, reg. br. 23/8).

SPISAK RUKOVODILACA I BORACA TRE E BRIGADE

Abramovi Stojan	Babi Branko	Beronja Ilija
Agvin Paskalo	Babi uro	Bernardni Ivan
Ahmetovi Muharem	Babi Slavko	Be i Felim
Ajdukovi Stevo	Baki Sava	Beki Stevo
Akik Petar	Baki Branko	Be Jovo
Alfor Duro	Baki Dušan	Bed Miloš
Alfred Pal	Bara Petar	Bila Mirko
Alti Franjo	Bari Janko	Bila Stanko
Andri Boško	Basta Miloš	Bira Rade
Anuši Janko	Bakar Francesko	Bira Ilija
Anuši Miloš	Bakra uro	Biži Stevo
Antolovi Josip	Badri Ilija	Bjelajac uro
Arbutina J. Jovan	Bajkovi Mirko	Bjelajac Stojan
Arbutina I. Jovan	Baji Vojislav	Bjelajac Andrija
Arbutina Božo	Baji uro	Bjelajac Nikola
Arbutina Nikola	Baji Dušan	Bjeli Milan
Arbutina Stevo	Baji Mirko	Bjelanovi Stevo
Balti Mirko	Balaban Vasilj	Bjelanovi Drago
Balti Branko	Badovinac Josip	Blanuša Mihajlo
Balti Nikola	Barjam Iso	Blanuša Ilija
Balti Živko	Batinović Veljko	Blanuša uro
Badelj Ivan	Batinoga Milan	Blagojevi Stevo
Banjac Mile	Begovi Pero	Blažini Stjepan
Banjac Miloš	Begovi Dušan	Borojevi Branko
Banjac Dmitar	Begovi Janko	Borojevi Milan
Batina Savan	Begovi Vaso	Borojevi Dušan
Baždar Nikola	Begovi Branko	Borojevi Stojan
Baždar Mile	Begovi Ivan	Borojevi uro
Bandobrantski Dušan	Begovi Miloš	Borojevi Mirko
Bardelo Aldo	Begovi Jovo	Borojevi Mi a
Babi Dušan	Begovi Stojan	Boži Radovan

	Bulat Dragan	avi Savo
"Boži Alekса		
Boži uro	Bulat Dušan	avi Simo
Boži Jovo	Bulat Mirko	avi Stevo
Boži Nikola	Burgiani Benvento	avi Miško
Boži kovi Dragutin	Bujasinovi Stevan	a i Josip
Bogi evi Milan	Bun i Stevan	erkez Miljenko
Bogi evi Adam	Bun i Milan	izmi Milan
BogoVi Savo	Bukarica Dragan	izmi Adam
•Bogdani Vasilj	Buinac uro	izmi Nikola
Bogodi uro	Buinac Novak	izmi Stevo
Bobetko Janko	Buinac Nikola	onari Tomo
Bobi enko Ivan	Cari Alekса	u kovi uro
Bobinac Mato	Cari Ostoja	u kovi Mirko
Boromisa Ranko	Cari Nikola	u kovi Bogdan
Boromisa Mi an	Carevi Luka	u kovi Ljuban
Borkovi Vladimir	Cazek Ivan	u kovi Dušan
Borši Karlo	Cestari Mijo	u kovi Janko
Boj eti Stevo	Cetin Andro	u kovi Zorka
Boj in Mile	Ciganov Gligorije	u kovi Branko
Bodlovi Nikola	Cimeša Blažo	u kovi Nikola
Boksi Bogdan	Cinger Slavko	u a Petar
Boškovi Stevo	Cikota uro	ugalj Alekса
Brodarac Ivan	Crnkovi Rudolf	ugalj Josip
Brodarac Ivo	Crnojevi Ilija	ugalj Mirko
Brodani Stojan	Crnojevi Milan	ugalj Milan
Brki Mile	Crnojevi Petar	ubra Mile
Brki Nikola	Crevar Stevo	ubri uro
Brki Ljubomir	Crevar Mi o	ule Veljko
Brkovi Branko	Crljenica Petar	eran Stevan
Brkovi Ilija	Crljenica Tanasije	eran Miloš
Brdar Vujo	Cvetkovi Uroš	eran Dušan
Brankovi Kuzman	Cvetanovi Danica	elap Mile
Brankovi Milan	Cvijanovi Pavao	ori Branko
Brankovi Petar	Cvitkovi Ljubo	ori Petar
Brailo Ivan	Cviji Stanko	ori Jovan
Bunjac uro	akala Jovo	ori Milan
Budi Dušan	akala Branko	ori Stevo
Budi Stevan	akala Pero	ori Dragan
Budi Vaso	akara Jovo	orkovi Nikola

orkovi Mirko	Dobre evi Miroslav	Dupalo uro
orkovi Rade	Dodoš Stojan	Dupalo Milan
ordaš Mile	Dodoš Nikola	Duki Rade
u a Pero	Dodoš Ostoja	Duki Mišo
upovi Mile	Dodoš Branko	Durman Vojkan
upovi Rade	Dondur Milan	Duži Marjan
ulibrk Aleksa	Dophaj Anton	Dubrovac Vid
ulibrk Stojan	Drlja a Nikola	Dujmi Mišo
Daki uro	Drlja a Pero	akovi Bogoje
Daki Nikola	Drlja a Božo	akovi Ilija
Daki Gojko	Draškovi Stojan	akovi Dmitar
Dabi Vaso	Draškovi Rade	akovi Branko
Dabi Branko	Dragaš Slavko	akovi Jovo
Dabi Milan (Leli)	Dragaš Milan	ermanovi Vaso
Dabi Milan (Ma ak)	Dragaš Janko	edovi Miloš
Dabi Milan (Ugljeia)	Drobnjak Pero	Dedovi Pavao
	Drobnjak Nikola	eri Nikola
Dabi Dragan	Drobnjak Stanko	Duki Vujo
Dabi Milan (Džigera)	Drobnjak Ranko	Duki Vaso
Davorija Dmitar	Drobac Milan	uri Miljka
Davorani Ivan	Drobac Vlado	uri Mirko
Deli Stevo	Dra a Ljuban	uri Milan
Dehorli Zvonko	Dragi Dušan	uri Ostoja
Demonja Petar	Dragi Milan	uri Vaso
Dejanovi Branko	Dragi Pajo	urašinovi Mile
Dedovi Jovan	Dragi Vladimir	urašinovi Dragomir
Derviševi Zojin	Dragi Janko	ur evi Stojan
Dijakovi Simo	Dragi Ilija	EIdžija Ivan
Dmitrovi Jovan	Dragovi Stevo	Eleuteri Ecio
Dmitrovi Ljuban	Dragojevi Jovo	Evi Dragan
Dmitrovi Milan	Dragojlovi Stevo	Erakovi Nikola
Dmitrovi Dušan	Dragosavljevi Milan	Filipovi Miloš
Dmitrovi Mihajlo	Dragi evi Janko	Filipovi Branko
Dmitrovi Miloš	Dragiši Mišo	Florence uzepe
Dmitrovi Aleksa	Draži Miladin	Fran Josip
Dmitrovi uro	Draži Miloš	Fran Dragutin
Dmitrovi Rade	Draži Dušan	Fu ec Luka
Došen Stojan	Draži Blagoje	Fuka Josip
	Duhov i Marko	Gakovi Mirko

Gak Duro	Habek uro	Jakovovi Janko
Gak Mirko	Hegeduši Draga	Janjanin Stanko
Gak Josip	Hlupi Božo	Jadani Ivan
Gak Ljuban	Hodak Jure	Jazvec Vinko
Gak Nikola	Hrak Ivan	Jeli uro
Gak Mile	Hrastovac Stjepan	Jeli Janko
Ga i Josip	Huranovi Izet	Jeren i Stevo
Galuzo Domenuo	Ilimbaši Nikola	Jeli i Pantelija
Gliši Sava	Ileš Stjepan	Jelind Stevo
Gliši Rade	In i Ilija	Jeki Branko
Glamo lija Nikola	Ivanov Ilija	Jeki Stanko
Glinbatski Aleksej	Ivanec Franjo	Joka Dmitar
Gloc Nikola	Ivoševi Nikola	Joka Savo
Gnjati Nikola	Ivanek Ivan	Joka Ljuban
Gogi Lazar	Ivani Milan	Joka Petar
Gogi Pajo	Ivkovi Mihajlo	Joka Nikola
Gogi Nikola	Ivkovi Milan	Joka Gnjatija
Gogi Mladen	Ivkovi Miloš	Joka Mirko
Golec Anton	Ivan i Matija	Joka Vaso
Graorac Ilija	Ivanski Milan	Jovi i Petar
Grnovi Milan	Jakši Branko	Jovi i Mile
Grgurovi Boris	Jakši Dmitar	Jovi Pantelija
Griva Milan	Jakši Ljuban	Joan Krešo
Grbi Stevan	Jakovovi Nikola	Jurdan Milan
Grabi uro	Jasi Nikola	Jug Bolto
Grui i Milan	Jasi Petar	Jungi Dušan
Grabi Milan	Jasi Ranko	Jurkovi Drago
Grabi Mile	Jan i Milan	Juzbaši Jovan
Grmuša Božo	Jankovi Ilija	Jusi Husein
Grmuša Milan	Janus Dušan	Jurko Drago
Gregori uro	Janus Petar	Kasap Dragan
Graborovi Milorad	Janus Rade	Kasap Petar
Gulajhin Nikolaj	Janus ane	Karapandža uro
Gustin i Ivo	Jaji Mile	Karavidi Jovo
Hadžija Valentin	Jaji Dragan	Karavidi Ljuban
Han Izidor	Jagoti Josip	Kanura Nikola
Habec Vinko	Jari Dušan	Kajtez Redžep
Hajdasovi Beir	Januzovi Vaso	Karadža Nikola
Harambaša Mijo	Jakovovi Ranko	Katuli Miro

Karapin Dragan	Kordi Ljuban	Kreši Jovo
Karaš Zdravko	Kordi Mika	Kre a Stanko
Karlovi Mihajlo	Kotur Nikola	Kmeti Branko
Kamenjev Juraj	Kordi Adam	Kruni Duro
Karajica Stevo	Kovjani Duro	Kuki Dušan
Karajica Pavao	Kori Mijo	Kuki Ignatije
Karusa Andrej	Kordiš Mirko	Kuki Stevan
Kalenderovi Predrag	Ko evi Joso	Kuki Pero
Kentri Dušan	Kovljani Sava	Kulundži Jovan
Kelebuda Dragan	Kova i Stjepan	Kundak Slavko
Kesi Mladen	Kova Dušan	Kuki Dragan
Kesi Milan	Košuti Zivko	Kuka Mikan
Kecerin Stjepan	Koljaja Adam	Kuka Ranko
Kecman Dragan	Koljaja Simo	Kuka Ilija
Kep ija Vaso	Komljenovi Mi an	Ku era Rudolf
Kep ija Mirko	Krivokua Janko	Kundor Slavko
Kep ija Nikola	Krbavac Lazo	Kune Milivoj
Kiuk Marko	Kruljac Mato	Kuna Josif
Kiseljak Julije	Kresojevi Nikola	Kurepa Dušan
Kljaji Ljuban	Kresojevi Damjan	Kuprešanin Stevo
Kljaji Jovan	Krivokua Branka	Lazi Dušan
Kljaji Stevo	Krbavac Adam	Lazi Branko
Klobu ar Ivan	Krnjadi Miloš	Lazi Dmitar
Klobu ar Pero	Krnjadi Marija	Latinovi Duro
Klancer Franjo	Krnjadi Jovan	Latinovi Dragan
Kladarin Nikola	Krnjadi Božo	Lazarevi Gojko
Knogl Rihart	Krnjak Mato	Lali Milan
Kneževi Milan	Krnjaja Milan	Lali Miloš
Kneževi Stevan	Krnjaja Mirko	Lasi Milan
Koki Adam	Krkovi Ilija	Lap evi Dušan
Kon Mišo	Kralj Ivan	Lap evi Stevo
Kora Mika	Krna evi Ljubomir	Landup Petar
Kon ar Milan	Kruhoverec Ivan	La evi Stojan
Kon ar uro	Kresi Nikola	Laki uro
Kon ar Nikola	Krsnik Mirko	Lang Zvonko
Kova evi Rade	Krajnik Sulejman	Labaš uro
Kova evi Milan	Krstini Stojan	Lebl Aleksandar
Kova evi Mirjana	Krivalopa Aleksandar	Letica Stevo
Kova evi Dimitar	Kraguljak Pero	Letica Milan

Lederer Ernest	Martinovi Jovan	Me ava Mirko
Leki Nikola	Martin i Mato	Me ava Zivko
Li ina Dmitar	Mandi Miloš	Meandžija Vasilj
Li ina Jovo	Mandi Nikola	Meandžija Stanko
Li ina Ljubomir	Mamuzi Nikola	Mili Dragan
Lon arevi Mirko	Matkovi Tihomir	Mili Joco
Lon arevi Rade	Marjanovi Stevan	Mili Milan
Lon arevi Ilija	Mataruga Stojan	Mili Simo
Lon arevi Mile	Matijaševi Savo	Mili Mihajlo
Lon arevi Jovan	Matijaševi Dušan	Mio inovi Savo
Lon ar Ivan	Matijaševi Stevo	Mio inovi Branko
Lon ar Rade	Mazbuak Ivan	Mio inovi Pero
Lon ar Dušan	Marenik Joso	Mio inovi Milan
Lon ar Milan	Matijevi Ivan	Mio inovi Nikola
Lon ar Uroš	Markovi Tihomir	Mio inovi Lazo
Lon ar Ilija	Maglie Ivan	Mio inovi Ješo
Lon ar Simo	Maruki Andrija	Mio inovi Vukašin
Lon ari Marko	Mager Milan	Mio inovi Dragan
Lovri Nikola	Mari i Dušan	Milakara Rade
Luka uro	Marjanovi Ivan	Miloševi Milan
Luka Stojan	Majstorovi Milan	Miloševi Stojan
Lukac Smilja	Marovac Mile	Miloševi Nikola
Ljiljak Ilija	Macakanja Branko	Mikuli Adam
Ljiljak Mile	Martelanc Slavko	Mirlovi Dmitar
Ljiljak Duro	Mavilja Stevo	Mileti Mirko
Ljubojevi Milan	Maljkovi Dušan	Mijatovi Dušan
Ljubojevi Duro	Maruši Milan	Mijatovi Nikola
Ljubi i uro	Marti Stevo	Mijatovi Mile
Ljubiši uro	Medakovi Branko	Mikec Milan
Ljubiši Nikola	Medakovi Dušan	Mihalinec Franjo
Maslovara Miloš	Medi Ljubica	Mirosvljevi Josip
Mari Nikola	Medakovi Stojan	Miljkovi Gligo
Ma ak Ilija	Medi Mile	Milovanovi Mihajlo
Marovac Branko	Medi Dušan	Miri Milan
Marovac Jovan	Mekni Stjepan	Miri Dmitar
Martinovi Milan	Metikoš Stevan	Mikan Luka
Martinovi uro	Metikoš uro	Milinkovi Milan
Martinovi Petar	Metikoš Milan	Milinkovi Vido
Martinovi Ilija	Mer ep Ivan	Milankovi Lazo

Mihajlovi Savo	Nikoli Josip	Pa en Mirko
Mili evi Ante	Niševi Branko	Pali Omer
Mikav i Milovan	Niševi Miloš	Paskaš Miloš
Mijanovi Avdo	Niševi Nikola	Pavi Jure
Miljevi Pero	Niševi Dragan	Parkomenko Grigorij
Miljevi A. Pero	Ninkovi Branko	Paveli Kaja
Miljevi Adam	Nožini Milan	Paripovi Aleksa
Miti Ranko	Nožini Stevo	Petrovi Branka
Miljevi Jovo	Nožini Dragan	Petrovi Adam
Miti Vasilj	Nožini Simo	Petrovi Milan
Miroš enko Vasilij	Novosel Mato	Peren evi Nikola
Milunovi Stanko	Novakovi Lazo	Petek Valentin
Milojevi Janko	Novosel Valent	Pejakovi Nikola
Milojevi Milica	Novak Franjo	Pejakovi Tihomir
Milašinovi Jovan	Obradovi uro	Peškir Petar
Miljatovi Milan	Obradovi Nikola	Peškir Lazo
Mr enovi Milan	Olja a Vid	Peškir Mile
Mr enovi uro	Olja a oko	Paspalj Mile
Mr enovi Ostoja	Okanovi Avdo	Petra i Vinko
Mrakovi Blažo	Opsenica Perka	Perhavec Stanko
Mrakovi Nikola	Oravec Mato	Pili Miloš
Mrakovi Branko	Orlovi Nikola	Pili Dmitar
Mrakovi Mile	Oroz Josip	Pistotija Eudenio
Mrkonja uro	Ostoji Miloš	Piljak Luka
Mrazovac Nikola	Ostoji Božo	Pilipovi Rade
Mraovi Pavao	Ostoji Milan	Pilipovi Ranko
Mraovi uro	Ostoji Vasilj	Pjeva uro
Mraovi Ivan	Ostoji Janko	Pjeva Stevo
Muidža Dragan	Ostoji Nikola	Pjeva Stojan
Muni Jovan	Ostoji Dragan	Pliši Savo
Muni Milan	Ostoji Aleksa	Plinovi Ivan
Muhuri Miloš	Ostoji Rade	Plavljani Milan
Mužeka Rudi	Ostoji Stojan	Plavljani Nikola
Mujani Avdo	Pavlica Jovan	Plavljani uro
Mu a Stanko	Paji Dragan	Polimac Pajo
Munda Ivan	Paji Nikola	Polimac Mile
Mujagi Nazif	Pavlovi Tomo	Podunavac Dragan
Naukovi Simo	Pavlovi Dragan	Podunavac Dmitar
Nikoli Miloš	Pavlovi Dobrivoj	Popovi Luka

Poznanovi	Ilija	Rajkovi	Stanko	Reli	Vujo
Poznanovi	Matija	Rajkovi	Dušan	Rico	Pedale
Poznanovi	Mirko	Rajkovi	Simo	Romi	Nikola
Poznanovi	Mišo	Rajkovi	Vaso	Roksandi	Stojan
Poznanovi	Ljuban	Rajkovi	Stevo	Roksandi	Rade
Poznanovi	uro	Rajkovi	Milan	Roksandi	Tomo
Poznanovi	Luka	(mla i)		Roksandi	Milan
Pola ki	Vinko	Rajši	uro	Roksandi	Ilija
Požar	Miloš	Radomirovi	uro	Roksandi	Stevo
Podkraški	Josip	Radiševi	Janko	Rošumov	Ljuban
Preradovi	Milan	Radiševi	Sava	Romi	Rajko
Preradovi	Ljuban	Radiševi	Ranko	Rogulja	Jovan
Preradovi	Stevo	Ra en	Ranko	Rogulja	Božo
Preradovi	Jandrija	Radulovi	Stevo	Rukavina	Evica
Preradovi	Miladin	Ra ulovi	Miloš	Rustinjak	Ljuban
Preradovi	Nikola	Rakas	Pero	Ruda i	Franjo
Pribi evi	uro	Radelvilina	Ivan	Rudež	Milan
Prosoli	Ratomir	Radovi	Sava	Rudi	Dušan
Pralica	Damjan	Raketi	Nikola	Rula	Milan
Priljevi	Nikola	Radeli	Ana	Samardžija	Nikola
Prodani	Stojan	Ramadan	Halil	Samardžija	Marko
Pri a	Miloš	Rakasovi	Jovan	Samardžija	Božo
Prpi	Božo	Rani	Jovan	Samardžija	Savan
Pre anica	Milja	Radi	Zvonko	Samardžija	Ljuban
Prodani	Stevo	Radi	Stojan	Sambol	Ivan
Prusac	Dušan	Radiševi	Ljuban	Sabljak	Ivan
Pundri	Mirko	Radiševi	Sava	Salaji	Stjepan
Purar	Milan	Radmanovi	Božo	Salinovi	Mate
Puši	Marko	Raji	Petar	Savenkov	Kostja
Puzdri	Milan	Radivojevi	Milan	Samac	edomir
Putnik	Aleksa	Ratkovi	Simo	Sekuli	Dušan
Radanovi	Ilija	Resanovi	Stojan	Sekuli	Dragan
Radanovi	Pero	Resanovi	Mile	Sekuli	Nikola
Radanovi	Vasilj	Resanovi	Nikola	Sekuli	Stevo
Radanovi	Adam	Resanovi	Pavao	Sekuli	Miloš
Ra enovi	Nedeljko	Resanovi	Adam	Sedmak	Mato
Ra enovi	Mile	Reškovi	Matija	Serti	Dragica
Ra enovi	Vlado	Rebra a	Milan	Skeledži	Sreto
Rajkovi	Milan	Rebra a	Miloš	Slijep	evi Branko

Slijep evi	Mirko	Sulejman	šušnjar	Janko
Slijep evi	Mi o	Suzi	Dušan	Šuflaj Josip
Slijep evi	Simo	Suzi	Milan	Šukunda uro
Slijep evi	Ljuban	Svilokos	Adam	Šukunda Janko
Slijep evi	Voislav	Svilokos	Ljuban	Šusti Karlo
Slavujevi	Vlajko	Šaponja	Ljubica	Šultaja Oto
Smoljanac	Adam	Šaponja	Vaso	Šultajs Rudolf
Smodlaka	Slaven	Šali	Ostoja	Švarc Branko
Simi	Vajo	šaši	ovani	Tarbuk Nikola
Sofindži	Mato	Šalgaj	Josip	Tarbuk Stojan
Somokovlija	Mišo	Šaša	Milan	Tarbuk uro
Sokviš	Vid	Šaša	Mladen	Tarbuk Dragan
Srdeli	Ivan	Šali	Dušan	Tarbuk Pavao
Stambolija	S. Dušan	Ševi	Pero	Tarbuk Adam
Stambolija	N. Dušan	Ševi	Pajo	Tadi Branko
Stambolija	Mirko	ševo	Miloš	Tadi Milan
Stambolija	Rade	Ševi	Mirko	Tadi Savo
Stipeti	Branko	Ševovi	Miloš	Tadi Dragan
Stojakovi	Milan	Šesto	Branko	Teofilovi Jovo
Stojakovi	Stojan	Šesto	Mirko	Tepši Milorad
Stojakovi	Dragutin	Šestak	Leo	Tepši Milan
Stojakovi	Pero	Šourek	Ivan	Tepši Nikola
Stanar	Branko	Šiuk	Milan	Tintor Stanko
Stanar	uro	Šimanovi	Ivan	Tintor Ilija
Stojisavljevi	Božo	Šilji	Avdo	Tintor Kuzman
Stojisavljevi	Ilija	Šimunlija	Dušan	Tintor Adam
Stani	Stevan	Šimunlija	Milan	Tintor Gojko
Stani	Pero	Škrinjari	Dušan	Tintor Duro
Studen	Dragan	Špeli	Janko	Tišma Miloš
Stapar	Branko	Štekovi	Dragan	Tiskar Nikola
Stubi an	Ivan	Štrazberger	Branko	Tomi Ljuban
Suzi	Milan	Štrazberger	Aleksa	Tomi Petar
Sumenja	Stevo	Štula	Božo	Tomi Miloš
Sumanj	Nikola	Štula	Adam	Tomi Dmitar
Sužnjevi	Nikola	Štula	Petar	Tovar Joža
Sužnjevi	Milan	Šrbac	Ignjatije	Tovarloža uro
Sulji	Mehmed	Šrbac	Marko	Tovarloža Simo
Sušac	Nikola	Štula	Dmitar	Todorovi Stojan
Sulejmanovi		šušnjar	Stojan	Todorovi Pero

Topo Zivko	Vladi Ljuban	Vujasinovi Ljuban
Tomuli Ante	Vladi Stanko	Vujasinovi Lazo
Trkulja Matija	Vladi Nikola	Vujasinovi Miloš
Trkulja Stevo	Vlajni Dušan	Vujasinovi Nikola
Trkulja Nikola	Vlajni uro	Vujasinovi Stevan
Trkulja Lazo	Vlajni Bogdan	Vuji i Ljuban
Trkulja Dušan	Vlajni Ljuban	Vuji i Veljko
Trivanovi Milan	Vlajni Petar	Vujnovi Ilija
Trivanovi Nikola	Vlainac Petar	Vuruna Pero
Trivanovi Ljuban	Vojnovi Rade	Vujani Adam
Trbojevi Ljuban	Vojnovi Slavko	Vukši Slavko
Trbojevi Pajo	Vojnovi Milan	Vukeli Alekса
Travari Milan	Vojnovi Dušan	Vukeli Dragan
Trnini Mi o	Vojni Miloš	Vukeli Ljuban
Trnini Milan	Vrabac Nikola	Vukeli uro
Türk Duro	Vranjkovi Marko	Vujaškovi Ljuban
Turajli Nikola	Vraneševi Gojko	Vulen i Stevo
Turajli Mile	Vraneševi Petar	Vuji Stevo
Ujakovi Pero	Vraneševi Milan	Zaneti Augustino
Uljanovski Ivan	Vraneševi Dušan	Zadrini Cezare
Varianov Dimitrij	Vraneševi Jovo	Zec Stojan
Varga Ivan	Vranješ Savo	Zec Milan
Vasi Vido	Vra ar Mi o	Zec Ilija
Vasi Mihajlo	Vrga Ilija	Zmijanac Milan
Vasiljevi Jovo	Vujakovi Milan	Zmijanac Janko
Vajagi Jovo	Vujaklija Simo	Zmajevi Mato
Vajagi Veljko	Vujaklija Vlado	Zinaja Ivan
Valenti Marica	Vujaklija Jovo	Zlonoga Stojan
Velimir Boško	Vujaklija Milan	Zlokapa Mile
Vender Nikola	Vukmanovi Branko	Zlokovi Dušan
Verimenko Akvanacij	Vukmanovi Simo	Zori Dušan
Vejnovi Mirko	Vu i Milan	Zovko Stojan
Vidakovi Ljuban	Vu eti uro	Zori Stevo
Vidra Dušan	Vu kovi Milan	Zori Petar
Vitorac Mirko	Vu kovi Mladen	Zvrkan Janko
Vila Petar	Vu kovi Ranko	Zuber Mirko
Višekruna Nikola	Vujatovi Milan	Zuber Stojša
Vinter Franjo	Vujatovi Jovo	Zuk Stjepan
Violanti Luiso	Vujasinovi Stojan	Zagar Josip

Žarlcovi Jovan	Žili Milan	Živlcov'i Stevo
Zegarac Miloš	Zivkovi Nikola	Zivkovi Ivan
Zili Dragan	Zivkovi Simo	Zica Jovo
Zilie Ana	Zivkovi Petar	Žohalj Josip
Zili Milka	Zivkovi Branko	Zuk Hza
Žfii Ranko	Zivkovi Rade	Zupko Kostja

NAPOMENA AUTORA

Jedna poznata izreka kaže: Dobro napisanoj knjizi suvišno je svako objašnjenje. Ostavljam itaocu da ocijeni koliko je ova knjiga-zapis o Treoj brigadi uspjela. Ipak, osje am potrebu da na kraju dam neke napomene.

Dokumentacija o borbenom putu brigade je nepotpuna. To se u prvom redu odnosi na dokumentaciju bataljona. Nedostaje tako e najvažniji dokument brigade: brigadni operativni dnevnik. Zbog toga sam bio prinu en da se u rekonstrukciji pojedinih doga aja služim uglavnom sa uvanim brigadnim i divizijskim dokumentima. Konsultovao sam tako e oko etrdeset preživjelih pripadnika brigade. Njihova pomo mi je bila dragocjena. Me utim, nemogu e je bilo zahtijevati od njih da se poslije etvrt vijeka sjete svih detalja, a ova knjiga je upravo trebalo da bude zasnovana na pojednostima iz ijeg bi se mozaika pojavila vjerna slika života i borbi koje je vodila brigada.

Polaze i od osnovnog principa da u knjigu mogu u i samo oni podaci koji su potkrepljeni dokumentima i izjavama u esnika, a u nedostatku materijalnih injenica za rekonstrukciju pojedinih doga aja, dolazio sam esto u situaciju da dajem veoma šture opise. Taj nedostatak je

posebno uo ljudi pri osvjetljavanju likova pojedinih boraca i rukovodilaca ije su zasluge za uspjeh brigade neosporne.

Pošto su u knjizi opisane samo najvažnije borbe i doga aji u prilogu je data hronologija svih zna ajnijih zbivanja u dvogodišnjem borbenom periodu brigade. Uz datum i kratak opis svakog doga aja dat je i osnovni materijal kojim sam se služio.

Knjiga ima još jedan prilog: spisak pripadnika brigade. Taj spisak nije potpun, jer u arhivi ne postoje takvi dokumenti. Spisak sam sa inio na osnovu svih pre-gledanih materijala i izjava preživjelih boraca. To su razni dokumenti o postavljenjima, unapre enjima, odlikovanjima, liste poginulih i ranjenih, razne pribilješke i napomene, ratna štampa, spiskovi polaznika raznih kurseva itd. U inio sam veliki napor da upore enjem više raznih dokumenata postignem maksimalnu ta nost. Me utim, zbog nedovoljne jasno e u izvornim materijalima (ošte ena i neadekvatna slova na pisa im mašinama, ne itki rukopisi) mogu e su ipak ponegde greške u imenima i prezimenima, pa molim da mi se to ne uzima u grijeh.

Sve ostale eventualne slabosti, koje nemaju porijeklo u objektivnim teško ama, uzimam na svoju savijest.

Na kraju — iskreno se zahvaljujem svim drugovima koji su mi pomogli u radu svojim savjetima i izjavama. Bi u tako e zahvalan i svima onima koji mi budu ukazali na greške, kako bi se u eventualnom drugom izdanju mogle unijeti ispravke i dopune.

Autor

S A D R Ž A J

Skok preko Une — — — — — — — — —	5
Vjesnik novih uspjeha — — — — — — —	10
Prvomajsko slavlje u Komogovini — — — — —	13
Zastave na topovskim cijevima — — — — —	17
Opsada Kladuše — — — — — — —	23
Ode Vujo u šardžije — — — — — — —	35
Juriš na zrinjsku kulu — — — — — — —	41
Pod zastavom Sedme divizije — — — — —	48
Drugovi, nemojte ga ubiti — — — — —	53
Gorki okus neuspjeha — — — — — —	58
Bilo je to u Strašniku — — — — — —	64
Banijska partija šaha — — — — — —	71
Izvršavamo Titovu zapovjed — — — — —	77
Marš preko tri pruge i tri rijeke — — — —	84
Piljin raport — — — — — — —	91
Ode vlak u zrak — — — — — —	97
Napad na Križevce — — — — — — —	102
Jovane, evo ti ustaša iza le a — — — —	110
Vatreni pakao u podravskoj ravnici — — — —	116
Povratak na Baniju — — — — — — —	123
Dvije pobjede u jednom danu — — — — —	129
Napad je po eo u zoru — — — — — —	135
Okršaj na koti 410 — — — — — — —	140
Novogodišnja no u Vagancu — — — — —	145
Sve anost u Glavi anima — — — — — —	152
Obra un sa ustašama u Moš enici — — — —	155
Zasjeda u Hrastovcu — — — — — — —	163
U borbama za oslobo enje Biha a — — — —	171
Od Umola do slobode — — — — — — —	177
Hronologija — — — — — — —	183
Spisak pripadnika brigade — — — — — — —	195
Napomena autora — — — — — — —	205

Recenzija

BRANKO BRKOVI

***f**

**Jezi ka redakcija
Dr ASIM PECO**

- r

**Naslovna strana
ORBE GORBUNOV**

Tr

**Tehni ka oprema
MILUTIN SIJAKOVIC**

Ä

Korektura

DESANKA TARABIC

Štampa

**BEOGRADSKI GRAFI KI ZAVOD
BEOGRAD**

I S P R A V K E

Strana	Stoji	Treba
4, 2. red odozgo	zvezdom	zvijezdom
4, 3. red odozgo	vencem	vijencem
5, 2. red odozgo	četerdeset	četrdeset
5, 3. pasus odozgo, 1. red	bataljni	bataljoni
5, 3. pasus odozgo, 3. red	ubjediti	ubijediti
52, 5. red odozdo	Bjesnule	Bljesnule
87, 2. red odozdo	komandanta	komandira
101, 8. red odozgo	opet ču je...	opet ču ja...
114, 3. pasus odozdo	(pogrešno složen tekst)	Nišandžija na protiv- tenkovskoj pušci Mirko Šević pogodio je prvi tenk. Protivtenkovci za- stavnika Mile Gruboro- vića zaustavili su ostale. Vatrema metla brisala je izbezumljene ustaše ...
119, 9. red odozgo	(gromki)	gromki
123, 4. pasus odozgo, 4. red	borbeniji	bodriji
133, 6. red odozdo	— Albertino, karo mio!	staviti ispred 4 pasusa odozdo
156, 2. red odozgo	ako 150	oko 150
165, 3. pasus odozgo, 4. red	Filipović	Pilipović
194, 5. red odozgo	Cjela	Cijela
206, 2. pasus odozdo, 2. red	savijest	savjest